rijksuniversiteit groningen

KnowLands

Alfa-modules voor vwo 3 en 4

rug.nl/knowlands

Colofon

Het lespakket Knowlands - ALFA is een lessenserie over onderzoeksvaardigheden, ontwikkeld door de Scholierenacademie van de Rijksuniversiteit Groningen. Het lespakket is deel van het bredere lespakket Knowlands. Het alfadeel bestaat uit drie keer drie lessen met docentenhandleidingen, werkbladen voor leerlingen, posters en filmpjes. De docentenhandleidingen, werkbladen, filmpjes en posters zijn beschikbaar via www.rug.nl/knowlands.

Redactie: Nathalie Fridzema, Kjelda Glimmerveen, Vincent Hazelhoff, Chaya Hillekens, Dik Kootstra, Joanne Schuitemaker
Wetenschappers: Frank Harbers, Brenda Mathijssen, Marc Pauly, Joëlle Swart
Externe redactie: Cathelijne de Busser
Filmteam Scholierenacademie: Reinder Klinkhamer, Meriam Tuinhof, Ruben Zeevat
Externe filmer: Koen de Koning, Last Tuesday
Illustraties: Kim Veenman
Omslag: Job ter Horst
Vormgeving: Rick Jan Molanus

Bij de samenstelling van dit lespakket is getracht alle rechthebbenden te achterhalen en te bereiken. Als u meent dat dit niet het geval is, dan kunt u contact opnemen met scholierenacademie@rug.nl.

INHOUDSOPGAVE KNOWLANDS ALFA

Inleiding Knowlands ALFA 4
- Praktische informatie 4
- Onderzoekscyclus 5
- Hulpkaarten 6

Docentenhandleiding lessenserie 1: 'Een andere kijk op het kerkhof' 7
- Achtergrond wetenschapper: Brenda Mathijssen 8
- Samenvatting van de lessenserie 9
- 1: 'Over inspirerend onderzoek: Brenda' 10
- 2: 'Struinen op het Selwerderhof' 16
- 3: 'Geen gebrek aan een goed gesprek' 24

Werkbladen lessenserie 1: 'Een andere kijk op het kerkhof' 29

Docentenhandleiding lessenserie 2: 'Denken over democratie' 66
- Achtergrond wetenschapper: Marc Pauly 67
- Samenvatting van de lessenserie 68
- 1: 'Over inspirerend onderzoek: Marc' 70
- 2: 'Eerlijke referenda' 77
- 3: 'Definiëren en redeneren' 84

Werkbladen lessenserie 2: 'Denken over democratie 94

Docentenhandleiding lessenserie 3: 'Check je nieuws' 128
- Achtergrond wetenschappers: Frank Harbers en Joëlle Swart 129
- Samenvatting van de lessenserie 131
- 1: 'Over inspirerend onderzoek: Frank en Joëlle' 133
- 2: 'Echt, nep of net echt?' 138
- 3: 'Inhoudsanalyses en interviews' 147

Werkbladen lessenserie 3 'Check je nieuws 154

Inleiding Knowlands ALFA

Wie een festivalterrein bezoekt, kijkt bij aankomst eerst vol verwondering om zich heen: wat kun je er doen? Waar wil je als eerste heen? En waar kun je iets te drinken halen? Wetenschappers zijn net festivalbezoekers. Want ook als je onderzoek doet, moet je nieuwsgierig zijn en vol verwondering om je heen kijken. In dit alfadeel van Knowlands laten wetenschappers van de Faculteit der Letteren, de Faculteit Wijsbegeerte en de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap zien hoe zij onderzoek doen en gaan leerlingen zelf aan de slag met onderzoeksvaardigheden. De lessen zijn gericht op de derde en vierde klas van het vwo. De lessen kunnen ook ingezet worden als vakoverstijgend project.

Vanuit de Faculteit der Letteren laten wetenschappers Frank Harbers en Joëlle Swart in drie lessen zien hoe zij onderzoek doen. De eerste les staat in het teken van verwondering en kennismaking met de geesteswetenschappen. In de tweede les staat het inhoudelijke thema 'nepnieuws' centraal en de derde les gaat over de onderzoeksmethodes die bij onderzoek naar nepnieuws gebruikt kunnen worden. Deze lessen passen goed bij het schoolvak Nederlands.

Vanuit de faculteit Wijsbegeerte laat wetenschapper Marc Pauly zien op welke manier je filosofisch onderzoek kunt doen. De eerste les is een kennismaking met het filosofisch onderzoek. De tweede les is een inhoudelijke les over eerlijkheid van referenda, een onderwerp waar Marc zelf ook onderzoek naar doet. In de derde les leren leerlingen definiëren en redeneren, wat belangrijke onderzoeksvaardigheden zijn voor het schoolvak filosofie.

Vanuit de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap laat Brenda Mathijssen zien hoe zij onderzoek doet naar de dood. De eerste les staat in het teken van verwondering en kennismaking met godsdienstwetenschap. In les twee maken leerlingen kennis met de inhoud van het onderzoek van Brenda en in de derde les leren ze hoe je een interview kan opzetten over gevoelige onderwerpen. Deze lessen passen goed bij het schoolvak levensbeschouwing.

Praktische informatie

Dit lespakket bestaat uit drie keer drie lessen. Voor elke serie van drie lessen staat aangegeven bij welke kerndoelen het aansluit. Op die manier zijn de lessen gemakkelijk in het bestaande curriculum te integreren.

Faculteit	Wetenschappers	Titel - Onderwerp	Schoolvak
Letteren	Frank Harbers en Joëlle Swart	Check je nieuws - nepnieuws	Nederlands
Wijsbegeerte	Marc Pauly	Denken over democratie - eerlijke referenda	Filosofie
Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap	Brenda Mathijssen	Een andere kijk op het kerkhof - wereldbeelden	Levensbeschouwing

Onderzoekscyclus

De onderzoekscyclus geeft weer hoe je systematisch onderzoek kunt doen. De eerste les van elke lessenserie behandelt de onderzoekscyclus. Onderstaande uitleg kan gebruikt worden om de festivalposter met de onderzoekscyclus toe te lichten in de klas.

Fase 1: verwondering

Je leest of ziet iets wat je verbaast, wat je beter wilt begrijpen, of waar je misschien wel boos van wordt. Je besluit om hierover onderzoek te doen.

Fase 2: verkenning

Je gaat je verdiepen in je onderzoeksonderwerp, want je moet eerst weten wat hierover al bekend is. Hiervoor ga je informatie zoeken en lezen. Let bij de selectie wel op de kwaliteit en de betrouwbaarheid van de informatie.

Fase 3: onderzoeksvraag en verantwoording

Nadat je je hebt ingelezen over een onderwerp stel je een onderzoeksvraag op. Deze vraag moet relevant, urgent, duidelijk, afgebakend en uitvoerbaar zijn.

Fase 4: onderzoeksplan

Op basis van je onderzoeksvraag stel je een onderzoeksplan op. Daarin staat welke methode je gaat gebruiken, waar, wanneer en hoe je die methode gaat uitvoeren, en waarom je dat op deze manier gaat doen.

Fase 5: uitvoering

Je voert het onderzoeksplan uit om antwoord te krijgen op je onderzoeksvraag. Dit doe je zorgvuldig en precies. Vervolgens analyseer je de gegevens die je hebt verzameld.

Fase 6: conclusie en discussie

Op basis van de resultaten van je onderzoek trek je conclusies. Hiermee beantwoord je de onder-

zoeksvraag. In de discussie evalueer je het onderzoek: Heb je fouten gemaakt? Welke beperkingen waren er in je onderzoek? Hoe verhouden je resultaten zich tot de theorie die je hebt gelezen? Op welke manieren kan dit onderzoek worden voortgezet?

Fase 7: presentatie

Als je je onderzoek hebt uitgevoerd, moet je je bevindingen delen. Dit kan op allerlei manieren, bijvoorbeeld met een mondelinge presentatie, een verslag of een poster. De presentatie van het onderzoek kan voor jezelf of voor anderen weer nieuwe vragen oproepen, waarmee je een nieuwe cyclus kunt starten.

Hulpkaarten

In elke onderzoeksfase heb je onderzoeksvaardigheden nodig om de fase tot een goed einde te brengen. Voor elke onderzoeksvaardigheid hebben we een hulpkaart ontwikkeld waarop staat wat de vaardigheid inhoudt, wat het belang van de vaardigheid is en hoe je de vaardigheid moet toepassen.

De hulpkaarten over vaardigheden die leerlingen tijdens de opdrachten nodig hebben, zijn opgenomen in het lesmateriaal. Een set van alle hulpkaarten is ook los beschikbaar en in te zetten als leerlingen een eigen onderzoek uitvoeren.

LESSENSERIE 1
LESSENSERIE 1
LESSENSERIE 1
LESSENSERIE 1

Docentenhandleiding

Een andere kijk op het kerkhof

Brenda Mathijssen

Achtergrond wetenschapper

Brenda Mathijssen

Religiewetenschapper dr. Brenda Mathijssen is universitair docent Psychologie, Cultuur en Religie aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Na haar studie religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit Nijmegen promoveerde zij in 2017 op een onderzoek naar de manier waarop nabestaanden zin- en vormgeven aan de dood van een naaste: *'Making sense of death: Ritual practices and situational beliefs of the recently bereaved in the Netherlands'*. In 2017 en 2018 woonde Brenda in het Verenigd Koninkrijk, waar zij onderzoek deed naar recente migranten en etnische minderheden, en hun wensen en voorzieningen rondom de dood. Sinds 2018 werkt Brenda aan de Rijksuniversiteit Groningen. Veelvoorkomende thema's in haar (veelal kwalitatief empirisch) onderzoek en onderwijs zijn rituelen, sterven en dood, geleefde religie, religieuze diversiteit en duurzaamheid.

Brenda Mathijssen publiceerde samen met Claudia Venhorst het Nederlandstalig boek 'Wegwijs in de Nederlandse Uitvaartcultuur' (2017, Uitgeverij Parthenon). Andere recent gepubliceerde boeken van Brenda zijn: 'Funerary Practices in the Netherlands' (2019, Emerald Publishing, samen met Claudia Venhorst) en 'Making sense of death: Ritual practices and situational beliefs of the recently bereaved' (2017, Lit Verlag).

NWO-project (2021-2025)

Brenda Mathijssen werkt momenteel aan het door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) gesubsidieerde onderzoeksproject '*Dying to be green. Sustainable deathscapes and changing worldviews in a multicultural context*'. In dit project onderzoekt ze duurzame uitvaartpraktijken, zoals natuurbegraven en resomeren, die steeds populairder worden in verschillende Europese landen, waaronder Nederland. Over de culturele constructie, betekenis en diversiteit van deze duurzame uitvaartpraktijken is nog weinig bekend. Brenda bestudeert daarom hoe mensen met verschillende etnische en religieuze achtergronden natuurbegraafplaatsen gebruiken. Ook onderzoekt zij de rol van de natuur in wereldbeschouwing en betekenisverlening.

Samenvatting van de lessenserie

Onderwerpen	• Religies en begraafplaatsen • Wereldbeelden • Interviews en observaties • Onderzoekscyclus
Kerndomeinen schoolvakken	Dit lespakket sluit aan bij de volgende kerndoelen van Mens en Maatschappij: • De leerling leert een eigentijds beeld van de eigen omgeving, Nederland, Europa en de wereld te gebruiken om verschijnselen en ontwikkelingen in hun omgeving te plaatsen. • De leerling leert een eenvoudig onderzoek uit te voeren naar een actueel maatschappelijk verschijnsel en de uitkomsten daarvan te presenteren. • De leerling leert over overeenkomsten, verschillen en veranderingen in cultuur en levensbeschouwing in Nederland, leert eigen en andermans leefwijze daarmee in verband te brengen, leert de betekenis voor de samenleving te zien van respect voor elkaars opvattingen en leefwijzen, en leert respectvol om te gaan met (...) diversiteit binnen de samenleving (...).
Niveau	Vwo 3 en 4
Aantal lessen	Drie lessen van ongeveer zestig minuten, afhankelijk van de wensen van de docent en de uitvoering van de plusopdracht. • Les 1: Over inspirerend onderzoek: Brenda • Les 2: Struinen op het Selwerderhof • Les 3: Geen gebrek aan een goed gesprek
Tijdsduur	±50 minuten
Beschikbaar materiaal	• Gratis te bestellen via www.rug.nl/knowlands • Docentenhandleiding • Drie werkbladen • Drie begeleidende video's, zie www.rug.nl/knowlands

LES 01

Les 1: Over inspirerend onderzoek: Brenda

Onderwerp van de les	Introductie op wetenschap en de wetenschapper Brenda
Doelen van de les	• Leerlingen **leren** over wetenschap en de onderzoekscyclus. • Leerlingen **leren** over verschillende soorten begraafplaatsen en hun kenmerken. • Leerlingen **verbinden** de onderzoekscyclus aan echte voorbeelden van onderzoek. • Leerlingen **passen** de onderzoekscyclus **toe** op verschillende onderwerpen en **analyseren** voorbeelden van onderzoek. • Leerlingen **passen** hun kennis over soorten begraafplaatsen **toe**. • Leerlingen **creëren** het begin van een eigen onderzoeksvoorstel.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Geen specifieke voorkennis vereist
Verloop van de les	De les bestaat uit drie opdrachten en een plusopdracht: 1. Wereldverbeteraars (15 minuten) 2. De onderzoekscyclus (15 minuten) 3. Raadsels: soorten begraafplaatsen (15 minuten) 4. Plusopdracht: eigen onderzoek - het begin
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten

1 / Wereldverbeteraars

Wat?
Leerlingen bespreken met de docent vragen die wetenschappers aanzetten tot denken en maken kennis met religiewetenschapper Brenda Mathijssen.

Hoe?
Bespreek met je klas vraag 1A. Bekijk vervolgens het filmpje *Over inspirerend onderzoek: Brenda* en bespreek de vragen bij 1B.

1A Wat zou jij aan de wereld willen veranderen? Hoe zou je dat kunnen doen?

Tip!

Schrijf van tevoren deze vraag alvast op het bord, zodat de leerlingen hier meteen over gaan nadenken of misschien zelfs al beginnen met discussiëren.

B Leerlingen kijken nu het filmpje *Over inspirerend onderzoek: Brenda* met de introductie van Brenda Mathijssen. Daarna worden de volgende vragen besproken:

1. Waarom is Brenda wetenschapper geworden?
   Brenda was altijd heel nieuwsgierig en wilde van alles weten over mensen en de wereld.
2. Waarom ging Brenda religiewetenschappen studeren?
   Religie leek heel belangrijk te zijn voor veel mensen, en er waren vlak voordat Brenda ging studeren veel gebeurtenissen in de wereld die met religie te maken hadden, zoals 9/11 en de dood van Pim Fortuyn. Dat vond zij bijzonder en daar werd ze nieuwsgierig naar.
3. Waar verbaasde Brenda zich over?
   De manier waarop de media over religie sprak en dat dit vaak kort door de bocht was. Brenda wilde daar meer over te weten komen.
4. Waar verbaas jij je weleens over? Zou je daar onderzoek naar kunnen doen?

Vallende kwartjes
Je kunt overal onderzoek naar doen. Onderzoek begint vaak met verbazing. Door wetenschap kun je iets in de maatschappij veranderen.

2 / De onderzoekscyclus

Wat?
Leerlingen maken kennis met de onderzoekscyclus aan de hand van verschillende voorbeelden van wetenschappelijk onderzoek.

Hoe?
Bekijk met je leerlingen de poster van de onderzoekscyclus. Laat vervolgens de leerlingen de drie teksten op het werkblad lezen. Leerlingen moeten benoemen waar het onderzoek over gaat en noteren in welke fase van de cyclus de betreffende onderzoeker zit.
In de inleiding van dit lespakket staat uitleg over de onderzoekscyclus.

Eerder klaar?
Leerlingen die eerder klaar zijn, kunnen bedenken wat zij vinden van de onderzoeken waar ze over hebben gelezen. Zouden zij daar ook onderzoek naar willen doen? Waarom wel of niet?

Vallende kwartjes
Onderzoek bestaat uit verschillende fases. Voordat je aan de uitvoering van een onderzoek begint, moet je al veel werk verzetten.

Antwoorden opdracht

1 Welmoed Wagenaar: fanfictie

A Beschrijf in eigen woorden waar het onderzoek over gaat.
De rol van fanfictie en online platformen in het dagelijks leven van fanfictie-schrijvers.

B In welke fase van de onderzoekscyclus zit dit onderzoek en waaraan kun je dat zien?
Fase 5: uitvoering, want Welmoed zegt net begonnen te zijn aan haar veldwerk.

Vallend kwartje
Het veldwerk lijkt het begin van je onderzoek, maar als je begint aan je veldwerk ben je al een heel eind.

2 Benjamin Johnson: spoilers

A Beschrijf in eigen woorden waar het onderzoek over gaat.
Spoilers, en hoe die de ervaring van mensen beïnvloeden bij het lezen van verhalen.

B In welke fase van de onderzoekscyclus zit dit onderzoek en waaraan kun je dat zien?
Fase 7: presentatie, want het onderzoek is al af. Uit de tekst blijkt ook dat het onderzoek is begonnen door de feedback die een ander onderzoek kreeg in fase 7.

3 Brenda Mathijssen: duurzame uitvaartpraktijken

A Beschrijf in eigen woorden waar het onderzoek over gaat.
Duurzame uitvaartpraktijken.

B In welke fase van de onderzoekscyclus zit dit onderzoek en waaraan kun je dat zien?
Fase 4. Het plan ligt er al, maar het wordt nog niet uitgevoerd.

3 / Raadsels

Wat?
Leerlingen lezen over verschillende soorten begraafplaatsen en passen hun kennis toe door raadsels op te lossen.

Hoe?
Op de werkbladen is informatie gegeven over soorten begraafplaatsen. Met deze informatie kunnen de leerlingen de gegeven raadsels oplossen. Dat doen ze door elk raadsel aan een begraafplaats te koppelen.

Eerder klaar?
Leerlingen die sneller klaar zijn, kunnen in elk raadsel de hints onderstrepen die hen naar het goede antwoord hebben geleid.

Raadsel 1:

Ver buiten de bewoonde stad
Volgen wij een slingerpad
Het leidt ons naar een hek van staal;
Dit gebied is niet voor allemaal.
Binnen ligt er steen op kei
En oude graven in een rij
Die daar voor altijd zullen staan
Onder de zon, onder de maan.

Antwoord: Joodse begraafplaats. Joodse begraafplaatsen liggen buiten de bebouwde kom en zijn niet openbaar. Bovendien worden er vaak keitjes achtergelaten op de graven en genieten de graven eeuwige grafrust.

Raadsel 2:

Rijkdom en beroemdheid gaan
Ook door als wij niet meer bestaan.
Na de dood ligt hier een ras
Dat vol van geld en erfgoed was.
Belangrijk was hun achternaam,
Belangrijk was hun roem en faam.
Afgesloten met een slot,
Alleen familie deelt hun lot.

Antwoord: Familiebegraafplaats. Familiebegraafplaatsen kunnen alleen aangelegd worden door families met veel eigen grond en rijkdom. Op familiebegraafplaatsen worden alleen familieleden begraven en ze zijn niet openbaar te bezoeken.

Raadsel 3:

Op deze plek, in het algemeen
Lopen allerlei mensen heen
Ondergronds van alles wat:
Iemand die een god aanbad,
Iemand die daar niks aan had.
En bovengronds staan niet alleen
Oude graven vol van steen,
Ook glas, ook hout, kan je hier zien
En wild verschillend bovendien.

Antwoord: Gemeentelijke begraafplaats/algemene begraafplaats. Op een gemeentelijke begraafplaats liggen mensen met verschillende religieuze achtergronden. Ze zijn openbaar toegankelijk en de grafstenen zijn erg divers.

Raadsel 4:

Onder bomen, in het bos
Bedekt met gras en bloem en mos,
Ligt voor eeuwig hier een man
Met aandacht voor een langer plan.
Geen stenen monumenten hier,
Geen decoratie of versier.
Je hoort een paard in rustig draf,
En bezoekt een nauwelijks zichtbaar graf.

Antwoord: Natuurbegraafplaats. Natuurbegraafplaatsen liggen in de natuur, bijvoorbeeld in een bos, en genieten eeuwige grafrust. Graven mogen vaak niet versierd worden en zijn nauwelijks zichtbaar. Uitvaarten worden soms gedaan met paard en wagen in plaats van met auto's.

Eigen onderzoek: het begin

Wat?
Deze plusopdracht is een doorlopende onderzoeksopdracht. Na elke les is een onderdeel van de plusopdracht opgenomen in de docentenhandleiding. Zo kun je leerlingen laten oefenen met de vaardigheden die ze tijdens de les hebben geleerd. Het is aan te raden deze onderzoeksopdracht naar begraafplaatsen en religieuze groepen in groepjes uit te laten voeren.

Als docent kun je er ook voor kiezen om de plusopdracht in zijn geheel na afloop van de lessenserie uit te voeren.

Na deze eerste les maken leerlingen een begin aan hun onderzoeksvoorstel. Na de tweede en de derde les maken zij dat onderzoeksvoorstel af en gaan ze in het veld hun onderzoek uitvoeren.

Hoe?
Leerlingen krijgen het werkblad *Plusopdracht Eigen Onderzoek*, te vinden aan het eind van de werkbladen. Ze beginnen met het onderdeel 'onderzoeksvoorstel'. Na afloop van les 1 vullen ze de onderdelen 2 en 4 in van het onderzoeksvoorstel. Bij deze onderdelen kiezen ze een begraafplaats bij hen in de buurt en zoeken ze daar meer informatie over op. Hierdoor zijn ze bezig met de fases 'verwondering' en 'verkenning' uit de onderzoekscyclus.

Let op:
Bij les 2 en 3 hebben leerlingen weer dezelfde werkbladen nodig.

Tip!

Bij deze plusopdracht zullen de leerlingen helemaal in het onderzoek duiken, op een manier die ze wellicht niet gewend zijn. Laat daarom de leerlingen de plusopdracht in groepjes uitvoeren, zodat het werk gedeeld kan worden.

LES 02

Les 2: Struinen op het Selwerderhof

Onderwerp van de les	Religies en begraafplaatsen
Doelen van de les	• Leerlingen **leren** over de voorkeuren en kenmerken van verschillende religies bij uitvaarten. • Leerlingen **verbinden** wereldbeelden aan grafstenen en begraafplaatsen. • Leerlingen **passen** deze kennis **toe** door verschillende graven te **analyseren**. • Leerlingen **creëren** hun eigen onderzoeksvoorstel bij dit onderwerp.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Leerlingen kennen verschillende soorten begraafplaatsen zoals behandeld in les 1
Verloop van de les	De les bestaat uit drie opdrachten en een eventuele plusopdracht 1. De Slimste Mens (10 minuten) 2. Struinen op het Selwerderhof (15 minuten) 3. Sprekende stenen (15 minuten) 4. Plusopdracht: *Eigen onderzoek: het vervolg*
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten

1 / De Slimste Mens

Wat?
Leerlingen herhalen de kennis uit de eerste les door verbanden te leggen tussen soorten begraafplaatsen en kenmerken van die begraafplaatsen.

Hoe?
Leerlingen krijgen een werkblad met een overzicht à la 'De Slimste Mens', met woorden die gerelateerd zijn aan waarden, soorten begraafplaatsen en kenmerken van begraafplaatsen. Hierbij horen steeds vier woorden bij elkaar. Leerlingen mogen de informatie over soorten begraafplaatsen uit de vorige les gebruiken. Bespreek de verbanden met de leerlingen. Is alles uit de vorige les goed blijven hangen?

Natuurbegraafplaats	Diverse graven	Joodse begraafplaats	Religieuze gemeenschap
Elke gemeente	Onrein	Bos	Algemene begraafplaats
Buiten de stad	Duurzaamheid	Eigendom van de overheid	Opgaan in het landschap

Combinaties en toelichting:

1. Bij natuurbegraafplaatsen is er vaak aandacht voor duurzaamheid. Ze liggen vaak in een weiland of een bos. Het idee is dat je op een natuurbegraafplaats opgaat in het landschap.
2. Algemene begraafplaatsen zijn er in elke gemeente en zijn eigendom van de overheid. Omdat iedereen begraven mag worden op een algemene begraafplaats, zijn er diverse graven te vinden.
3. Joodse begraafplaatsen bevinden zich traditioneel buiten de stad, omdat de dood als onrein wordt gezien. Mensen die zich laten begraven op een joodse begraafplaats hechten vaak veel belang aan de religieuze gemeenschap.

2 / Struinen op het Selwerderhof

Wat?
Leerlingen bekijken gezamenlijk het filmpje *Struinen op het Selwerderhof* en beantwoorden tijdens het kijken een aantal vragen.

Hoe?
Leerlingen noteren tijdens het kijken de antwoorden op de kijkvragen 1 t/m 4 op het werkblad. Na afloop van het filmpje beantwoorden ze vraag 5.

Kijkvragen en antwoorden:

1 Wat onderzoekt Brenda?

Het wereldbeeld van de mensen die op een begraafplaats liggen en van mensen die een begraafplaats bezoeken.

2 Wat bedoelt Brenda met wereldbeelden?

Wereldbeelden zeggen iets over hoe mensen naar zichzelf en naar de wereld om hen heen kijken. Het gaat bijvoorbeeld over goed en kwaad, over normen en waarden en over het leven na de dood.

3A Meriam en Brenda verkennen de begraafplaats en wijzen allerlei details aan van grafstenen. Wat is een voorbeeld van een religieus detail dat zij aanwijzen?

Voorbeelden van antwoorden:

- *Islamitisch gedeelte: graven in de vorm van een moskee.*
- *Algemeen gedeelte: vers uit de Koran.*
- *Recent gedeelte: boeddhabeeldje.*

B Wat is een voorbeeld van een niet-religieus detail dat zij aanwijzen?

Voorbeelden van antwoorden:

- *Islamitisch gedeelte: vlag van Somalië.*
- *Algemeen gedeelte: vrachtwagen.*
- *Recent gedeelte: raceauto.*

4 Brenda vertelt dat er verschillende meningen zijn over nieuwe soorten uitvaarten, zoals natuurbegraafplaatsen en resomeren. Luister goed en schrijf hieronder de voor- en tegenargumenten op die genoemd worden.

Wereldbeelden zeggen iets over hoe mensen naar zichzelf en naar de wereld om hen heen kijken. Het gaat bijvoorbeeld over goed en kwaad, over normen en waarden en over het leven na de dood.

Argumenten filmpje	Natuurbegraafplaatsen	Resomeren
Voor	• Betrokken bij de natuur; fijn idee om daar begraven te worden.	• Hindoes zijn voor resomeren vanwege de symboliek van water en vuur.
Tegen	• Bomen moeten worden gekapt. • Bos verandert in een begraafplaats.	• Sommige christenen zijn om religieuze redenen tegen resomeren.

5 Welke argumenten kun je zelf bedenken voor en tegen natuurbegraafplaatsen en resomeren?
(Maak een tabel op het bord)

Argumenten filmpje	Natuurbegraafplaatsen	Resomeren
Voor		
Tegen		

3 / Sprekende stenen

Wat?
Leerlingen lezen meer over graven van verschillende religies en gaan aan de hand van deze kennis graven observeren en analyseren.

Hoe?
Op de werkbladen staat meer informatie over graven en religies, inclusief foto's van diverse Nederlandse graven met allerlei kenmerken en attributen. Leerlingen beschrijven wat hen opvalt en met welke religies, wereldbeelden of waarden zij deze graven verbinden. Dat doen ze door de onderstaande vragen te beantwoorden:

1a Welke vorm heeft het graf?
b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

2a Welke symbolen zie je op de grafsteen?
b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

3a Welke tekst zie je op de grafsteen?
b Is dat een religieuze tekst? Of zegt dat iets anders over de overledene?

4a Welke objecten zie je op het graf?
b Wat zegt dit over het wereldbeeld van de overledene? Zegt het iets over de hobby's of interesses van de overledene?
c Wat zegt dit over de familie/nabestaanden van de overledene?

Voorbeelden van antwoorden

Afbeelding 1

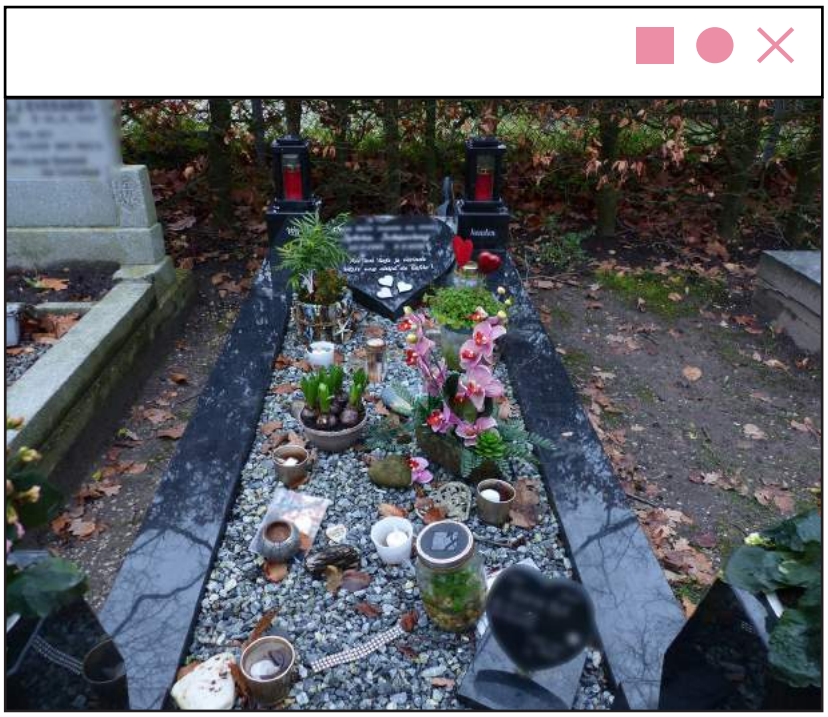

Dit graf staat op de Zuiderbegraafplaats in Groningen.

- *Vorm van het graf: de grafsteen heeft de vorm van een hartje. Dit lijkt te slaan op de liefde van de familie voor de overledene.*
- *Symbolen: ook op de grafsteen staan hartjes. Zie bovenstaande.*
- *Tekst: 'Als iets liefs je verlaat, blijft nog altijd de liefde.' Hier ligt weer de nadruk op de liefde van de nabestaande voor de overledene én andersom. Ook suggereert het dat er nog steeds een band bestaat na het overlijden.*
- *Objecten: bloemen, maar ook enorm veel planten. De overledene (of een nabestaande) hield/houdt misschien van de natuur of van tuinieren.*
- *Objecten: herdenkingskaarsen op het graf en ook nepkaarsjes.*
- *Objecten: er zijn foto's achtergelaten en ook stenen met persoonlijke teksten. Dit lijken persoonlijke berichten te zijn van individuele nabestaanden.*

Afbeelding 2

Dit is een urnengraf op het Selwerderhof in Groningen.

- *Vorm van het graf: de grafsteen is rechthoekig en erg klein, waaruit blijkt dat dit een urnengraf is. De vorm van het graf lijkt vooral van esthetische waarde te zijn.*
- *Symbolen: op de grafsteen zien we een grote en een kleine vuist die elkaar aanraken. Dit lijkt geen religieuze betekenis te hebben, maar heeft misschien te maken met de relatie tussen ouder en kind.*
- *Tekst: "We missen en houden van je, topper." Het woord 'topper' wordt veel bij sport gebruikt. In combinatie met de voetbal kunnen we opmaken dat de overledene een sporter was. Verder is dit een informele tekst*
- *Objecten: een boeddhistisch beeldje, wat ook het urnengraf kan verklaren. Een voetbal: de overledene hield kennelijk van sport. Een steen met 'voor altijd in ons hart', vermoedelijk van vrienden of familieleden. Een blikje bier naast het graf: misschien gerelateerd aan het voetballen, vermoedelijk van vrienden afkomstig.*

Afbeelding 3

Dit is een urnengraf op het Selwerderhof in Groningen.

- *Vorm van het graf: simpel en uniforme graven. Het zijn oorlogsmonumenten en de groep wordt benadrukt.*
- *Symbolen: op het graf zien we een anker en een kruis. Het kruis heeft een religieuze betekenis, namelijk een christelijke betekenis. Het anker heeft te maken met de positie van de overledene als zeeman.*
- *Tekst:*
  - *De tekst op de graven zijn in het Engels, waaruit we kunnen opmaken dat dit Britse oorlogsslachtoffers zijn.*
  - *"Able seaman" laat zien dat de overledene werd gewaardeerd om zijn werk.*
  - *"In loving memory of our dear son, safe in the arms" is een bevestiging van de christelijke aard van het graf; verwijzing naar 'safe in the arms of Jesus'.*
  - *('Collingwood Battn RND' staat voor Collingwood Battalion, Royal Navy Division. Dat weten de leerlingen waarschijnlijk niet en het voegt ook niet veel toe; het is de afdeling waar de overledene werkzaam was.)*
  - *Datum: 14th november 1918 wijst erop dat overledene in de Eerste Wereldoorlog overleden is.*
- *Objecten:*
  - *Een vilten kruisje met een klaproos. De klaproos is het Britse herdenkingssymbool van de Eerste Wereldoorlog. Het kruis met klaproos is een herdenkingskruisje en wijst wederom*

op het christendom.

- *Witte lelies: witte bloemen worden in het algemeen vaak gebruikt op begraafplaatsen, maar omdat wit ook vrede symboliseert, worden ze ook vaak bij oorlogsherdenkingen gebruikt.*

Eigen onderzoek: het vervolg

Wat?
Leerlingen gaan verder met de plusopdracht Eigen onderzoek. Tijdens les 1 hebben de leerlingen een begraafplaats geselecteerd; tijdens les 2 zullen ze een religieuze groep selecteren waar ze onderzoek naar zullen doen. Daarnaast gaan het interview voorbereiden.

Hoe?
Leerlingen werken eerst verder aan het onderzoeksvoorstel. Ze vullen onderdelen 1 en 3 in. Bij deze onderdelen selecteren de leerlingen een religieuze groep die zij onderzoeken en motiveren zij deze keuze. Daarna maken leerlingen een begin met de voorbereiding van het interview. Ze vullen daarvoor onderdeel 6 in. Hiervoor moeten ze een begraafplaats bezoeken en online op zoek gaan naar meer informatie. Leerlingen gaan dus verder met de onderzoeksfase 'verkenning'.

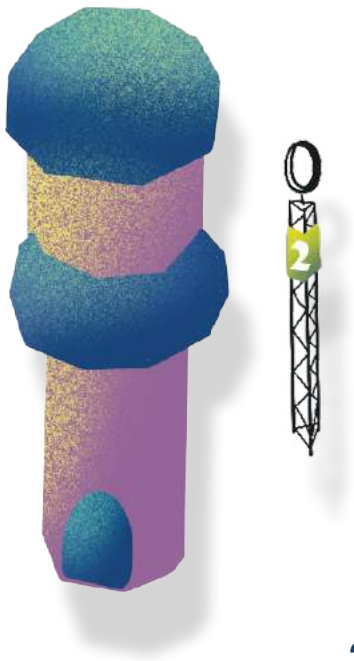

LES 03

Les 3: Geen gebrek aan een goed gesprek

Onderwerp van de les	Interviews en observaties
Doelen van de les	• Leerlingen **leren** wanneer interviews en observaties gebruikt worden in onderzoek. • Leerlingen **analyseren** hoe een interview het beste opgezet kan worden. • Leerlingen **creëren** een *interview guide* met vragenkaartjes. • Leerlingen **passen** hun interview kennis **toe** door elkaar te interviewen.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Leerlingen hebben kennis van de onderzoekscyclus en weten dat je onderzoek kunt doen naar begraafplaatsen
Verloop van de les	De les bestaat uit drie opdrachten en een plusopdracht 1. Geen gebrek aan een goed gesprek (15 minuten) 2. Een interview voorbereiden (15 minuten) 3. Een interview oefenen (15 minuten) 4. Plusopdracht Eigen Onderzoek: Uitvoering
Voorbereidingen docent	Kaartjes uitprinten (optioneel), werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten

1 / Geen gebrek aan een goed gesprek

Wat?
Leerlingen bekijken klassikaal het filmpje *Geen gebrek aan een goed gesprek* en beantwoorden tijdens het kijken een aantal vragen om erachter te komen hoe je te werk gaat bij interviews over gevoelige onderwerpen.

Hoe?
Leerlingen beantwoorden de vragen 1 t/m 6 op het werkblad tijdens het bekijken van het filmpje. Vraag 7 en 8 beantwoorden ze na het bekijken van het filmpje.

Na het kijken
Bespreek vraag 1 t/m 6 en bespreek dan ook klassikaal verschillende antwoorden op vragen 7 en 8.

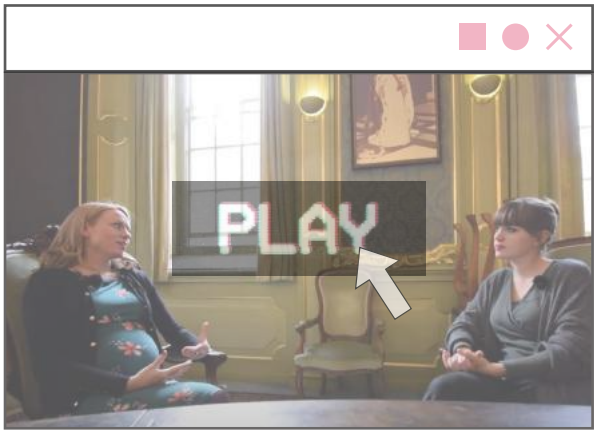

Kijkvragen en antwoorden:

1 In het filmpje praten Meriam en Brenda over interviewen. Wanneer gebruiken onderzoekers interviews?

Onderzoekers gebruiken interviews als ze benieuwd zijn naar iemands gedachten en meningen.

2 Hoe bereid je een interview voor?

Van tevoren bedenk je vragen die aansluiten op de onderzoeksvraag. Dan maak je een stappenplan van alle vragen in de goede volgorde. Daarna zoek je contact met de personen die je wilt interviewen.

3 Wat vindt Brenda zelf het moeilijkste aan interviewen?

Vragen stellen over onderwerpen die heel persoonlijk en gevoelig kunnen zijn.

4 Welke tip heeft Brenda om die uitdaging aan te gaan?

Ga vaker interviewen! Hoe vaker je interviewt, hoe zelfverzekerder je wordt. Voel je ook niet onzeker als het niet meteen perfect gaat.

5 Meriam en Brenda hebben het ook over observaties. Wanneer gebruiken onderzoekers observaties?

Onderzoekers gebruiken observaties als ze willen onderzoeken hoe mensen zich gedragen.

6 Welke methode gebruikt Brenda in haar huidige onderzoek? En waarom?

Brenda gebruikt interviews en observaties. Ze gebruikt interviews omdat ze benieuwd is naar wat mensen denken over uitvaartpraktijken. Ze gebruikt observaties omdat ze ook wil kijken naar het gedrag van mensen op begraafplaatsen.

7 Wat zou jij zelf het moeilijkst vinden aan interviewen, denk je? En waarom?

8 Hoe zou je dat kunnen oplossen?

2 / Een interview voorbereiden

Wat?
Leerlingen bedenken hoe een interview over de dood het beste vormgegeven kan worden. Ze delen vragen in categorieën in en bedenken dan de beste volgorde.

Hoe?
Leerlingen werken in tweetallen. Ze krijgen een aantal interviewvragen te zien op het werkblad. Deze vragen delen ze op in drie categorieën: 'introductie en achtergrond', 'begraven of cremeren' en 'motivatie voor begraven of cremeren'. Daarna bepalen ze de meest logische volgorde waarin je de vragen kunt stellen.

Optie
Print de interviewvragen op kaartjes, zodat leerlingen hiermee al schuivend een indeling kunnen maken.

Categorieën met mogelijke antwoorden:

Introductie en persoonlijke achtergrond

- *Kun je iets vertellen over je gezin?*
- *Hoe oud ben je?*
- *Ben je religieus opgevoed?*
- *Zie je jezelf op dit moment als religieus of spiritueel?*
  - *Welke rol speelt religie in jouw leven?*
- *Waar woon je?*

Begraven of cremeren?

- *Ben je wel eens bij een begrafenis/crematie geweest?*
  - *Wat vond je daarvan?*
- *Heb je er wel eens over nagedacht of je begraven of gecremeerd zou willen worden?*
  - *Zo ja: wat heeft jouw voorkeur?*
- *Waar zou je begraven/gecremeerd willen worden?*

Motivatie voor begraven of cremeren

- *Waarom wil je begraven/gecremeerd worden?*
- *Waarom wil je daar begraven/gecremeerd worden?*
- *Speelt religie een rol in jouw keuze voor begraven/cremeren?*
  - *Zo ja: welke rol speelt religie?*

Vallende kwartjes

- Interviewvragen kun je opdelen in verschillende categorieën om structuur in je interview te creëren.
- Bij een interview is het belangrijk om te beginnen met introducerende vragen, om de geïnterviewde op zijn of haar gemak te stellen. Daarna kun je moeilijkere vragen stellen.

3 / Een interview uitvoeren

Wat?
Leerlingen gaan oefenen met interviewen aan de hand van de vragen van opdracht 2.

Hoe?
De leerlingen gaan elkaar in dezelfde tweetallen interviewen. Eén van de twee is de interviewer en let op wat hij/zij moeilijk of juist makkelijk vindt aan interviewen. De ander is de geïnterviewde en let onder andere op de volgorde van de vragen. Achteraf bespreken ze een aantal vragen over het interview. Hiervoor beantwoorden de interviewer en de geïnterviewde beide vragen op het werkblad.

Let op!
Mogelijk is dit een gevoelig onderwerp voor sommige leerlingen. Bespreek dit van tevoren met de klas en geef bijvoorbeeld aan dat het niet verplicht is om op alle vragen antwoorden te geven.
Geef de leerlingen de volgende tips mee:

- Als je vermoedt dat de geïnterviewde zich oncomfortabel voelt bij een vraag, geef dan aan dat hij/zij niet alles hoeft te vertellen.
- Als een geïnterviewde aangeeft geen antwoord te willen geven, respecteer je dat.
- Zorg voor een open houding tijdens het interview: luister aandachtig, maak voldoende oogcontact en kijk niet voortdurend op je aantekeningen (als je die hebt). Ook fysiek is het goed om te zorgen voor een open houding: zit niet te veel in elkaar gedoken of met je armen over elkaar. Het is fijn voor de geïnterviewde als je uitstraling vriendelijk is, zonder vooroordeel en enigszins zelfverzekerd.

Vallend kwartje

- Een interviewplan biedt houvast, maar het is ook belangrijk om spontaan in te spelen op dingen die gezegd worden. Daarvoor is goed luisteren belangrijk.
- Wanneer je over gevoelige onderwerpen praat, is het des te belangrijker om veel tijd te besteden aan de eerste kennismaking en introductie. Een goede voorbereiding is daarom onmisbaar.

Eigen onderzoek - Uitvoering

Wat?
De leerlingen gaan verder met het onderzoeksvoorstel waar ze tijdens de vorige lessen al aan hebben gewerkt. Ze bereiden het interview voor, voeren het uit en beantwoorden hun onderzoeksvraag. Hiermee doorlopen ze fase 4, 5 en 6 van de onderzoekscyclus.

Hoe?
Op het werkblad *plusopdracht eigen onderzoek* vullen de leerlingen onderdeel 5 in: onderzoeksmethode en motivatie. Daarna maken ze op het werkblad een interviewplan dat ze kunnen gebruiken tijdens een interview. Ze voeren het interview uit en trekken conclusies. Alle antwoorden kunnen ze invullen op het werkblad bij de onderdelen 7, 8, 9 en 10.

Hulp
Om het interview voor te bereiden kunnen de leerlingen gebruik maken van de hulpkaart Interviewen. Deze hulpkaart is opgenomen in de werkbladen.

Hulp
Nadat de leerlingen hun onderzoek hebben afgerond, zijn er verschillende opties voor een conclusie. Eén optie is om het onderzoek mondeling te presenteren op school; een andere mogelijkheid is om de leerlingen een verslag te laten schrijven over hun bevindingen.

Tip!

De leerlingen gaan contact opnemen met een begraafplaats naar keuze om te vragen om een interview. Geef mee dat niet iedereen per definitie tijd heeft voor of zin heeft in een interview en dat onderzoekers ook wel eens 'nee' te horen krijgen. Leerlingen hebben altijd de mogelijkheid om een andere begraafplaats uit te zoeken.

LESSENSERIE 1
LESSENSERIE 1
LESSENSERIE 1
LESSENSERIE 1

Werkbladen

Een andere kijk op het kerkhof

Brenda Mathijssen

LESSON 01

1 / Wereldverbeteraars

Voor deze opdracht bekijk je klassikaal het filmpje ***Over inspirerend onderzoek: Brenda***, waarin de religiewetenschapper Brenda Mathijssen wordt geïntroduceerd. Daarna beantwoord je de volgende vragen.

1 Waarom is Brenda wetenschapper geworden?

2 Waarom ging Brenda religiewetenschappen studeren?

3 Waar verbaasde Brenda zich over?

4 Waar verbaas jij je weleens over? Zou je daar onderzoek naar kunnen doen?

2 / De onderzoekscyclus

Hierboven zie je een afbeelding van de onderzoekscyclus. Dit is de cyclus waar elk onderzoek doorheen gaat, in zeven verschillende fases: verwondering, verkenning, onderzoeksvraag, onderzoeksplan, uitvoering, conclusie & discussie, en presentatie. Na de presentatie krijgt de onderzoeker feedback en begint er misschien weer een nieuw onderzoek; dan begint de cyclus weer opnieuw.

Hieronder lees je drie fragmenten uit artikelen die gaan over verrassende onderwerpen van onderzoek. Noteer bij elk artikel in je eigen woorden waar het over gaat en noteer in welke fase van de cyclus de onderzoeker zit.

Fragment 1: Fanfictie

Harry Potter die niet op meisjes maar op jongens valt? Een compleet nieuw einde voor de serie Game of Thrones? In de wereld van fanfictie kan het allemaal. Onderzoekster Welmoed Wagenaar (28) van de Rijksuniversiteit Groningen weet er alles van en doet er onderzoek naar.

Wat is fanfictie eigenlijk?
Welmoed: "Fanfictie zijn verhalen die fans van een film, boek of serie zelf schrijven over die fictieve wereld. Ik ben benieuwd hoe belangrijk die fanfictie is voor fans in het dagelijks leven. En ik ben specifiek aan het kijken naar de rol van online platformen, zoals fanfictiewebsites."

Hoever ben jij met je onderzoek?
Welmoed: "Mijn plan heb ik al, maar het veldwerk moet nog gedaan worden. Ik hoop over een jaar de eerste resultaten daarvan te hebben, maar het onderzoek zal pas in 2023 helemaal klaar zijn."

https://www.dvhn.nl/groningen/Heb-jij-tijdens-de-lockdown-ook-een-nieuw-einde-voor-Game-of-Thrones-geschreven-Fanfictiefanaten-zijn-sinds-corona-een-stuk-actiever-25770392.html

a Beschrijf in eigen woorden waar het onderzoek over gaat.

b In welke fase van de onderzoekscyclus zit dit onderzoek en waaraan kun je dat zien?

Fragment 2: Spoilers

Een bekende studie over spoilers werd gedaan in 2011. De psychologen Jonathan Leavitt en Nicholos Christenfeld concludeerden dat verhalen leuker werden als lezers eerst een spoiler hadden gezien.

Maar onderzoeker Benjamin Johnson besloot een nieuwe studie te doen. Daar bleek juist uit dat spoilers een verhaal minder leuk maakten. Johnson onderzocht dit verder, waaruit bleek dat het afhangt van je karakter of je spoilers waardeert: mensen die graag emoties ervaren, hadden meer lol aan een verhaal zonder spoilers. Want hoe minder je van het verhaal weet, hoe intenser je het beleeft.

"Maar bij horrorfilms profiteerden deze mensen wél van spoilers," aldus Johnson. "Als ze eenmaal weten dat er een eng moment aankomt, gaan ze daarop zitten wachten. Tijdens dat wachten voelen ze extra angst en spanning, en dat vinden ze fijn."

https://www.quest.nl/maatschappij/cultuur/a30562290/verhaal-verpest-spoilers-of-niet/

a Beschrijf in eigen woorden waar het onderzoek over gaat.

b In welke fase van de onderzoekscyclus zit dit onderzoek, en waaraan kan je dat zien?

Fragment 3: Duurzame uitvaartpraktijken

Vandaag maakte de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk onderzoek bekend welke getalenteerde jonge onderzoekers dit jaar de Veni-beurs krijgen. Eén van hen is dr. Brenda Mathijssen, docent aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap. Zij krijgt 250.000 euro waarmee zij drie jaar onderzoek gaat doen naar duurzame uitvaartpraktijken.

Nieuwe ideeën ontwikkelen

"Jippiieee!" schijnt de blije Brenda geroepen te hebben toen ze het nieuws hoorde. "Haha, ja, ik geloof van wel! De Veni-beurs geeft mij de kans om mijn eigen onderzoek verder uit te werken. Drie à vier jaar lang kan ik dankzij die financiering duurzame uitvaartpraktijken in kaart brengen. Om nog wat preciezer te zijn: ik ga kijken hoe mensen met verschillende achtergronden natuurbegraafplaatsen gebruiken. Ik kijk ernaar uit om de komende jaren fulltime met onderzoek bezig te zijn en nieuwe ideeën te ontwikkelen."

https://www.rug.nl/ggw/news/archive/2020/veni-brenda-mathijssen-uitvaartpraktijken

a Beschrijf in eigen woorden waar het onderzoek over gaat.

b In welke fase van de onderzoekscyclus zit dit onderzoek en waaraan kun je dat zien?

Bij de vorige opdracht las je het al: Brenda Mathijssen doet onderzoek naar begraafplaatsen en uitvaartpraktijken, zoals natuurbegraafplaatsen. Voor deze opdracht ga jij je ook verdiepen in verschillende soorten begraafplaatsen.

1 Lees eerst hieronder de informatie over soorten begraafplaatsen.

Informatie over soorten begraafplaatsen

Gemeentelijke begraafplaats
Gemeentelijke begraafplaatsen worden ook wel algemene begraafplaatsen genoemd en komen het vaakst voor in Nederland; elke gemeente moet namelijk een gemeentelijke begraafplaats hebben. Een gemeentelijke begraafplaats is eigendom van de overheid en is ook openbaar te bezoeken. Op gemeentelijke begraafplaatsen liggen allerlei mensen begraven: mensen die niet religieus zijn, maar ook christenen, moslims, en mensen van andere religieuze groepen. Vaak heeft een gemeentelijke begraafplaats bepaalde afdelingen, waaronder religieuze afdelingen en een 'algemeen gedeelte'. Op het algemene gedeelte liggen vaak niet-religieuze mensen begraven, maar ook religieuze mensen kunnen ervoor kiezen om niet op de religieuze afdeling maar op het algemene gedeelte begraven te worden. Bovendien zijn er veel mogelijkheden: er mogen allerlei soorten grafstenen geplaatst worden, ook modernere stenen, zoals glazen grafstenen.

Bijzondere begraafplaatsen
Alle andere soorten begraafplaatsen vallen onder het type 'bijzondere begraafplaatsen', omdat zij niet eigendom zijn van de overheid, maar bijvoorbeeld van een stichting of organisatie.

Religieuze begraafplaats
Religieuze begraafplaatsen zijn begraafplaatsen die eigendom zijn van een religieuze organisatie en daarom ook alleen bestaan voor mensen van die religieuze groep. Hieronder vallen bijvoorbeeld kerkhoven (christelijke begraafplaatsen van de kerk), maar ook joodse en islamitische begraafplaatsen. Sommige van deze begraafplaatsen, zoals de meeste joodse begraafplaatsen, zijn niet openbaar toegankelijk en vallen dus ook onder het type 'privébegraafplaatsen'.

Kerkhoven zijn vrij makkelijk te herkennen: die liggen namelijk naast een kerk. Joodse begraafplaatsen liggen meestal juist buiten het centrum van een stad of dorp. Dit is omdat in het jodendom lichamen van overledenen als onrein worden gezien, en het dus onwenselijk is om die in een woongebied te plaatsen. Verder zijn joodse begraafplaatsen vaak heel oud, omdat joodse graven niet verplaatst of geleegd mogen worden. Ook zijn joodse graven vaak niet uitbundig versierd. Ook islamitische graven mogen niet geruimd worden. In Nederland bevinden de meeste islamitische begraafplaatsen zich op een afdeling van algemene begraafplaatsen.

Privébegraafplaats
We hebben al gezien dat veel joodse begraafplaatsen privébegraafplaatsen zijn, maar er zijn ook andere soorten privébegraafplaatsen. Veel familiebegraafplaatsen zijn namelijk niet openbaar toegankelijk. Familiebegraafplaatsen bestaan, zoals het woord al zegt, voor een bepaalde familie, die ook eigenaar is van de begraafplaats. Omdat de familie de grond zelf moet bezitten en aan allerlei regels moet voldoen, zijn de meeste familiebegraafplaatsen aangelegd door heel rijke families. In Weidum is er bijvoorbeeld een begraafplaats voor de familie Buma, die al in de 19e eeuw gesticht is.

Natuurbegraafplaats
Natuurbegraafplaatsen zijn er steeds meer in Nederland en zijn de afgelopen jaren steeds populairder geworden. Deze begraafplaatsen liggen midden in de natuur, bijvoorbeeld in een bos of een weiland, en worden beheerd door een organisatie. Ook voor natuurbegraafplaatsen geldt eeuwige grafrust. Bijzonder bij natuurbegraafplaatsen is dat het doel is om op te gaan in de natuur. Dat betekent dat er vaak geen grafstenen zijn toegestaan, maar slechts kleine markers van steen of hout. Ook mogen er vaak geen objecten worden achtergelaten, behalve planten. Verder ligt de nadruk op het milieu: er wordt bijvoorbeeld geen papier gebruikt bij de uitvaart en ook zijn er soms geen auto's bij de uitvaart betrokken, maar paard en wagen. Sommige natuurbegraafplaatsen bieden ook afbreekbare grafkisten aan. De nadruk ligt dus op het 'opgaan in de natuur', eeuwige grafrust en zo min mogelijk impact op het milieu.

2 Schrijf nu onder elk raadsel het soort begraafplaats dat beschreven wordt. Je hebt de volgende mogelijkheden: gemeentelijke begraafplaats, joodse begraafplaats, natuurbegraafplaats, familiebegraafplaats. Onderstreep vervolgens in de raadsels de hints die jou naar het juiste antwoord hebben geleid.

Raadsel 1

Antwoord

Raadsel 2

Antwoord

Raadsel 3

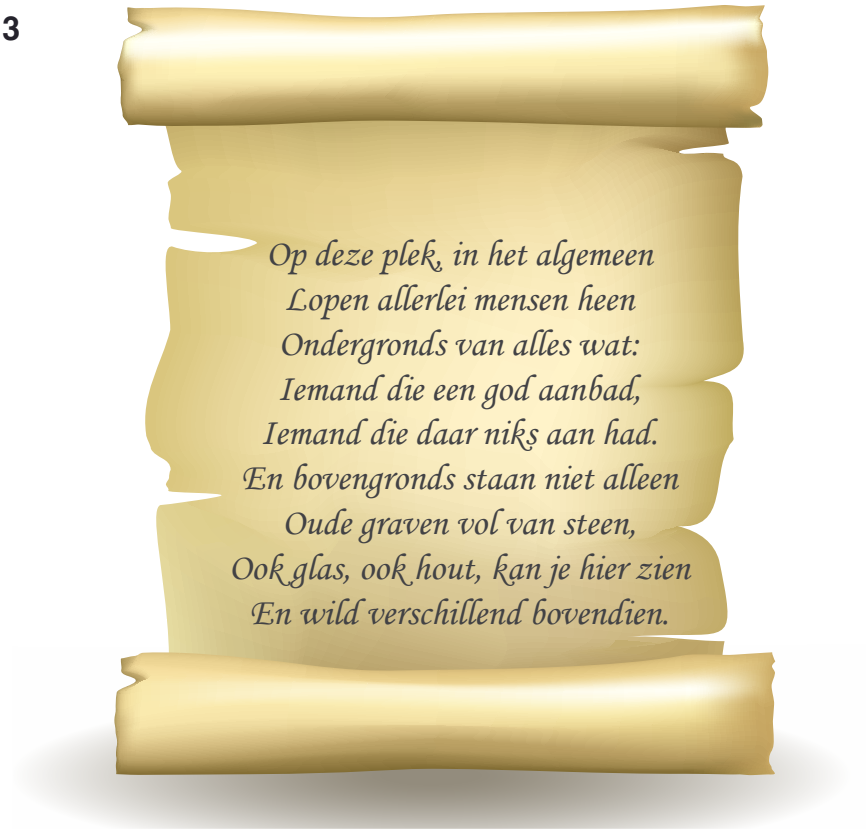

Antwoord

Raadsel 4

Antwoord

LESSON 02

1 / De Slimste Mens

Hieronder zie je een puzzel zoals ze ook wel voorkomen in het tv-programma ‘De Slimste Mens’. Je ziet twaalf woorden die te maken hebben met begraven. Er horen steeds vier woorden bij elkaar. Schrijf de juiste drie combinaties op! Schrijf vervolgens per combinatie in één of twee zinnen waarom deze combinaties bij elkaar horen.

Tip!

Pak de informatie over soorten begraafplaatsen uit les 1 erbij.

Natuurbegraafplaats	Diverse graven	Joodse begraafplaats	Religieuze gemeenschap
Elke gemeente	Onrein	Bos	Algemene begraafplaats
Buiten de stad	Duurzaamheid	Eigendom van de overheid	Opgaan in het landschap

Combinaties

1 _____

_____

2 _____

_____

3 _____

_____

Toelichting

1 _____

_____

2

3

2 / Struinen op het Selwerderhof

Voor deze opdracht bekijk je eerst het filmpje ***Struinen op het Selwerderhof.*** Lees voor het begin van het filmpje onderstaande vragen door en beantwoord de vragen.

1 Wat onderzoekt Brenda?

2 Wat bedoelt Brenda met wereldbeelden?

3a Meriam en Brenda verkennen de begraafplaats en wijzen allerlei details aan van grafstenen. Wat is een voorbeeld van een religieus detail dat zij aanwijzen?

b Wat is een voorbeeld van een niet-religieus detail dat zij aanwijzen?

4 Brenda vertelt dat er verschillende meningen zijn over nieuwe soorten uitvaarten, zoals natuurbegraafplaatsen en resomeren. Luister goed en schrijf hieronder de voor- en tegenargumenten op die genoemd worden.

Argumenten filmpje	Natuurbegraafplaatsen	Resomeren
Voor		
Tegen		

5 Welke argumenten kun je zelf bedenken voor en tegen natuurbegraafplaatsen en resomeren?

Eigen argumenten	Natuurbegraafplaatsen	Resomeren
Voor		
Tegen		

3 / Sprekende stenen

Bij de vorige opdracht las je het al: Brenda Mathijssen doet onderzoek naar begraafplaatsen en uitvaartpraktijken, zoals natuurbegraafplaatsen. Voor deze opdracht ga jij je ook verdiepen in verschillende soorten begraafplaatsen.

Informatie over religies en graven

Op dit infoblad vind je informatie over hoe de graven van aanhangers van verschillende religies eruitzien. Let op: niet bij alle religies worden overledenen begraven; die religies zul je dus minder vaak terugzien als je graven bekijkt! Bovendien behandelt dit infoblad lang niet alle religies, maar alleen de 'wereldreligies' die het meest voorkomen in de wereld.

Christendom

Het christendom heeft verschillende stromingen; in Nederland zijn de grootste stromingen het katholicisme en het protestantisme. Christenen kiezen vaak voor begraven, maar binnen de meeste stromingen is cremeren ook toegestaan.

Op het graf gebruiken beide stromingen vaak christelijke symboliek en teksten, zoals bijbelteksten, een kruis, een duif, een palmtak of een engel. Er zijn wel verschillen: bij katholieken wordt er vaak een kruis met Jezusfiguur gebruikt, bij protestanten alleen het kruis. Verder zijn er bij katholieken vaker Mariabeeldjes en kaarsen te zien dan op protestantse graven.

Christenen worden natuurlijk vaak op een kerkelijke begraafplaats begraven, maar ook vaak op een gemeentelijke begraafplaats.

Jodendom

In het jodendom is het belangrijk dat de persoon zo snel mogelijk na het overlijden wordt begraven, omdat de dood als onrein wordt gezien.

Joodse graven kun je herkennen aan de Hebreeuwse teksten uit het joodse heilige schrift, de Tenakh. In Nederland staat de Nederlandse vertaling daar vaak ook bij. Een symbool dat vaak voorkomt is de davidster. Ook laten bezoekers vaak kiezels achter op een graf.

Joden worden verreweg het vaakst op een aparte, joodse begraafplaats begraven, en niet op een algemene of gemeentelijke begraafplaats.

Islam

In de islam is cremeren niet gewenst en wordt er dus eigenlijk altijd begraven; ook hier is het belangrijk dat dat zo snel mogelijk na overlijden gebeurt.

Ook de islam heeft haar eigen symbolen, zoals de halve maan en ster. Een open boek kan het heilige schrift van de islam uitbeelden, de Koran. Ook staan er vaak teksten uit de Koran op het graf, soms in het Arabisch.

Islamitische graven hebben vaak óf geen grafsteen, óf een grafsteen in de vorm van een moskee, met een ronde bovenkant die uitloopt in een punt. Andere graven hebben zelfs de vorm van een specifieke moskee.

Moslims worden soms begraven op een gemeentelijke begraafplaats, maar kiezen ook vaak voor een islamitische begraafplaats. Sommige gemeentelijke begraafplaatsen hebben ook een aparte afdeling voor moslims.

Hindoeïsme

Hindoes kiezen vaak voor crematie. Dit heeft te maken met het idee dat er met vuur een offer kan worden gemaakt aan de goden, en dat de ziel na crematie wedergeboren kan worden. Hindoestaanse graven zijn er dan ook niet veel. Bij kinderen wordt er wel vaker voor begraven gekozen. Ook een urnengraf is mogelijk, al wordt er vaker gekozen voor het verstrooien van de as, bij voorkeur in een oceaan of rivier.

Resomatie, een nieuwe uitvaartpraktijk, is ook interessant voor hindoes. Bij resomatie wordt een lichaam niet verbrand maar opgelost in vloeistof, waarna een wit poeder overblijft. Omdat de elementen water en vuur allebei belangrijk zijn in het hindoeïsme zou dit ook een goede optie kunnen zijn voor hindoes.

Boeddhisme

Ook boeddhisten kiezen meestal voor crematie, maar zijn ook geïnteresseerd in resomatie. Ook hier is het idee van wedergeboorte belangrijk, maar dat zit iets anders dan bij het hindoeïsme: boeddhisten geloven dat je wedergeboren kan worden, maar als je een heel goed leven hebt geleid kun je ook verlichting bereiken en verlaat je ziel de aarde. Crematie wordt gezien als een manier om je ziel van je lichaam te bevrijden.

Bij het boeddhisme wordt er voor kinderen wel vaker voor begraven gekozen, en dus kunnen er wel boeddhistische graven gevonden worden. Over het algemeen wordt as in het boeddhisme vaak begraven of bijgezet in een urnenmuur.

Opmerking

Mensen die deze religies aanhangen hebben natuurlijk niet allemaal dezelfde wensen. Vaak zijn de ‘regels’ meer richtlijnen, en kunnen gelovigen zelf hier invulling aan geven. Bovendien zijn veel religies ook verdeeld in allerlei groepen met verschillende meningen en regels. De graven van aanhangers van deze religies zien er dus lang niet altijd hetzelfde uit!

Hieronder zie je drie afbeeldingen van graven. Op de graven liggen allerlei objecten en op de grafstenen staan teksten en symbolen. Beantwoord bij elke afbeelding de vragen.

Afbeelding graf 1

1a Welke **vorm** heeft het graf?

b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

2a Welke **symbolen** zie je op de grafsteen?

b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

3a Welke **tekst** zie je op de grafsteen?

b Is dat een religieuze tekst? Of zegt dat iets anders over de overledene?

4a Welke **objecten** zie je op het graf?

b Wat zegt dit over het wereldbeeld van de overledene? Zegt het iets over de hobby's of interesses van de overledene?

c Wat zegt dit over de familie/nabestaanden van de overledene?

Afbeelding graf 2

1a Welke **vorm** heeft het graf?

b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

2a Welke **symbolen** zie je op de grafsteen?

b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

3a Welke **tekst** zie je op de grafsteen?

b Is dat een religieuze tekst? Of zegt dat iets anders over de overledene?

4a Welke **objecten** zie je op het graf?

b Wat zegt dit over het wereldbeeld van de overledene? Zegt het iets over de hobby's of interesses van de overledene?

c Wat zegt dit over de familie/nabestaanden van de overledene?

Afbeelding graf 3

1a Welke **vorm** heeft het graf?

b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

2a Welke **symbolen** zie je op de grafsteen?

b Heeft dat een religieuze betekenis? Of heeft dat een andere betekenis?

3a Welke **tekst** zie je op de grafsteen?

b Is dat een religieuze tekst? Of zegt dat iets anders over de overledene?

4a Welke **objecten** zie je op het graf?

b Wat zegt dit over het wereldbeeld van de overledene? Zegt het iets over de hobby's of interesses van de overledene?

c Wat zegt dit over de familie/nabestaanden van de overledene?

LESSON 03

1 / Geen gebrek aan een goed gesprek

Voor deze eerste opdracht bekijk je klassikaal het filmpje ***Geen gebrek aan een goed gesprek***. Terwijl je kijkt vul je de volgende kijkvragen in.

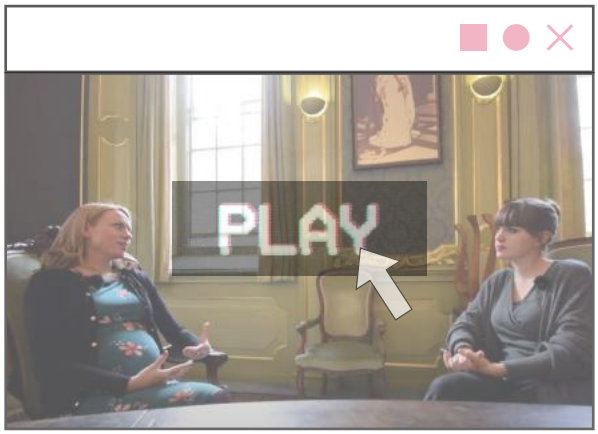

1 In het filmpje praten Meriam en Brenda over interviewen. Wanneer gebruiken onderzoekers interviews?

2 Hoe bereid je een interview voor?

3 Wat vindt Brenda zelf het moeilijkste aan interviewen?

4 Welke tip heeft Brenda om die uitdaging aan te gaan?

5 Meriam en Brenda hebben het ook over observaties. Wanneer gebruiken onderzoekers observaties?

6 Welke methode gebruikt Brenda in haar huidige onderzoek? En waarom?

Na het bekijken van het filmpje vul je deze twee reflectievragen in:

7 Wat zou jij zelf het moeilijkst vinden aan interviewen, denk je? En waarom?

8 Hoe zou je dat kunnen oplossen?

2 / Een interview voorbereiden

Nu Brenda meer verteld heeft over de manier waarop je een interview afneemt, ga je zelf een interview houden! Maar voordat je gaat interviewen, stel je eerst in tweetallen een interviewplan op.

Op de volgende pagina zie je een aantal vragen die je zou kunnen stellen tijdens een interview over de dood. Deel ze eerst in de drie categorieën in die je in dit werkblad vindt.

Vragen

1 Kun je iets vertellen over je gezin?

2 Waar zou je begraven/gecremeerd willen worden?

3 Ben je wel eens bij een begrafenis/crematie geweest?
   a. Wat vond je daarvan?

4 Zie je jezelf op dit moment als religieus of spiritueel?
   a. Welke rol speelt religie in jouw leven?

5 Waar woon je?

6 Heb je er wel eens nagedacht over of je begraven of gecremeerd zou willen worden?
   a. Zo ja, wat heeft jouw voorkeur?

7 Waarom wil je begraven/gecremeerd worden?

8 Hoe oud ben je?

9 Waarom wil je daar begraven/gecremeerd worden?

10 Speelt religie een rol in jouw keuze voor begraven/cremeren?
   a. Zo ja, welke rol speelt religie?

11 Ben je religieus opgevoed?

	Introductie en persoonlijke achtergrond	Begraven of cremeren?	Motivatie voor begraven of cremeren
Vraagnummers			

Nu je de vragen in categorieën hebt opgedeeld, zet je de vragen hieronder op de juiste volgorde. Dit is je interviewplan.

1 _____

_____

2 _____

_____

3 _____

_____

4 _____

_____

5 _____

_____

6 _____

_____

7 _____

_____

8 _____

_____

9 _____

_____

NOTES
NOTES

3 / Een interview uitvoeren

Nu je een interviewplan hebt gemaakt, kun je beginnen met oefenen! Je gaat in hetzelfde tweetal een interview uitvoeren en houdt daarbij de volgorde aan die je in de vorige opdracht hebt bepaald. Eén van jullie is de interviewer, de andere is de geïnterviewde. Doe dit een paar minuten en denk dan samen na over hoe het interview ging: wat ging goed en wat kon beter? Gebruik hiervoor de reflectievragen die hieronder staan en noteer jullie antwoorden.

1 Wat ging goed en wat ging minder goed?

2 Werkte de volgorde goed? Zou je iets aan de volgorde willen veranderen?

3 Zou je vragen weghalen of toevoegen? Welke vragen wil je weghalen of toevoegen? En waarom wil je dat?

Voor de interviewer

1 Hoe vond je het om iemand over dit onderwerp te interviewen?

2 Wat vond je moeilijk?

a Hoe zou je dat kunnen oplossen?

Voor de geïnterviewde

1 Hoe vond je het om over dit onderwerp geïnterviewd te worden?

2 Heb je tips voor de interviewer?

Eigen onderzoek

Voordat wetenschappers beginnen aan hun onderzoek, maken zij eerst een onderzoeksvoorstel. Dat is een plan waarin ze beschrijven waar hun onderzoek precies over gaat. Hieronder vind je een formulier dat lijkt op zo'n voorstel. In dat formulier kun jij zelf gaan invullen waarnaar je onderzoek wilt doen. Gedurende deze lessenserie ga je namelijk onderzoek doen naar een een religieuze groep op een begraafplaats naar keuze.

Van de docent hoor je welke onderdelen je moet invullen.

Tip!

Gebruik bij deze opdracht de informatie uit les 1 over *soorten begraafplaatsen.*

Onderzoeksvoorstel

Naam: _____

Datum: _____

Onderzoeksvraag: Op welke manieren wordt er rekening gehouden met **1**. _____

_____ op **2**. _____?

3 Motivatie:

_____

_____

_____

_____

_____

_____

4 Plaats van onderzoek:

_____

_____

_____

_____

5 Onderzoeksmethode en motivatie:

Voorbereiding interview

6 Vooronderzoek locatie:

7 Interviewplan:

-
-
-
-
-
-
-

8 Contactpersoon:

Onderzoeksresultaten

9 Het interview

10 *Conclusie*

Toelichting bij de onderdelen

1 Kies hier één van de volgende religieuze groepen:
- Christenen
- Joden
- Moslims
- Boeddhisten
- Hindoes

2 Kies een begraafplaats uit bij jou in de buurt en vul die hier in. Zoek op Google Maps bijvoorbeeld naar 'kerkhof', 'natuurbegraafplaats' of 'gemeentelijke begraafplaats' om de begraafplaatsen in jouw omgeving te bekijken.

3 Schrijf hier de redenen op voor jouw keuze.

4 Schrijf hier informatie op over de begraafplaats die jij hebt uitgezocht. Denk bijvoorbeeld aan de plaats van de begraafplaats en wat voor soort begraafplaats het is. Als de begraafplaats een website heeft, kan je daar misschien ook informatie vinden die je hier kunt opschrijven.

5 Voor dit onderzoek ga je iemand interviewen. Met behulp van de informatie die je tijdens les 3 hebt gekregen, motiveer je hier waarom dat een geschikte methode is.

6 Doe onderzoek naar de begraafplaats die je hebt uitgezocht. Bezoek de locatie alvast en maak notities en/of zoek online naar meer informatie. Je bent op zoek naar algemene informatie over de begraafplaats, maar ook naar informatie over hoe deze begraafplaats rekening houdt met de religieuze groep uit jouw onderzoeksvraag. Schrijf je aantekeningen op bij dit onderdeel.

7 Maak een interviewplan met vragen die je zult stellen aan de geïnterviewde en schrijf ze hier op. Onthoud: de vragen moeten je helpen om antwoord te krijgen op je onderzoeksvraag! Gebruik hier eventueel de hulpkaart Interviewen.
Voorbeelden: Welke religieuze groepen maken gebruik van deze begraafplaats? Of: Hoeveel joodse graven zijn er op deze begraafplaats?

8 Neem contact op met (een werknemer van) de begraafplaats die je hebt uitgezocht zodat je kan vragen om een interview. Schrijf hieronder op welke persoon je gaat interviewen en voeg informatie toe, zoals welke positie de interviewee heeft.

9 Hier is ruimte voor notities bij het interview. Als het mag, neem het interview dan op met je telefoon; dan hoef je niet alles op te schrijven. Noteer hier opvallende zaken en de belangrijkste onderdelen van het interview.

10 Ten slotte: de conclusie! Noteer hier het antwoord op jouw onderzoeksvraag na het interview en het vooronderzoek.

Interview

Fase 5: Uitvoering onderzoek

Wat leer je?

Hoe bereid je een interview voor en hoe voer je het uit?

Waarom?

Een interview is geschikt als je benieuwd bent naar iemands gedachten, meningen en motivaties over een onderwerp.

Hoe?

1. **Denk na over het doel van je interview**
    - Wat wil jij graag weten, van wie en waarom? Past het interview bij je onderzoeksvraag?
2. **Zoek respondenten**
    - Wie is geschikt om antwoord te geven op jouw vragen? Dat kunnen mensen zijn die je (via via) kent of mensen van wie je de contactgegevens op internet kan vinden. Je kan ook een oproep plaatsen op sociale media.
3. **Bereid je interview voor**
    - Maak een interviewgids met de volgende onderdelen:
        - Alle vragen die jij zou willen stellen, in de juiste volgorde. Begin met de makkelijkere vragen om de respondent op zijn gemak te stellen, zoals *"Zou je jezelf kunnen voorstellen?"*. Stel daarna pas ingewikkeldere vragen.
        - Follow-up vragen. Voorbeelden zijn: *"Waarom vind je dat?" "Kun je daar wat meer over vertellen?" "Kun je daar een voorbeeld van geven?"*
4. **Voer het interview uit**
    - Begin met een introductie, waarin je jezelf voorstelt en wat vertelt over je onderzoek.
    - Geef een privacyverklaring als de respondent anoniem wil blijven. *Voorbeeld: We zullen uw naam of de naam van uw werkgever niet gebruiken in het verslag.*

- Vraag toestemming om op te nemen. Vindt de respondent dit niet prettig, dan maak je aantekeningen.
- Stel de vragen uit je interviewgids. Luister goed, vat samen wat er gezegd is en vraag eventueel door.
- Bedank je respondent aan het eind.

Tips

- Schat van tevoren in hoeveel tijd je hebt om mensen te spreken. Interviews kosten veel tijd, maar het is wel goed om meer dan één persoon te spreken.
- Bedenk van tevoren hoe veel tijd je hebt voor het interview. In een uur heb je waarschijnlijk tijd voor tien tot vijftien open vragen.
- Let goed op dat je begrijpelijke vragen stelt.
- Stel niet meerdere vragen in één keer. Vraag dus niet, "*Wat vind je van de nieuwe wetgeving en waarom? En wat voor invloed heeft die wetgeving op het welzijn van werknemers, denk je?*" maar stel die vragen één voor één.
- Stel zo weinig mogelijk gesloten vragen. Af en toe kan een gesloten vraag handig zijn, maar als je alleen maar 'ja' of 'nee' als antwoord krijgt, komt dat het gesprek niet ten goede.Oefen een aantal keer met je interviewgids, zodat je tijdens het gesprek minder op je aantekeningen hoeft te kijken.
- Bedenk van tevoren of je het ook hebt over gevoelige zaken of privé-onderwerpen. Stel je bijvoorbeeld vragen over mentale gezondheid, privé-relaties of ziekte, wees dan tactvol en maak duidelijk dat de respondent geen antwoord hoeft te geven als hij/zij dat niet prettig vindt.
- Als je geen opname hebt, maar alleen aantekeningen, verwerk deze dan zo snel mogelijk na het gesprek. Dan herinner je je het meest.

LESSENSERIE 2
LESSENSERIE 2
LESSENSERIE 2
LESSENSERIE 2

Docentenhandleiding

Denken over democratie

Marc Pauly

Achtergrond wetenschapper

Marc Pauly

Filosoof dr. Marc Pauly werkt als onderzoeker en docent bij de faculteit wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit Groningen. Na zijn middelbareschooltijd in Duitsland heeft hij in de Verenigde Staten de bacheloropleiding gedaan, waarna hij voor zijn master en promotie in Amsterdam verbleef. Hij schreef zijn promotieonderzoek over de verbanden tussen logica en speltheorie. Na zijn promotie werkte Marc in Liverpool, Toulouse en Stanford als onderzoeker, voordat hij in 2008 in Groningen begon.

Gedurende zijn tijd als onderzoeker verschoof zijn interesse van de logica en speltheorie naar politieke filosofie en democratie. Hierdoor veranderde de rol van logica van een onderzoeksobject naar een middel. In Groningen werkte hij aan een onderzoek naar een nieuwe vorm van burgerparticipatie, de deliberatieve peiling. Een deliberatieve peiling is, zoals de naam zegt, een combinatie uit deliberatie en opiniepeiling. In een gewone opiniepeiling wil je weten wat de bevolking denkt over een bepaald onderwerp. Bij een deliberatieve peiling wil je weten wat de bevolking zou denken over een bepaald onderwerp als mensen van tevoren goede informatie over het onderwerp zouden krijgen en met elkaar hierover in gesprek zouden kunnen gaan. Wat Marc zo mooi vindt aan een deliberatieve peiling is dat je kunt zien hoe de opinies van mensen veranderen dankzij goede informatie en discussie.

Naast het onderzoek naar deliberatieve peilingen heeft Marc ook onderzoek gedaan naar referenda. Zijn onderzoek ging vooral over de vraag hoe je een goed referendum moet ontwerpen: aan welke eisen moet een goed referendum voldoen? Meer algemeen is de vraag waar Marc zich mee bezighoudt: ‘Hoe moeten we sociale processen ontwerpen om ervoor te zorgen dat ze tot goede uitkomsten leiden?’ In het beantwoorden van deze vraag, houdt Marc zich ook bezig met zijn andere interesse, namelijk informatica, door een analogie te maken tussen sociale processen en sociale software.

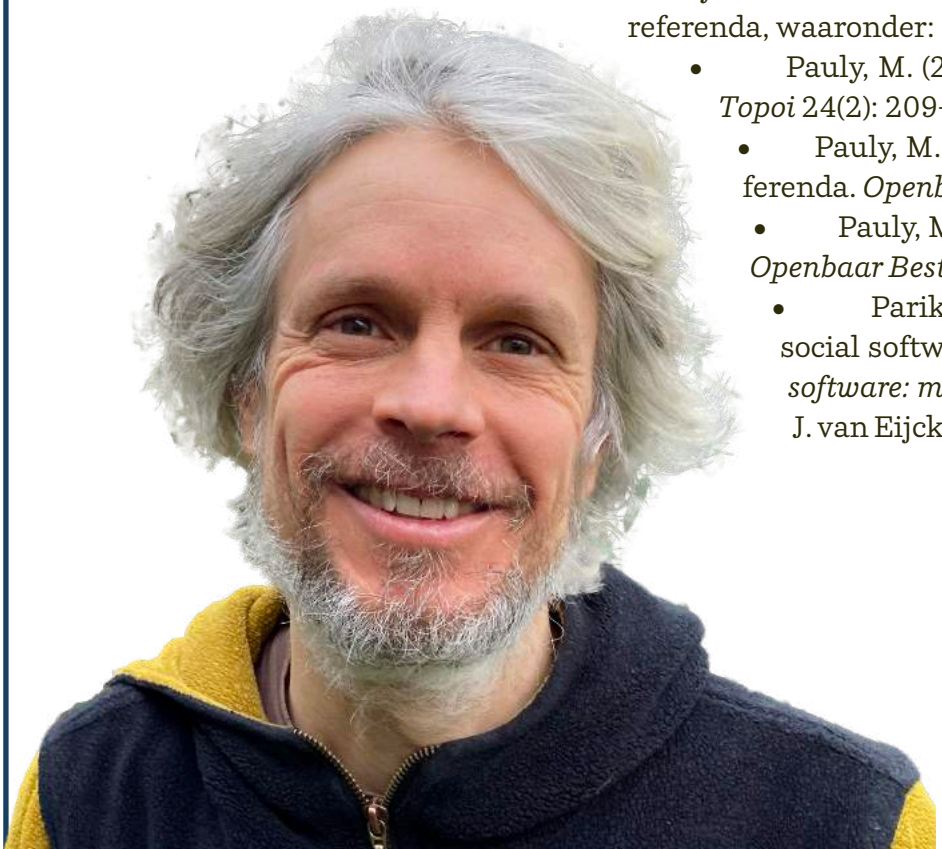

Marc Pauly heeft verschillende artikelen gepubliceerd over referenda, waaronder:

- Pauly, M. (2005). Changing the rules of play. *Topoi* 24(2): 209-220.
- Pauly, M. (2010). Het quorum bij lokale referenda. *Openbaar Bestuur* 20(11), p. 2-5.
- Pauly, M. (2011). Peiling of burgerforum? *Openbaar Bestuur* 21(1), p. 10-13
- Parikh, R. & Pauly, M. (2012). What is social software? In *Games, actions, and social software: multidisciplinary aspects*. Edited by J. van Eijck & R. Verbrugge. Springer, p. 3-13.

Samenvatting van de lessenserie

Onderwerpen	• Eerlijke referenda • Democratie • Redeneren en definiëren • Onderzoekscyclus
Kerndomeinen schoolvakken	Dit lespakket sluit onder andere aan bij de volgende kerndoelen van het vak filosofie: Subdomein A1: Argumentatieve vaardigheden • De kandidaat kan met betrekking tot een filosofisch vraagstuk informatie selecteren, structureren en interpreteren; • een betoog analyseren; • een betoog beoordelen; • een logisch correct en overtuigend betoog opzetten en houden; • de resultaten van een leeractiviteit overdragen aan anderen. Subdomein A2: • De kandidaat kan: • vooronderstellingen onderzoeken waarop een vraagstuk berust.
Niveau	Vwo 3 en 4. Les 1 en 2 zijn voor vwo 3 en 4 geschikt. Les 3 is vooral geschikt voor vwo 4.
Aantal lessen	Drie lessen van ongeveer zestig minuten, afhankelijk van de wensen van de docent en uitvoering van de plusopdracht. • Les 1: Over inspirerend onderzoek: Marc • Les 2: Eerlijke referenda • Les 3: Definiëren en redeneren
Beschikbaar materiaal	• Gratis te bestellen via www.rug.nl/knowlands • Docentenhandleiding • Drie werkbladen • Drie begeleidende video's, zie www.rug.nl/knowlands

Timetable: Denken over democratie

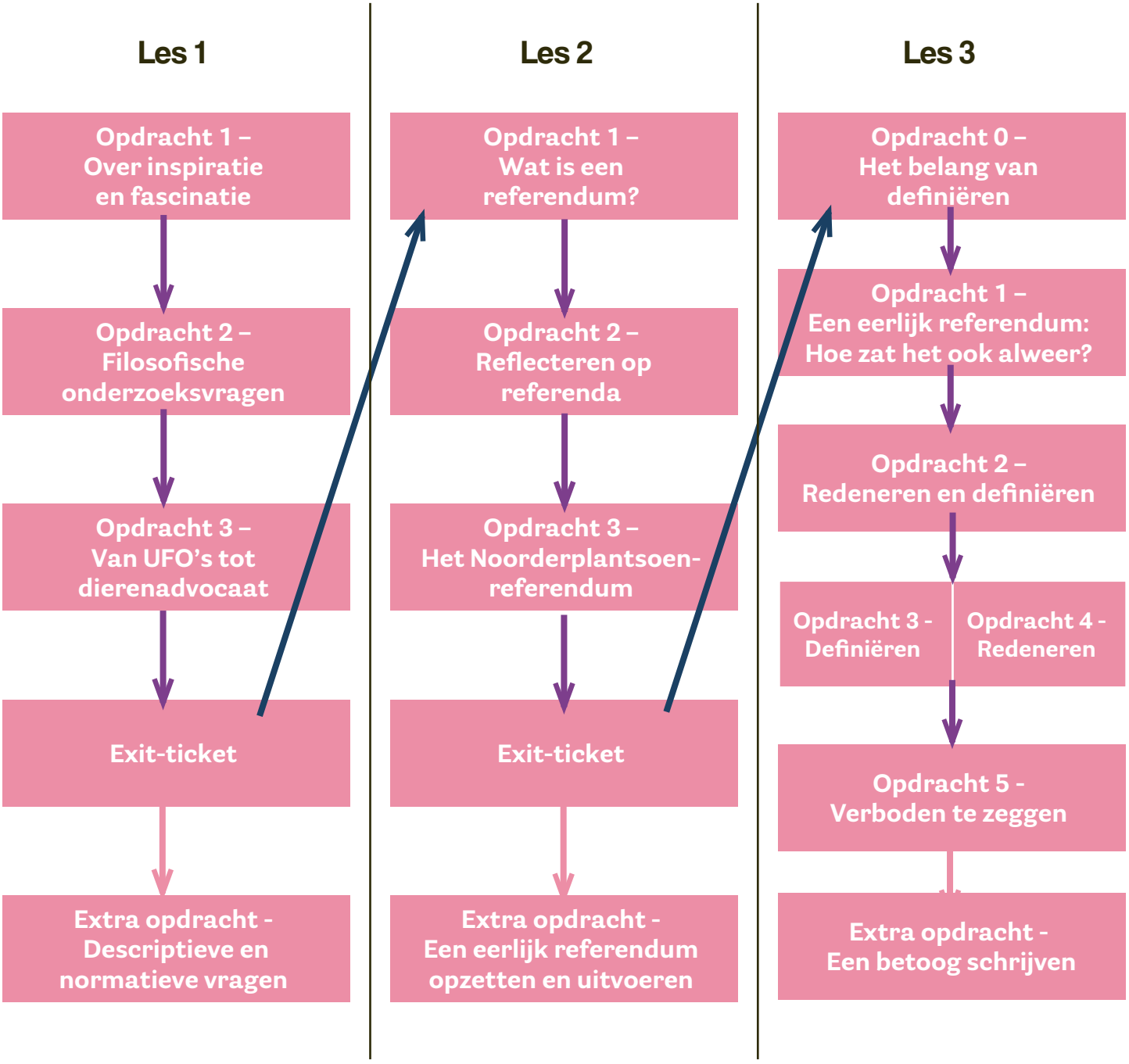

LES 01

Les 1: Over inspirerend onderzoek: Marc

Onderwerp van de les	Introductie op filosofisch onderzoek en de wetenschapper Marc.
Doelen van de les	• Leerlingen **leren** over wetenschap en de onderzoekscyclus. • Leerlingen **leren** wat de kenmerken van een filosofische vraag zijn. • Leerlingen **leren** wat de kenmerken van een goede onderzoeksvraag zijn. • Leerlingen **passen** hun kennis over filosofische vragen en onderzoeksvragen **toe**. • Leerlingen gebruiken hun kennis over filosofische vragen om zelf filosofische vragen, onderzoeksvragen en filosofische onderzoeksvragen te **creëren**. • Leerlingen **leren** over referenda (het onderwerp van het onderzoek van Marc Pauly).
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Geen specifieke voorkennis vereist.
Verloop van de les	De les bestaat uit vier opdrachten en een plusopdracht: 1. Over inspiratie en fascinatie: Marc (10 minuten) 2. Filosofische onderzoeksvragen (20 minuten) 3. Van ufo's tot dierenadvocaat (10 minuten) 4. Exit-ticket (10 minuten) 5. Extra opdracht: descriptieve en normatieve vragen
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten.
Werkmaterialen	Werkbladen les 1.

1 / Over inspirerend onderzoek: Marc

Wat?
Leerlingen maken kennis met filosoof Marc Pauly en worden aan het denken gezet over hoe interesses kunnen veranderen.

Hoe?
Schrijf de volgende vraag groot op het bord: '*Wat vond jij vroeger stom, wat jij nu wel heel leuk vindt?*'
Bij binnenkomst kunnen leerlingen hier meteen al over gaan nadenken en hierover met elkaar discussiëren. Bespreek de antwoorden van de leerlingen nog niet klassikaal, maar bekijk vervolgens eerst het filmpje *Over inspirerend onderzoek: Marc.* Bespreek vervolgens de kijkvragen.

A Wat vond Marc vroeger stom, terwijl hij het nu heel leuk vindt?
Marc vond boeken lezen vroeger stom, terwijl hij dat nu heel leuk vindt.

B Waarom vindt Marc dat wat hij vroeger stom vond, nu wel heel leuk? Wat is er veranderd?

C Wat is er voor jou nodig om iets wat je saai vindt boeiend te maken?

Vallend kwartje
(Wetenschappelijke) interesse kan in de loop der tijd veranderen.

2 / Filosofische onderzoeksvragen

Wat?
Voordat leerlingen verder inzoomen op het onderzoek van filosoof Marc Pauly, staan ze stil bij het verschil tussen filosofische vragen en onderzoeksvragen.

Hoe?
De opdracht bestaat uit drie delen. Leerlingen maken deze opdracht in tweetallen. Deel A gaat over filosofische vragen. Deel B gaat over onderzoeksvragen. In deel C passen de leerlingen hun kennis over filosofische vragen en onderzoeksvragen toe.

A Filosofische vragen

De leerlingen bekijken de voorbeelden van filosofische vragen. Daarna noteren ze aan de hand van de voorbeeldvragen de kenmerken van filosofische vragen.
Bespreek de volgende kenmerken van een filosofische vraag met de leerlingen:

- *Het antwoord op de vraag is niet in één boek of encyclopedie te vinden.*
- *De vraag gaat meestal niet om hoe de wereld eruitziet, maar om hoe de wereld zou moeten zijn.*
- *Het antwoord op de vraag hangt vaak af van andere normen en waarden.*
- *Het antwoord op de vraag is niet door alleen experimenten of waarneming te vinden.*
- *De vraag gaat vaak om fundamentele en abstracte concepten.*

B Onderzoeksvragen

Bespreek met de leerlingen de fasen van de onderzoekscyclus (zie inleiding lespakket). In deze opdracht gaan leerlingen bezig met fase 3: de onderzoeksvraag. De leerlingen bekijken de voorbeelden van onderzoeksvragen. Daarna noteren ze aan de hand van de voorbeeldvragen kenmerken van goede onderzoeksvragen op het werkblad.
Bespreek de volgende kenmerken van een goede onderzoeksvraag met de leerlingen:

- *De onderzoeksvraag past goed bij het onderwerp dat de wetenschapper wil onderzoeken.*
- *Het antwoord op de onderzoeksvraag is niet eenvoudig op te zoeken.*
- *De onderzoeksvraag is een nuttige vraag.*
- *De onderzoeksvraag is echt één vraag en niet meerdere vragen ineen.*
- *De onderzoeksvraag is duidelijk.*
- *De onderzoeksvraag is goed afgebakend.*
- *Een wetenschapper is in staat om de vraag te beantwoorden.*

C Filosofische onderzoeksvragen

De leerlingen gebruiken hun kennis over filosofische vragen en onderzoeksvragen om een aantal vragen in te delen in verschillende categorieën, namelijk (1) filosofische vragen, (2) onderzoeksvragen en (3) filosofische onderzoeksvragen. Ze vullen de vragen in een venndiagram in.

Tip!

Zijn leerlingen eerder klaar? Laat ze voor elke categorie ook zelf nog één vraag bedenken.

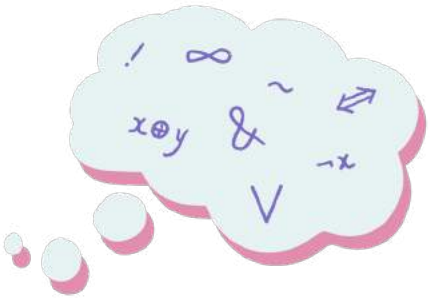

Filosofische vragen

- Heeft het leven een doel?
- Wat is filosofie?
- Mag je liegen?

Onderzoeksvragen

- Wat is de impact van een bepaald voedingsmiddel, zoals een appel, op het klimaat?
- In hoeverre heeft lichtvervuiling invloed op het gedrag van vogels?
- In hoeverre is het stemgedrag tijdens het Eurovisiesongfestival gebaseerd op vriendjespolitiek?

Filosofische onderzoeksvragen

- Hoe kunnen we referenda inrichten zodat ze niet manipuleerbaar zijn door niet deel te nemen?
- In hoeverre kan het filosofisch essentialisme van Burke de puzzel van Dion en Theon over identiteit oplossen?
- Is het begrip 'schoonheid' in het werk van de filosoof Immanuel Kant verenigbaar met het begrip 'schoonheid' in het werk van de filosoof Edmund Burke?

Vallend kwartje

Niet elke filosofische vraag is een goede onderzoeksvraag en niet elke onderzoeksvraag is een filosofische vraag.

3 / Van ufo's tot dierenadvocaat

Wat?
Het filosofisch onderzoek van Marc Pauly gaat over referenda. In deze opdracht vormen de leerlingen een beeld van wat een referendum is aan de hand van een aantal voorbeelden van referenda die daadwerkelijk hebben plaatsgevonden.

Hoe?
Laat leerlingen aan de hand van (een selectie van) onderstaande voorbeelden voor zichzelf noteren wat kenmerken van referenda zijn. Bespreek daarna klassikaal wat de belangrijkste kenmerken van een referendum zijn.

Hieronder staat een incompleet lijstje van kenmerken.

- Het is een volksstemming.
- Een referendum kan geldig of ongeldig zijn. De voorwaarden (zoals een minimale opkomst) kunnen per referendum verschillen.
- Een referendum kan over heel uiteenlopende onderwerpen gaan.

Tip!

Zet de voorbeelden in een PowerPoint om ze op die manier met de klas te kunnen bespreken.

1 *Denver, Colorado. In Denver is een referendum gehouden over de vraag of er een commissie gevormd moest worden die zich bezighoudt met buitenaards leven en ufo's. Deze commissie zou bijvoorbeeld een pagina krijgen op de website van de gemeente met informatie over buitenaards leven en ufo's. De vraag op het referendum was: 'Moet Denver een commissie van buitenaardse zaken oprichten?'*
De uitslag was:
Voor een commissie van buitenaardse zaken: 17,66% (31.108 stemmen).
Tegen een commissie van buitenaardse zaken: 82,34% (145.022 stemmen).

2 *Delft, Nederland. In Delft is een referendum gehouden over de vraag of de camping Delftse Hout uitgebreid zou moeten worden. Deze uitbreiding was alleen mogelijk als er 112 bomen gekapt zouden worden. De bestuurders in Delft waren voorafgaand aan het referendum voorstander van de uitbreiding. Omdat dit referendum tegelijk gehouden werd met de verkiezingen van de Tweede Kamer, werd de benodigde opkomst gehaald en was het referendum geldig.*

Voor uitbreiding: 35,4% (17.089 stemmen).
Tegen uitbreiding: 64,6% (31.185 stemmen).

3 *Zwitserland. In Zwitserland is een referendum gehouden over de vraag of er een landelijk systeem van dierenrechtadvocaten opgericht zou moeten worden. Deze advocaten zouden dan ook door de staat betaald worden. Dit voorstel is gebaseerd op het idee dat er vaak sprake is van dierenmisbruik, wat zou afnemen als dieren hun eigen advocaten zouden hebben.*
De uitslag was:

Voor een systeem van dierenrecht advocaten: 29,5%.
Tegen een systeem van dierenrecht advocaten: 70,5%.

4 *Heerenveen, Nederland. In Heerenveen is een referendum gehouden over de bouw van een nieuw bedrijvenpark. Dit nieuwe bedrijvenpark zou 120 miljoen gulden gaan kosten. Tegenstanders waren bang voor de effecten op het milieu en verwachtten dat de hoeveelheid banen die het bedrijvenpark zou opleveren lager zou zijn dan gepland. De opkomst bij dit referendum was lager dan nodig voor een geldig referendum. Toch besloot de burgemeester dat de gemeente zou handelen naar de uitslag van het referendum.*

Voor het bedrijvenpark: 51,5% (7401 stemmen).
Tegen het bedrijvenpark: 48,5% (6961 stemmen).

5 *Saskatoon, Saskatchewan, Canada. In Saskatchewan is een referendum gehouden over de vraag hoe toiletpapier in openbare toiletten opgehangen moet worden. De vraag was: ben je er voor dat toiletpapier in openbare toiletten met het losse uiteinde over de rol hangt?*
Dit referendum vond voornamelijk plaats om het stemsysteem te testen. De uitslag was:

Voor: 79,6% (768 stemmen).
Tegen: 20,4% (196 stemmen).

/ Exit-ticket

Wat?
De onderzoeksvraag van Marc Pauly luidt: 'Hoe kunnen we referenda inrichten zodat ze niet manipuleerbaar zijn door niet deel te nemen?' In opdracht 2 hebben leerlingen al gezien dat dit een filosofische onderzoeksvraag is. In deze opdracht maken ze expliciet waarom dat zo is.

Hoe?
Leerlingen beantwoorden de volgende vragen:

a. Welke kenmerken van een filosofische vraag herken je in de vraag van Marc Pauly?
- *Het antwoord op de vraag is niet in één boek of encyclopedie te vinden.*
- *De vraag gaat meestal niet over hoe de wereld eruitziet, maar over hoe de wereld zou moeten zijn.*
- *Het antwoord op de vraag hangt vaak af van andere normen en waarden.*
- *Het antwoord op de vraag is niet door alleen experimenten of waarneming te vinden.*

b. Welke kenmerken van een goede onderzoeksvraag herken je in de vraag van Marc Pauly?
- *De onderzoeksvraag past goed bij het onderwerp dat de wetenschapper wil onderzoeken.*
- *Het antwoord op de onderzoeksvraag is niet eenvoudig op te zoeken.*
- *De onderzoeksvraag is een nuttige vraag.*
- *De onderzoeksvraag is echt één vraag en niet meerdere vragen ineen.*
- *De onderzoeksvraag is duidelijk.*
- *De onderzoeksvraag is goed afgebakend.*
- *Een wetenschapper is in staat om de vraag te beantwoorden.*

c. Welke begrippen uit de onderzoeksvraag van Marc Pauly zou je nog beter moeten begrijpen voordat je de onderzoeksvraag kunt beantwoorden?
Referendum, manipuleerbaar, niet deelnemen.

Vallend kwartje

- Marc heeft een filosofische onderzoeksvraag.
- Je moet alle onderdelen van een onderzoeksvraag begrijpen, voordat je onderzoek kunt gaan doen.

Extra opdracht: descriptieve en normatieve vragen

Wat?
De leerlingen denken na over wat ze in hun eigen school, stad of land willen veranderen. Ze maken kennis met het onderscheid tussen descriptieve en normatieve vragen.

Hoe?
Aan de hand van vragen op het werkblad gaan de leerlingen nadenken over iets wat ze stom vinden en willen veranderen. Ze denken per niveau na over hoe de situatie nu is (descriptief) en wat ze daarin willen veranderen (normatief). De niveaus zijn: (1) school, (2) dorp of stad en (3) land. Voor elk niveau bedenken ze iets waarover ze boos zijn en hoe ze dat zouden willen veranderen.

LES 02

Les 2: Reflecteren op referenda

Onderwerp van de les	Eerlijke referenda
Doelen van de les	• De leerling **leert** het verschil tussen referendum en verkiezing. • De leerling **leert** dat een referendum in meerdere of mindere mate eerlijk kan zijn. • De leerlingen **leren** over de werking en eerlijkheid van referenda. • De leerlingen **passen** deze kennis **toe** door een bestaand referendum te **analyseren**. • De leerlingen gebruiken de kennis om een eigen eerlijk referendum te **creëren**.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Geen specifieke voorkennis vereist.
Verloop van de les	De les bestaat uit drie opdrachten en een plusopdracht: 1. Wat is een referendum (10 minuten)? 2. Reflecteren op referenda (25 minuten) 3. Het Noorderplantsoenreferendum (20 minuten). 4. Exit-ticket 5. Extra opdracht: een eerlijk referendum opzetten en uitvoeren.
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten.
Werkmaterialen	Werkbladen les 2. Optioneel: een rekenmachine voor opdracht 3.

1 / Wat is een referendum?

Wat?
In les 1 hebben leerlingen al kennis gemaakt met het begrip ‘referendum’. Leerlingen zoomen hier verder op in en kijken naar verschillen tussen een referendum en normale verkiezingen.

Hoe?
A: Laat de leerlingen kijken naar de verschillende stembiljetten op het werkblad. De leerlingen vullen het stembiljet voor het referendum in. Bespreek de verschillen tussen de stembiljetten klassikaal.

B: Introduceer het concept ‘referendum’. Noem ook een voorbeeld van een referendum.

Referendum: bij een referendum wordt er door iedereen die bij normale verkiezingen ook mag stemmen over één specifiek onderwerp gestemd.

Laat leerlingen nadenken over de voor- en nadelen van referenda en laat ze deze noteren op het werkblad. Denk bijvoorbeeld aan burgerparticipatie en polarisatie. Bespreek met de leerlingen de verschillende manieren waarop een referendum gemanipuleerd kan worden. Benoem dat de les gaat over het onderzoek van Marc Pauly die onderzoek doet naar één specifieke manier waarop referenda gemanipuleerd kunnen worden.

Vallende kwartjes

- Leerlingen realiseren zich dat een referendum voor- en nadelen heeft.
- Leerlingen realiseren zich dat referenda op verschillende manieren gemanipuleerd kunnen worden en dat Marc Pauly onderzoek doet naar één specifieke manier waarop referenda gemanipuleerd kunnen worden.

Heb je bij opdracht 3 uit les 1 al uitgebreid stilgestaan bij de voor- en nadelen van referenda? Sla dan deze opdracht over of ga er in snel tempo doorheen.

2 / Reflecteren op referenda

Wat?
De leerlingen bekijken het filmpje *Reflecteren op referenda* en maken daarbij gestructureerde aantekeningen. Vervolgens spelen ze een quiz en noteren ze de definities van een opkomstquorum en meerderheidsquorum.

Hoe?

A: Aantekeningen maken

- Op het werkblad staan drie begrippen. Tijdens het bekijken van het filmpje noteren de leerlingen bij elk begrip een aantal steekwoorden. Bij elk begrip staat ook een sturende vraag, zodat het makkelijker is voor de leerlingen om hoofd- en bijzaken te onderscheiden.
- Vertel de leerlingen dat ze na het kijken van de video een quiz gaan doen over het filmpje.

B: Quiz

De quiz kun je op verschillende manieren doen, zoals:

- In het ren-je-rot-format, door de klas in vier vakken te verdelen voor antwoord A, B, C of D. De leerlingen moeten dan in het vak gaan staan waarvan zij denken dat het het juiste antwoord is.
- Laat de leerlingen de hand opsteken bij de letter waarvan zij denken dat die correspondeert met het juiste antwoord. Om te stimuleren dat leerlingen zelf nadenken en niet meegaan met de grootste groep, kun je de stemming met ogen dicht laten doen.

Soms zijn er meerdere antwoorden goed; alle goede antwoorden zijn dikgedrukt.

De quizvragen:

1 Waarom is het onderzoek van Marc een filosofisch onderzoek?

a. Omdat het gaat over referenda.
b. Omdat Marc een filosoof is.
c. Omdat het gaat over eerlijke referenda.
d. Omdat het over politiek gaat.

2 Waarom is het belangrijk om woorden te definiëren?

a. Omdat we er dan onderzoek naar kunnen doen.
b. Omdat we er dan over kunnen argumenteren.
c. Omdat we het dan in een woordenboek kunnen zetten.
d. Omdat iedereen het dan over hetzelfde heeft.

3 Als een gemeente wil weten wat haar inwoners vinden van een plan voor een nieuw park, kan ze een referendum uitroepen. Alle stemgerechtigden mogen stemmen over een plan voor het park. Het referendum is geldig als de meerderheid in totaal meer dan twintig procent van de stemgerechtigden is. Wat voor stemming is dit?

a. Een referendum zonder quorum.
b. Een referendum met een opkomstquorum.
c. Een referendum met een meerderheidsquorum.
d. Dit is geen referendum.

4 Welk woord hoort er niet bij?

a. Quorum
b. Geldigheid
c. Filosofie
d. Politiek
In principe zou je voor elk van de woorden wel een reden kunnen bedenken waarom deze er niet bij past. Bij deze vraag gaat het meer om waaróm de leerling het antwoord kiest dan het antwoord zelf.

5 Wie mogen er stemmen in een referendum?

a. Iedereen die bij normale verkiezingen ook mag stemmen.
b. Iedereen die in de gemeente/provincie/Nederland woont, afhankelijk van wie het referendum uitschrijft.
c. Iedereen die een stembiljet ontvangt.
d. Iedereen die belasting betaalt.

6 Welke vorm van referendum is *in ieder geval* manipuleerbaar?

a. Een referendum zonder quorum.
b. Een referendum met een quorum.
c. Een referendum met een opkomstquorum.
d. Een referendum met een meerderheidsquorum.

C: Soorten quora

De leerlingen vullen de definities van de verschillende soorten quora op het werkblad in.

- Een referendum met een opkomstquorum is geldig *als het aantal stemmen uitkomt boven een van tevoren bepaald percentage van het aantal stemgerechtigden.*
- Een referendum met een meerderheidsquorum is geldig *als het aantal stemmen op de meerderheidspositie uitkomt boven een van tevoren bepaald percentage van het aantal stemgerechtigden.*

Vallende kwartjes

- Er zijn verschillende soorten referenda.
- Een referendum kan manipuleerbaar zijn.

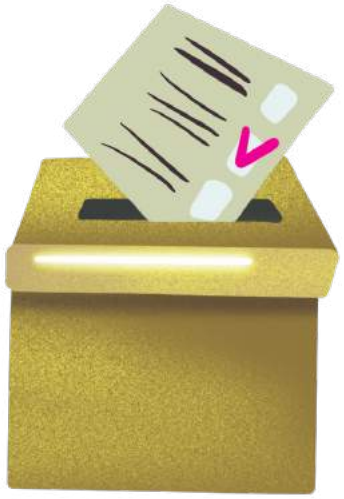

3 / Het Noorderplantsoenreferendum

Wat?
De leerlingen analyseren het Noorderplantsoenreferendum aan de hand van verschillende teksten die op het werkblad staan. Ze onderzoeken of de geldigheid van het referendum anders was als er een ander quorum gebruikt zou zijn.

Hoe?
De leerlingen bekijken de bronnen op het werkblad. Ze beantwoorden ook de vragen op het werkblad aan de hand van de bronnen.

De vragen

1 Waarover ging dit referendum?
Het referendum ging erover of het Noorderplantsoen autovrij zou moeten zijn.

2 Welk soort quorum is er gebruikt bij dit referendum?
Een opkomstquorum van 21%.

3 Hoeveel mensen hebben er gestemd?
43.820 mensen.

4 Hoeveel mensen waren voor en hoeveel waren tegen?
Voor: 22.417 mensen.
Tegen: 21.403 mensen.

5 Stel, er was een meerderheidsquorum, namelijk 18% van het aantal stemgerechtigden. Was het referendum dan ook geldig geweest?
Nee. De leerlingen kunnen een tabel als hulp gebruiken. Het antwoord is hieronder al ingevuld.

Percentage van het totaal aantal stemgerechtigden	Aantal benodigde stemmen
21% (volgens het gebruikte opkomstquorum)	30.387, dus zo groot moet de opkomst zijn (volgens het gebruikte quorum).
18% (volgens het voorgestelde meerderheidsquorum)	**26.046**, dus zo groot moet de meerderheid zijn (volgens het voorgestelde meerderheidsquorum).

Dit moeten de leerlingen invullen.

Vallend kwartje

De voorwaarden van een referendum hebben invloed op de geldigheid van het referendum.

/ Exit-ticket

Wat?
Leerlingen reflecteren op wat ze deze les geleerd hebben en geven aan wat zij een eerlijk referendum vinden.

Hoe?
Leerlingen vullen de vragen op het exit-ticket in:

1. Welke kenmerken van een filosofische vraag herken je in de vraag van Marc Pauly?
2. Wat is eerlijker: het quorum dat oorspronkelijk gebruikt is door de gemeente of het meerderheidsquorum uit vraag 3e? Leg je antwoord uit.
3. Waarom is 'welk referendum is eerlijker' een filosofische vraag?

Vallend kwartje

Als je wilt weten welk quorum eerlijk is, moet je eerst weten wat 'eerlijk' betekent, anders is er niet één quorum dat objectief eerlijker is.

Extra opdracht - een eerlijk referendum opzetten en uitvoeren

Wat?
De leerlingen zetten in groepjes een eigen referendum op over een onderwerp dat hen interesseert. Ze kiezen zelf ook de groep waaronder het referendum gehouden wordt. Het is aan de docent om te bepalen hoe uitgebreid de leerlingen met deze opdracht bezig gaan.

Hoe?

- Verdeel de leerlingen in groepjes of laat ze zelf groepjes vormen, gebaseerd op waar ze een referendum over willen houden.
- Elk groepje beantwoordt de volgende vragen:
  - Wat is de stelling waar het referendum over gaat?
  - Wie zijn de stemgerechtigden voor het referendum? Je kunt denken aan bijvoorbeeld alle klasgenootjes, alle docenten, iedereen uit de jaarlaag of jullie familie.
  - Is er een quorum?
    - Zo ja, wat voor quorum en waarom?
    - Zo nee, waarom niet?
  - Hoelang hebben de kiezers de tijd om te stemmen?
- De groepjes maken een stembiljet. Dit kunnen ze doen door het voorbeeld op het werkblad te gebruiken, maar je kunt ze ook online een 'stembiljet' laten maken, door ze bijvoorbeeld Google Forms te laten gebruiken.
- De groepjes voeren het referendum uit. Na afloop beantwoorden ze de volgende vragen:
  - Wat is de opkomst van het referendum?
  - Is het referendum geldig?
  - Is het referendum eerlijk verlopen? Waarom wel of waarom niet?
  - Wat zouden jullie anders doen als jullie nog een keer een referendum zouden organiseren?

LES 03

Les 3: Definiëren en redeneren

Onderwerp van de les	Definiëren en redeneren
Doelen van de les	• De leerlingen **begrijpen** het belang van definiëren en redeneren. • De leerlingen kunnen hun kennis over definiëren of redeneren **toepassen** door definities of redenaties te **evalueren**. • De leerlingen kunnen hun kennis over definiëren of redeneren gebruiken om een betoog te **creëren**.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	De leerlingen weten wat een referendum is en kennen de verschillende vormen van referenda die onderdeel zijn van het onderzoek van Marc Pauly. Bekende begrippen: • Meerderheidsquorum • Opkomstquorum
Verloop van de les	De les bestaat uit vijf opdrachten, waarbij er de mogelijkheid is om te kiezen tussen opdracht 3 en opdracht 4. Daarnaast is er een plusopdracht. 0. Het belang van definiëren (5 minuten) 1. Eerlijke referenda: hoe zat het ook alweer (10 minuten)? 2. Redeneren en definiëren (10 minuten) 3. Keuzeopdracht: definiëren (15 minuten) 4. Keuzeopdracht: redeneren (20 minuten) 5. Verboden te zeggen (5 minuten) 6. Extra opdracht: een betoog schrijven
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten, optioneel: kaartjes opdracht 3 uitdelen.
Werkmateriaal	Werkbladen les 3.

0 / Het belang van definiëren

Wat?
Een korte introductie over het belang van definiëren.

Hoe?
- Schrijf zonder nadere context de volgende vraag op het bord: 'Wie heb jij het laatst geraakt?'
- Laat de leerlingen nadenken over het antwoord.
- Bespreek de vraag met de leerlingen. Benoem dat de vraag op verschillende manieren beantwoord kan worden afhankelijk van welke definitie van 'raken' je neemt.

Vallend kwartje
Definities zijn nodig om te zorgen dat iedereen weet waar je het over hebt.

1 / Eerlijke referenda: hoe zat het ook alweer?

Wat?
De leerlingen gaan met elkaar in gesprek over stellingen om voorkennis op te halen over referenda en filosofisch onderzoek.

Hoe?
De leerlingen denken na over een aantal stellingen aan de hand van de werkvorm 'denken-delen-uitwisselen'. Ze denken er dus eerst zelf over na, overleggen daarna met hun buur, waarna er uiteindelijk een klassikale bespreking zal zijn.
In de docentenhandleiding staan onder elke stelling richtvragen voor de bespreking. Afhankelijk van hoeveel tijd je hieraan wilt besteden, kun je één of meerdere stellingen kiezen.

Stellingen:

1 Het onderzoek van Marc Pauly is een filosofisch onderzoek.

- Waar gaat het onderzoek van Marc over?
- Wat maakt een onderzoek een filosofisch onderzoek?

2 Een referendum is eerlijk.

- Wat betekent het dat iets eerlijk is?
- Zijn alle referenda even eerlijk?
- Wat bedoel je eigenlijk met referendum?
- Over welk quorum gaat het in deze stelling?

3 Er zouden meer referenda gehouden moeten worden.

- Wegen de voordelen van een referendum op tegen de nadelen?
- Is het gebruik van referenda beter dan keuzes laten maken door bestuurders (die vaak meer kennis van zaken hebben)?

Vallend kwartje

Je moet goed weten wat de woorden in de stelling betekenen voordat je er goed over kunt discussiëren.

2 / Redeneren en definiëren

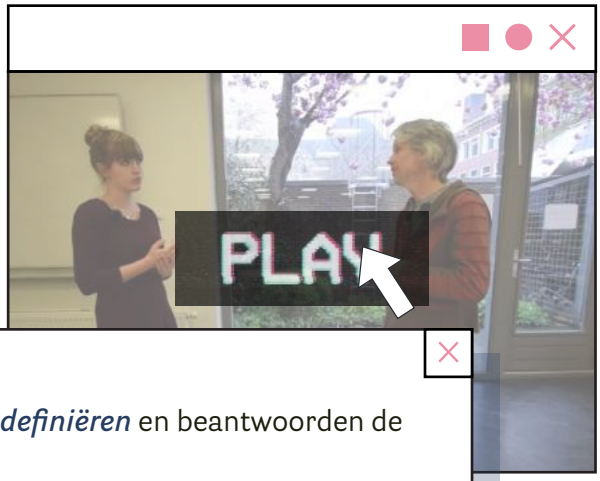

Wat?
De leerlingen bekijken het filmpje *Redeneren en definiëren* en beantwoorden de kijkvragen.

Hoe?
Leerlingen werken in tweetallen. Ze krijgen een aantal interviewvragen te zien op het werkblad. Deze vragen delen ze op in drie categorieën: 'introductie en achtergrond', 'begraven of cremeren' en 'motivatie voor begraven of cremeren'. Daarna bepalen ze de meest logische volgorde waarin je de vragen kunt stellen.

De vragen

a Waarom gebruikt Marc een model in zijn onderzoek?

Taal kan op verschillende manieren geïnterpreteerd worden en een wiskundig model niet.

b Waarom is definiëren zo belangrijk volgens Marc?

Het zorgt ervoor dat je onderzoeksonderwerp duidelijk is. Het helpt als je anderen je onderzoek wilt uitleggen. Het is verwarrend als meerdere mensen een andere definitie gebruiken.

c Wat heeft Marc aan de hand van een model geleerd over referenda?
Referenda met een opkomstquorum zijn manipuleerbaar.

d Noem minstens twee manieren waarop Marc zijn onderzoek gecommuniceerd heeft.
- *Wetenschappelijk artikel.*
- *Een artikel in een tijdschrift voor beleidsmakers.*
- *Column in de krant.*

Vallend kwartje
Definities zijn belangrijk, omdat woorden anders op verschillende manieren geïnterpreteerd kunnen worden.

Let op!

- *Er zijn twee verschillende kernopdrachten: definiëren (opdracht 3) en redeneren (opdracht 4). In de meeste lessen zal slechts tijd zijn voor één van de opdrachten, terwijl beide vaardigheden in de filosofie en in het onderzoek van Marc heel belangrijk zijn. Bepaal zelf welke opdracht je doet.*
- *Opdracht 4 is een lastige opdracht voor vwo 3/4. Kijk goed of je klas de complexiteit van de opdracht aankan.*

3 / Definiëren

Wat?
De leerlingen gaan aan de slag met de vaardigheid ‘definiëren’.

Hoe?
De leerlingen maken in tweetallen een checklist waarmee ze de kwaliteit van definities kunnen toetsen. Daarvoor bekijken en beoordelen ze eerst verschillende definities om vervolgens de checklist op te stellen.
De definities staan hieronder, inclusief een aantal punten die aan de definitie op te merken zijn.

De definities

1 Julia gaat een verslag schrijven over de rol van blindengeleidehonden tijdens het gebruik van het openbaar vervoer. Ze gebruikt de volgende definitie van blindengeleidehonden:
Een blindengeleidehond is een dier dat slechtzienden ondersteund met dingen die ze zelf niet zo goed kunnen doen.
- Redelijk vaag.
- Deze definitie beschrijft ook andere dieren die slechtzienden ondersteunen. Het is beter om ‘dier’ te vervangen door ‘hond’.
- In deze definitie is ‘ondersteund’ verkeerd gespeld. Is dat erg?

2 Noa geeft een presentatie over directe democratie voor geschiedenis in klas 1. Aan het begin van haar presentatie bespreekt ze de volgende definitie die ze heeft gevonden op Wikipedia: Directe democratie of rechtstreekse democratie is een bestuursvorm waarbij burgers zelf direct invloed uitoefenen op het wetgevingsproces.

- Deze definitie is te technisch voor geschiedenis in klas 1.

3 Joep heeft de les over het onderzoek van Marc Pauly gehad op school en vertelt daar thuis over. Als zijn moeders tijdens het avondeten vragen wat het belangrijkste is dat hij geleerd heeft, vertelt Joep dat dat de definitie van opkomstquorum is, namelijk: Een referendum met een opkomstquorum is een soort referendum dat afhangt van het aantal mensen dat mag stemmen.

- Op zich is de definitie juist, maar omdat de moeders van Joep de context niet kennen, kan het een te verwarrende/moeilijke definitie zijn.

4 Voor haar presentatie over handbal gebruikt Sophie de volgende definitie: Een spel waarbij een team een bal in een goal probeert te krijgen.

- Op zich is de definitie juist, maar omdat de moeders van Joep de context niet kennen, kan het een te verwarrende/moeilijke definitie zijn.

Tip!

Benoem dat de leerlingen deze checklist goed kunnen gebruiken bij het schrijven van verslagen en betogen voor zowel filosofie als andere vakken.

Vallende kwartjes

- Definities zijn afhankelijk van de context en wat je met de definitie wilt doen.
- Een definitie is niet te breed, niet te smal, is juist, bevat geen dubbelzinnigheden, is duidelijk en is op het niveau van het publiek.

4 / Redeneren

Wat?
Leerlingen leren dat een conclusie geldig is, als de conclusie volgt uit de aannames. In deze opdracht oefenen leerlingen met het schematisch weergeven van argumentaties. Vervolgens passen ze dit toe op een tekst over het onderzoek van Marc.

Hoe?
Deze opdracht maken leerlingen in deel A en deel B.

Deel A

Leerlingen lezen twee tekstfragmenten en benoemen de conclusie en aannames. Ze beoordelen of de redenatie in de fragmenten kloppend is.

Tekstfragment 1:

Joost is een hele lieve jongen. Voor alle lieve mensen geldt dat ze lief zijn voor hun ouders. Ook Joost is dus heel lief voor zijn ouders. Nina is het buurmeisje van Joost. Zij vindt mensen die heel lief zijn voor hun ouders erg leuk. Natuurlijk vindt Nina Joost dan ook heel erg leuk.

Tekstfragment 2:

Dik houdt van skeeleren. Iedereen die van skeeleren houdt heeft skeelers. Dik heeft dus ook skeelers. Joanne gaat liever fietsen dan skeeleren, dus heeft Joanne geen skeelers.

Geef leerlingen vervolgens aan de hand van de hulpkaart Redeneren (zie werkblad) uitleg over 'aannames', 'geldigheid' en 'houdbaarheid'. Bespreek met de leerlingen dat er verschillende manieren zijn om argumentaties uiteen te zetten, bijvoorbeeld aan de hand van een **argumentatieschema** of aan de hand van **genummerde structuur**. Door de redenatie schematisch weer te geven is het makkelijker om te controleren of een redenatie geldig is (dus of de conclusie ook echt volgt uit de aannames).

De verschillende manieren van schematisch uitwerken staan ook hieronder.

Tekstfragment 1

Argumentatieschema:

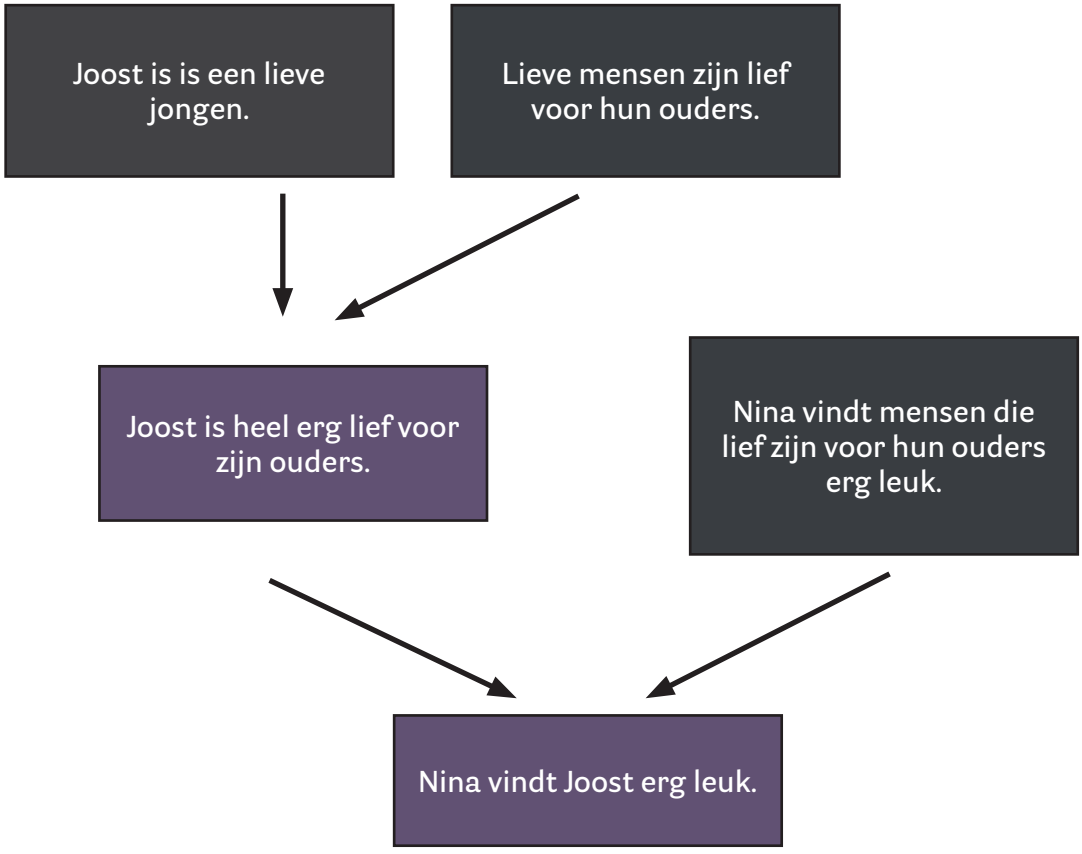

Genummerde structuur:

Aanname 1: Joost is een lieve jongen.
Aanname 2: Lieve mensen zijn lief voor hun ouders.
Aanname 3: Nina vindt mensen die lief zijn voor hun ouders erg leuk.
Tussenstap 1: Joost is heel erg lief voor zijn ouders. Dit volgt uit aanname 1 en aanname 2.
Conclusie: Nina vindt Joost erg leuk. Dit volgt uit tussenstap 1 en aanname 3.

Tekstfragment 2

Argumentatieschema:

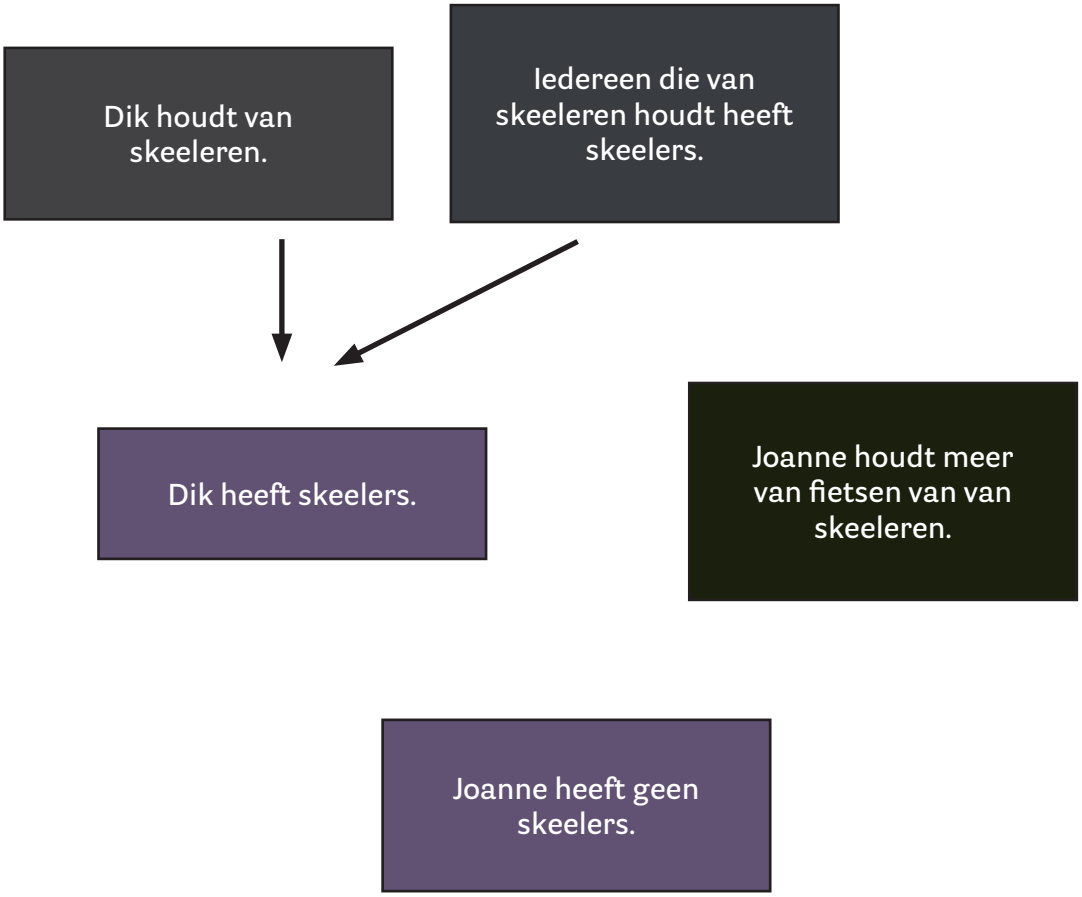

Genummerde structuur:

Aanname 1: Dik houdt van skeeleren.
Aanname 2: Iedereen die van skeeleren houdt heeft skeelers.
Aanname 3: Joanne houdt meer van fietsen dan van skeeleren.
Tussenstap 1: Dik heeft skeelers. Dit volgen uit aanname 1 en aanname 2.
Conclusie: Joanne heeft geen skeelers. Dit volgt niet uit de aannames.

Deel B

De leerlingen lezen tekstfragment 3: een redenatie uit het onderzoek van Marc over de eerlijkheid van referenda. Ze werken de argumentatie in het tekstfragment uit aan de hand van de genummerde structuur of het argumentatieschema. De conclusie is al gegeven.

Tekstfragment 3:

Marc Pauly is een filosoof die onderzoek doet naar de vraag hoe referenda ontworpen kunnen worden op een manier waarop ze niet manipuleerbaar zijn. Een referendum is een sociaal proces. Voor sociale processen geldt dat ze eerlijk zijn, als ze niet manipuleerbaar zijn. Omdat een referendum een sociaal proces is, geldt ook voor referenda dat ze eerlijk zijn, als ze niet manipuleerbaar zijn. Eigenlijk gaat het onderzoek van Marc Pauly dan ook over hoe we eerlijke referenda kunnen ontwerpen, omdat hij onderzoek doet naar niet-manipuleerbare referenda. Eerlijke referenda zijn belangrijk voor de samenleving en eerlijke referenda zijn dus een belangrijk onderwerp in de wetenschap. Marc Pauly doet dan ook onderzoek naar een belangrijk onderwerp.

Tip!

Als je verwacht dat de leerlingen het lastig zullen vinden, dan kun je de verschillende onderdelen van het argument uitprinten (zie volgende bladzijde). Laat de leerlingen de onderdelen uitknippen. Ze kunnen dan met deze onderdelen gaan puzzelen in de genummerde structuur of in het argumentatieschema. De verschillende blokjes staan onder de uitwerkingen.

Voorbeelduitwerking

Elke leerling kan de redenatie in de tekst op een andere manier uitwerken. Hieronder staan voorbeelden van de uitwerking in een genummerde structuur en een uitwerking in een argumentatieschema, maar dit zijn dus niet de enige goede uitwerkingen.

Genummerde structuur:

Aanname 1: Het onderzoek van Marc Pauly gaat over het ontwerpen van referenda, zodat ze niet manipuleerbaar zijn.
Aanname 2: Niet-manipuleerbare processen zijn eerlijk.
Aanname 3: Een referendum is een sociaal proces.
Aanname 4: Eerlijke referenda is een belangrijk onderwerp.
Tussenstap 1: Een referendum is eerlijk als het niet manipuleerbaar is. Dit volgt uit aanname 2 en aanname 3.
Tussenstap 2: Het onderzoek van Marc Pauly gaat over het ontwerpen van eerlijke referenda. Dit volgt uit aanname 1 en tussenstap 1.
Conclusie: Het onderzoek van Marc Pauly gaat over een belangrijk onderwerp. Dit volgt uit aanname 4 en tussenstap 2.

Argumentatieschema

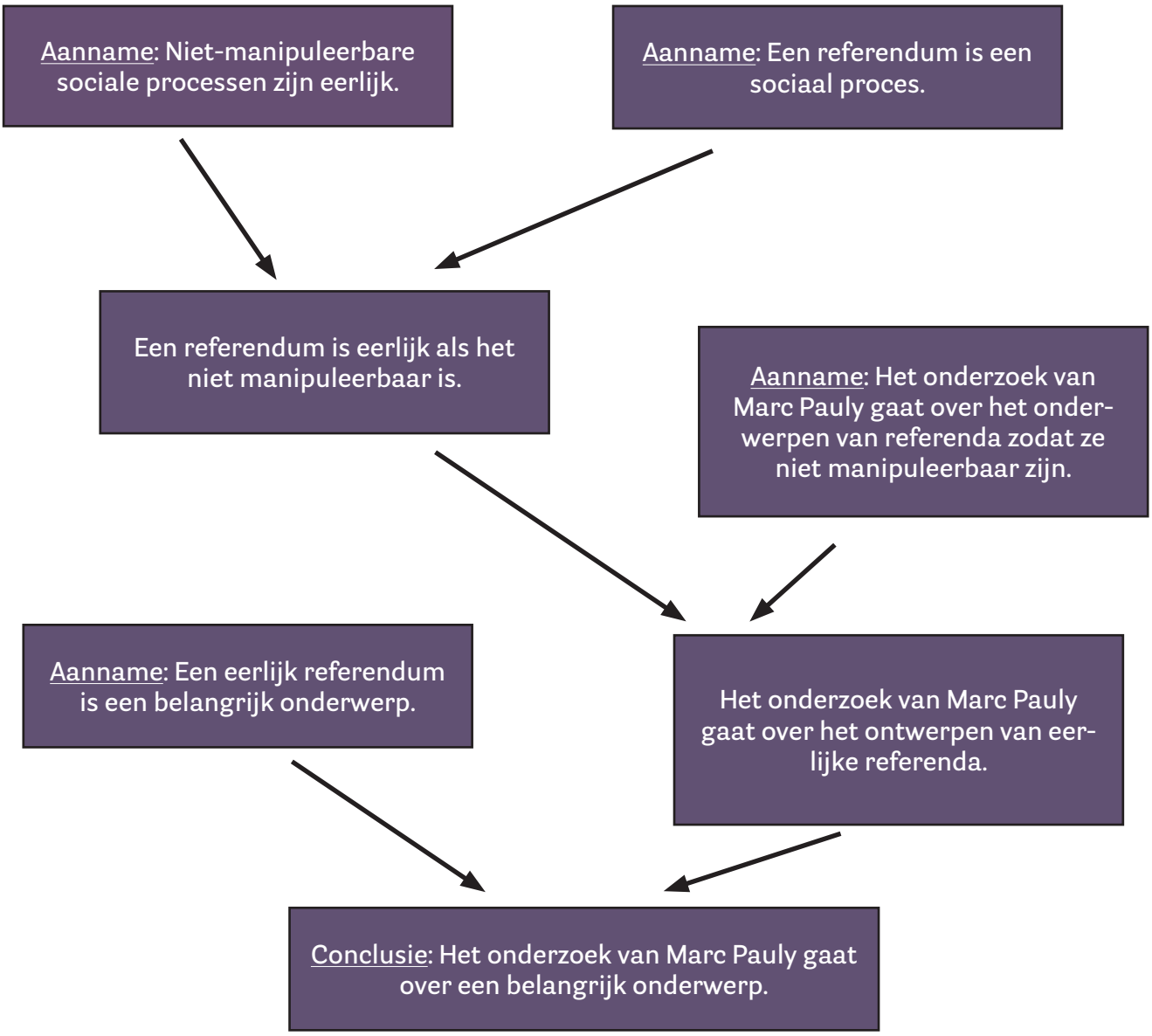

Aanname: Niet manipuleerbare sociale processen zijn eerlijk.	Aanname: Een referendum is een sociaal proces.
Aanname: Het onderzoek van Marc Pauly gaat over het onderwerpen van referenda zodat ze niet manipuleerbaar zijn. Een referendum is eerlijk als die niet manipuleerbaar is.	Aanname: Een eerlijk referendum is een belangrijk onderwerp. Het onderzoek van Marc Pauly gaat over het ontwerpen van eerlijke referenda.
Conclusie: Het onderzoek van Marc Pauly gaat over een belangrijk onderwerp.	

Vallend kwartje

Door een argument op een andere manier te reconstrueren, kun je beter checken of de redenering geldig en houdbaar is.

5 / Verboden te zeggen

Wat?
De leerlingen reflecteren op wat ze geleerd hebben.

Hoe?
De leerlingen spelen *verboden te zeggen*. Ze proberen een vraag te beantwoorden zonder bepaalde woorden te gebruiken. Wie het langst de vraag kan beantwoorden, zonder de verboden woorden te gebruiken, heeft gewonnen. De vraag hangt af van de opdracht die de leerlingen hiervoor hebben gemaakt: opdracht 3 of 4.

Definiëren
Vraag: wat maakt een definitie een goede definitie?
Verboden woorden: ja, nee, uhm, context, duidelijk(heid), vaag.

Redeneren
Vraag: waarom zou je iemands redenatie uitwerken in een genummerde structuur of een argumentatieschema?
Verboden woorden: ja, nee, uhm, aanname, geldig(heid), houdbaar(heid), conclusie.

+ / Extra opdracht - Een betoog schrijven

Wat?
De leerlingen gaan een betoog schrijven over een onderwerp uit de les.

Hoe?
De leerlingen schrijven een betoog waar de vaardigheden uit opdracht 3 of opdracht 4 in terugkomen (ofwel definiëren, ofwel redeneren). Als leerlingen de extra opdracht van les 2 van dit lespakket hebben gedaan, dan kunnen ze een betoog schrijven over het resultaat van de extra opdracht van les 2, bijvoorbeeld door de volgende stelling te gebruiken:
Het referendum dat we gehouden hebben, was een eerlijk referendum.

Als ze les 2 niet gedaan hebben, schrijven ze een betoog over een ander onderwerp.

Tip!

*Een mogelijke stelling kan zijn: '**Eerlijke referenda bestaan**'.*
Op het werkblad staat ondersteuning voor het plannen van een betoog, maar bijvoorbeeld de lengte staat nog helemaal vrij. Dat is aan de docent.
Hebben de leerlingen de opdracht 'redeneren' gedaan, dan kun je ze ook vragen om hun belangrijkste argument in een genummerde structuur of argumentatieschema uit te werken en in te leveren.

LESSENSERIE 2
LESSENSERIE 2
LESSENSERIE 2
LESSENSERIE 2

Werkbladen

Denken over democratie

Marc Pauly

LESSON 01

1 / Over inspirerend onderzoek: Marc

Bekijk het filmpje ***Over inspirerend onderzoek: Marc,*** waarin jullie kennismaken met filosoof Marc Pauly. Beantwoord de volgende vragen:

1 Wat vond Marc vroeger stom, terwijl hij het nu heel leuk vindt?

2 Waarom vindt Marc dat wat hij vroeger stom vond, nu wel heel leuk? Wat is er veranderd?

3 Wat is er voor jou nodig om iets wat je saai vindt boeiend te maken?

2 / Filosofische onderzoeksvragen

A: Filosofische vragen

1 Bekijk onderstaande filosofische vragen:

- *Wat maakt een handeling een goede handeling?*
- *Wat maakt een mens een mens?*
- *Heeft een mens vrije wil?*

2 Noteer hieronder zoveel mogelijk kenmerken van een filosofische vraag.

Kenmerk 1

Kenmerk 2

Kenmerk 3

Kenmerk 4

Kenmerk 5

B: Onderzoeksvragen

Bekijk onderstaande onderzoeksvragen:

- *Hoe bepalen Engelse jongeren tussen twaalf en achttien jaar de betrouwbaarheid van nieuws?*
- *Wat vertellen Nederlandse begraafplaatsen over de manier waarop mensen die daar begraven liggen de wereld zagen?*
- *In hoeverre kan de inflatiestijging in Nederland tussen 2000 en 2009 verklaard worden met een Solowmodel van economische groei?*

2 Noteer hieronder kenmerken van een goede onderzoeksvraag.

Kenmerk 1

Kenmerk 2

Kenmerk 3

Kenmerk 4

Kenmerk 5

C: Filosofische onderzoeksvragen

Hieronder staat een aantal vragen. Gebruik jouw kennis over filosofische vragen en onderzoeksvragen om het schema in te vullen. Welke vragen zijn filosofische vragen, welke vragen zijn onderzoeksvragen en welke vragen zijn filosofische onderzoeksvragen?

- *Heeft het leven een doel?*
- *In hoeverre heeft lichtvervuiling invloed op het gedrag van vogels?*
- *In hoeverre is het stemgedrag tijdens het Eurovisiesongfestival gebaseerd op vriendjes-*

Schema opdracht 2C

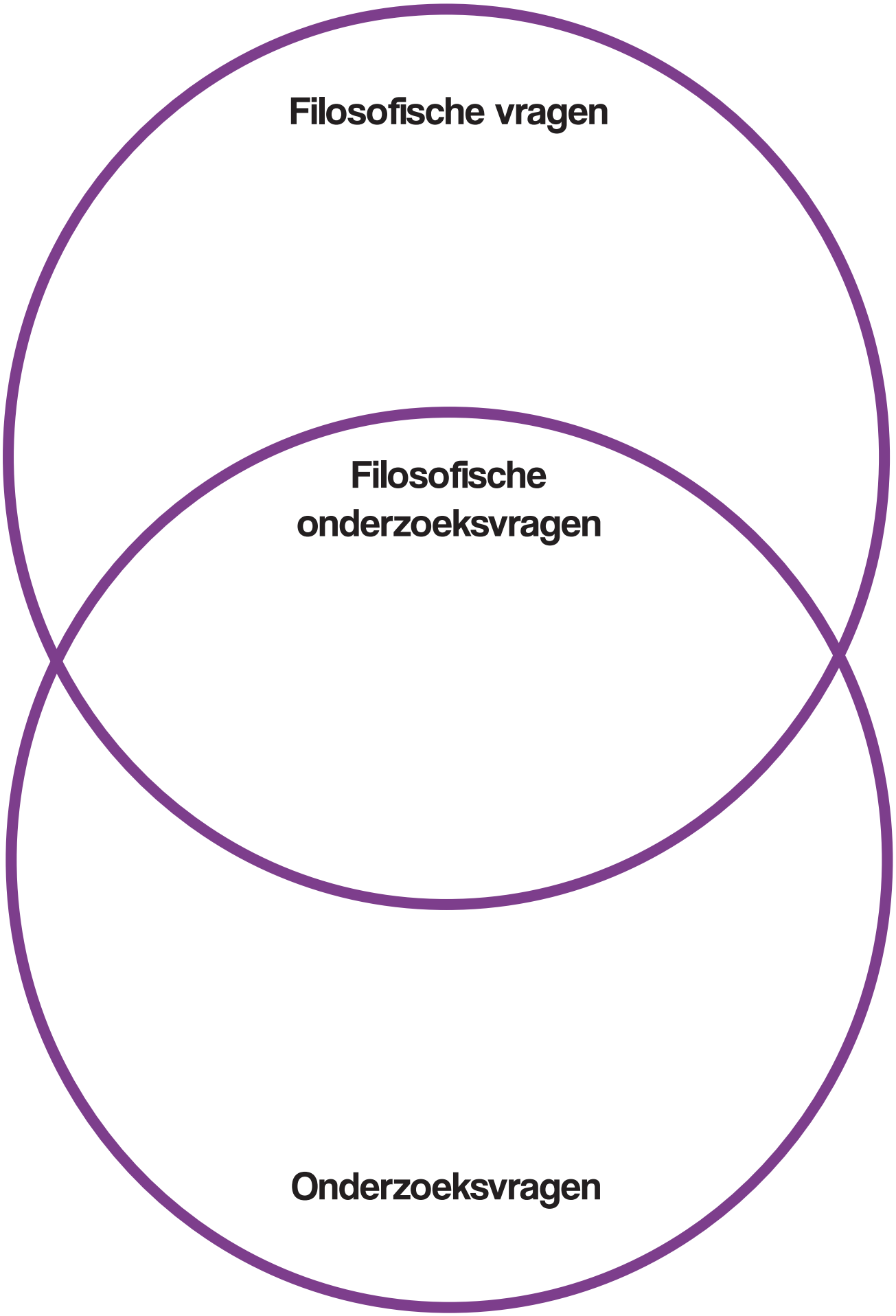

Klaar? Vul in elk vak ook één eigen vraag in. Je mag helemaal zelf bedenken waar de vraag over gaat.

Je krijgt een aantal voorbeelden van referenda te zien. Aan de hand van deze voorbeelden schrijf je een aantal kenmerken op van referenda.

1 Noteer hieronder minimaal drie kenmerken van een referendum:

Kenmerk 1

Kenmerk 2

Kenmerk 3

Kenmerk 4

Kenmerk 5

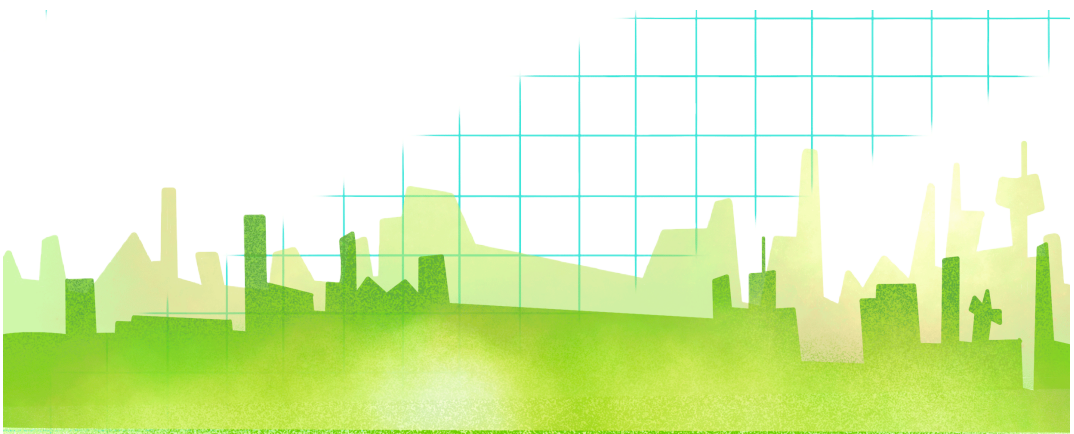

/ Exit-ticket

De onderzoeksvraag van Marc Pauly is: *'Hoe kunnen we referenda inrichten zodat ze niet manipuleerbaar zijn door niet deel te nemen?'*

Beantwoord de onderstaande vragen met behulp van de kenmerken die je hebt opgeschreven bij opdracht 2.

a Welke kenmerken van een filosofische vraag herken je in de vraag van Marc Pauly?

b Welke kenmerken van een goede onderzoeksvraag herken je in de vraag van Marc Pauly?

c Welke begrippen uit de onderzoeksvraag van Marc Pauly zou je nog beter moeten begrijpen voordat je de onderzoeksvraag kunt beantwoorden?

Extra opdracht descriptieve en normatieve vragen

In opdracht 1 heb je al nagedacht over iets wat je niet leuk vindt en hoe je dit kunt veranderen. Dit hoeft natuurlijk niet een probleem op wereldniveau te zijn, het kan ook zijn dat je het vervelend vindt dat de kantine op school geen koffie verkoopt, terwijl je wel heel veel van koffie houdt.

In deze opdracht ga je verder nadenken over waar jij je boos over kunt maken. Dit doe je aan de hand van twee soorten vragen: (1) hoe de situatie er nu uitziet en (2) hoe de situatie in jouw ideale wereld geregeld is.

Vragen over hoe iets is, noem je **descriptieve vragen**. Om dit soort vragen te beantwoorden, beschrijf je hoe de situatie er uitziet.

Vragen over hoe iets zou moeten zijn, noem je **normatieve vragen**. Om dit soort vragen te beantwoorden, moet je nadenken over wat voor jou belangrijk is. Wat zijn jouw normen en waarden?

Op school

1 Waar ben jij niet tevreden over?

2 Hoe zou je willen dat het anders was? Dus: hoe zou het volgens jou moeten zijn?

In jouw dorp of stad

1 Waar ben jij niet tevreden over?

2 Hoe zou je willen dat het anders was? Dus: hoe zou het volgens jou moeten zijn?

In jouw dorp of stad

1 Waar ben jij niet tevreden over?

2 Hoe zou je willen dat het anders was? Dus: hoe zou het volgens jou moeten zijn?

LESSON 02

1 / Wat is een referendum?

A

1 Hieronder staan twee afbeeldingen van stembiljetten. Beantwoord de volgende vragen:

a Waarvoor wordt stembiljet 1 gebruikt?

b Waarvoor wordt stembiljet 2 gebruikt?

c Wat zou jij invullen bij het eerste stembiljet? Waarom?

Stembiljet 1

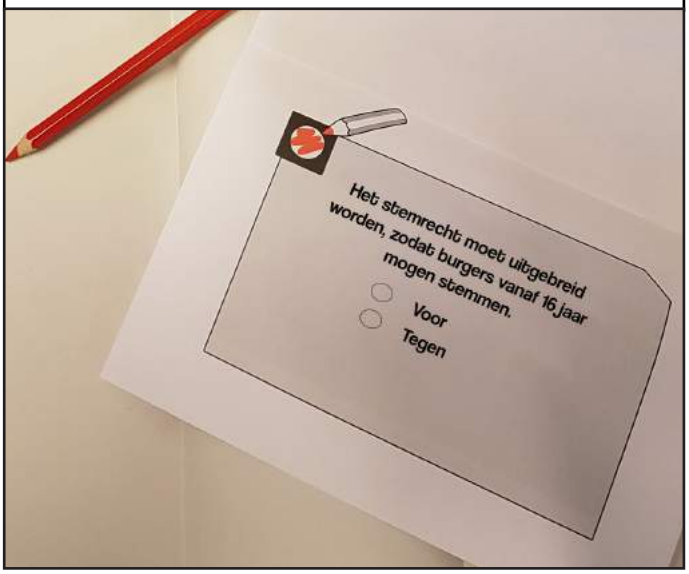

Stembiljet 2

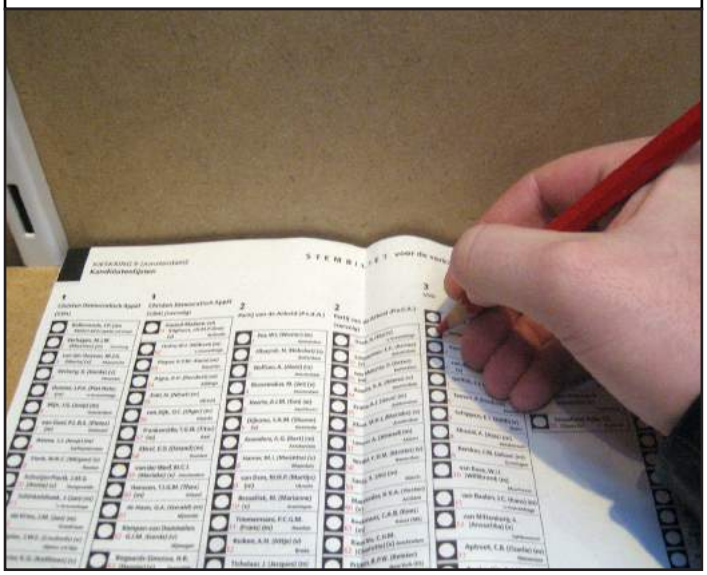

B

Referendum	
Voordelen	Nadelen
1 _____	1 _____
2 _____	2 _____

2 / Reflecteren op referenda

A: Aantekeningen maken

Bekijk het filmpje ***Reflecteren op referenda*** over het onderzoek van filosoof Marc Pauly. Noteer tijdens het kijken voor elk begrip hieronder een aantal steekwoorden. De vragen die onder de begrippen staan, kunnen je helpen om hoofd- en bijzaken te onderscheiden.

Referendum	Quorum	Definitie
Wie mag er stemmen?	Welk soort quora zijn er?	Waarom maken we definities?

B: Quiz

Gebruik de aantekeningen van opdracht A voor de quiz.

C: Soorten quora

Vul de volgende zinnen aan:

Een referendum met een opkomstquorum is geldig als...

Een referendum met een meerderheidsquorum is geldig als...

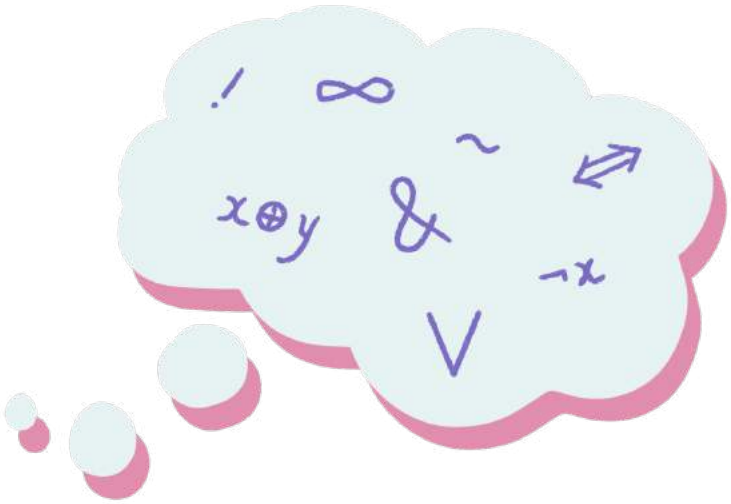

3 / Het Noorderplantsoenreferendum

Het Noorderplantsoen is een park in de stad Groningen. In 1994 heeft daarover een referendum plaatsgevonden. Lees tekst 1 tot en met 3 en beantwoord de onderstaande vragen.

Tekst 1

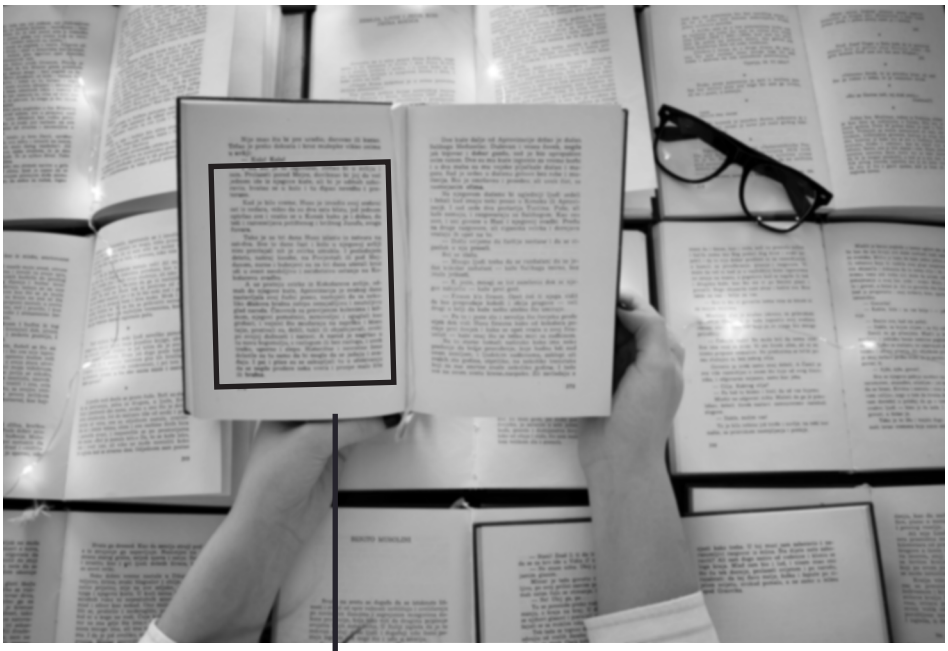

In deze rapportage wordt een beeld geschetst van het stemgedrag van de inwoners van de gemeente Groningen bij het correctieve referendum van 5 oktober 1994. Aan de inwoners werd de volgende vraag voorgelegd:

"De gemeenteraad van Groningen heeft besloten om de Leliesingel en een deel van de Kruissingel blijvend af te sluiten voor gemotoriseerd verkeer en bromfietsen. U wordt verzocht om aan te geven of u het met dit besluit eens bent of niet."

Men kon kiezen uit de onderstaande antwoorden:

"Ja, ik ben het eens met het besluit van de gemeenteraad om de Leliesingel en een deel van de Kruissingel blijvend af te sluiten voor gemotoriseerd verkeer en bromfietsen."

"Nee, ik ben het niet eens met het besluit van de gemeenteraad om de Leliesingel en een deel van de Kruissingel blijvend af te sluiten voor gemotoriseerd verkeer en bromfietsen."

Een fragment uit: Uitslag en achtergrond van het referendum Noorderplantsoen, Dienst Informatie en Administratie Gemeentelijke Informatiecentrum, Oktober 1994
https://os-groningen.nl/wp-content/uploads/2018/11/referendum-noorderplantsoen-1994.pdf

Tekst 2

Gronings referendum verkeersbeleid succes

Van onze correspondent GRONINGEN - De Groningse kiezers hebben gisteren in een referendum gekozen voor afsluiting van het Noorderplantsoen en daarmee een principe-besluit van de gemeenteraad bekrachtigd. Aan het eerste referendum in de stad Groningen namen gisteren 43 820 mensen deel. Een meerderheid van 22 417 mensen stemde vóór afsluiting van het autoverkeer, ertegen 21 403. Dat betekent dat het Noorderplantsoen, dat al een jaar bij wijze van proef is afgesloten voor het autoverkeer, nu autovrij is geworden.

Een fragment uit: Gronings referendum verkeersbeleid een succes, Trouw, 1994
https://www.trouw.nl/nieuws/gronings-referendum-verkeersbeleid-succes~b8fc372c/

Tekst 3

Met een opkomstpercentage van 30,9 procent heeft Groningen ruimschoots voldaan aan de door de gemeenteraad vastgestelde limiet. Daarbij was afgesproken dat tenminste 21 procent, oftwel 30 387 kiezers, hun stem zouden moeten uitbrengen. Wethouder Pijlman liet gisteren weten nu vaker te zullen streven naar een stads- of wijkreferendum. Ook burgemeester H. Ouwerkerk noemde het referendum een succes. "We hebben het glansrijk doorstaan", aldus de burgemeester.

Een fragment uit: Gronings referendum verkeersbeleid een succes, Trouw, 1994
https://www.trouw.nl/nieuws/gronings-referendum-verkeersbeleid-succes~b8fc372c/

a Waarover ging dit referendum?

b Welk soort quorum is er gebruikt bij dit referendum?

c Hoeveel mensen hebben er gestemd?

d Hoeveel mensen waren voor en hoeveel waren tegen?

Voor: _____

Tegen: _____

e Stel, er was een meerderheidsquorum, namelijk 18% van het aantal stemgerechtigden. Was het referendum dan ook geldig geweest? Gebruik onderstaande tabel om tot je antwoord te komen.

☐ **Ja**
☐ **Nee**

Percentage van het totaal aantal stemgerechtigden:	Aantal benodigde stemmen:
21% (Volgens het gebruikte quorum)	30.387, dus zo groot moet de opkomst zijn (volgens het gebruikte quorum).
18% (Volgens het voorgestelde meerderheidsquorum)	_____, dus zo groot moet de meerderheid zijn (volgens het voorgestelde meerderheidsquorum).

Hier invullen!

Exit-ticket

a Wat is eerlijker: het quorum dat oorspronkelijk gebruikt is door de gemeente of het meerderheidsquorum uit vraag 3e? Leg je antwoord uit.

b Waarom is 'welk referendum is eerlijker' een filosofische vraag?

Extra opdracht - Een eerlijk referendum opzetten en uitvoeren

In deze opdracht ga je in een groepje een eigen referendum opzetten. Dit gaat in verschillende stappen.

Stap 0 Maak groepjes.

Stap 1 Voordat het referendum plaats kan vinden, beantwoord je met je groepje de volgende vragen:

1. Wat is de stelling waar het referendum over gaat?

2. Wie zijn de stemgerechtigden voor het referendum? Je kunt denken aan bijvoorbeeld alle klasgenootjes, alle docenten, iedereen uit de jaarlaag of jullie familie.

3. Is er een quorum?
   - Zo ja, wat voor quorum en waarom?
   - Zo nee, waarom niet?

   Ja/nee (streep door wat niet van toepassing is), want:

4. Hoelang hebben de kiezers de tijd om te stemmen?

Stap 2 Maak met je groepje nu een stembiljet. Je kunt dit doen door het stembiljet hieronder als voorbeeld te gebruiken en dit stembiljet voor elke stemgerechtigde te kopiëren. Je kunt er ook voor kiezen om gebruik te maken van een online stemming, bijvoorbeeld met Google Forms. Zorg dat op het stembiljet in ieder geval duidelijk staat waarover gestemd wordt.

Stelling:

Voor ○

Tegen ○

Stap 3 Voer het referendum nu uit. Verspreid de stembiljetten en zorg dat alle stemmers duidelijk weten voor wanneer ze hun stem uitgebracht moeten hebben.

Stap 4 Verzamel de ingevulde stembiljetten en beantwoord de volgende vragen:

1. Wat is de opkomst van het referendum?

2. Is het referendum geldig?

3. Is het referendum eerlijk verlopen? Waarom wel of waarom niet?

4. Wat zouden jullie anders doen als jullie nog een keer een referendum zouden organiseren?

LESSON

03

1 / Eerlijke referenda: hoe zat het ook alweer?

- Bekijk onderstaande stellingen. Omcirkel of je het er mee eens of oneens bent en geef aan waarom.
- Bespreek je antwoord met je buur. Denken jullie er hetzelfde over?

Stellingen

1 Het onderzoek van Marc Pauly is een filosofisch onderzoek.
Eens / oneens
Want

2 Een referendum is eerlijk.
Eens / oneens
Want

3 Er zouden meer referenda gehouden moeten worden.
Eens / oneens
Want

2 / Redeneren en definiëren

Beantwoord tijdens het bekijken van het filmpje ***Redeneren en definiëren*** de volgende vragen:

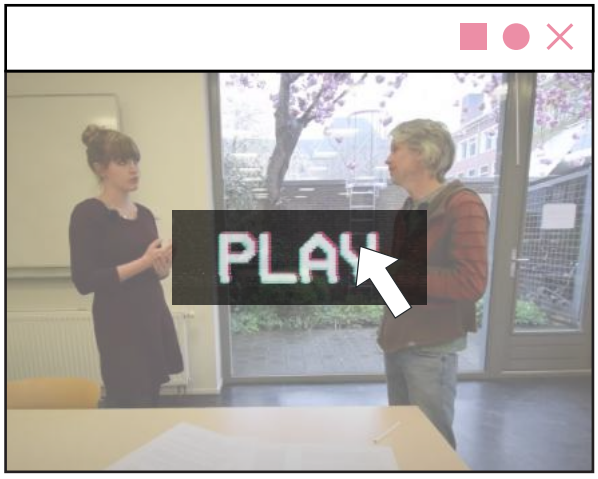

a Waarom gebruikt Marc een model in zijn onderzoek?

b Waarom is definiëren zo belangrijk volgens Marc?

c Wat heeft Marc aan de hand van een model geleerd over referenda?

d Noem minstens twee manieren waarop Marc zijn onderzoek gecommuniceerd heeft.

3 / Definiëren

Jullie gaan je bezighouden met de vraag 'wat maakt een definitie een goede definitie?'

Bekijk onderstaande definities. Zijn dit goede definities? Noteer bij elke definitie op de schaal hoe goed jullie de definitie vinden. Noteer ook wat er opvalt of beter kan.

Definities

1 Julia gaat een verslag schrijven over de rol van blindengeleidehonden tijdens het gebruik van het openbaar vervoer. Ze gebruikt de volgende definitie van blindengeleidehonden:

> Een blindengeleidehond is een dier dat slechtzienden ondersteund met dingen die ze zelf niet zo goed kunnen doen.

Heel slecht — **Heel goed**

Wat kan er beter aan deze definitie?

2 Noa geeft een presentatie over directe democratie voor geschiedenis in klas 1. Aan het begin van haar presentatie bespreekt ze de volgende definitie die ze heeft gevonden op Wikipedia:

> Directe democratie of rechtstreekse democratie is een bestuursvorm waarbij burgers zelf direct invloed uitoefenen op het wetgevingsproces.

Heel slecht — **Heel goed**

Wat kan er beter aan deze definitie?

3 Joep heeft de les over het onderzoek van Marc Pauly gehad op school en vertelt daar thuis over. Als zijn moeders tijdens het avondeten vragen wat het belangrijkste is dat hij geleerd heeft, vertelt Joep dat dat de definitie van 'opkomstquorum' is, namelijk:

> Een referendum met een opkomstquorum is een soort referendum dat afhangt van het aantal mensen dat mag stemmen.

Wat kan er beter aan deze definitie?

4 Voor haar presentatie over handbal gebruikt Sophie de volgende definitie:

> Een spel waarbij een team een bal in een goal probeert te krijgen.

Wat kan er beter aan deze definitie?

Checklist voor een goede definitie

Maak nu een checklist voor een goede definitie.

☐ _____

☐ _____

☐ _____

☐ _____

☐ _____

☐ _____

☐ _____

4 / Redeneren

Deel A

1 Lees onderstaand tekstfragment 1. Beantwoord daarna de vragen:

Tekstfragment 1
Joost is een hele lieve jongen. Voor alle lieve mensen geldt dat ze lief zijn voor hun ouders. Ook Joost is dus heel lief voor zijn ouders. Nina is het buurmeisje van Joost. Zij vindt mensen die heel lief zijn voor hun ouders erg leuk. Natuurlijk vindt Nina Joost dan ook heel erg leuk.

a Wat is de conclusie van tekstfragment 1?

_____

_____

b Wat zijn de aannames in tekstfragment 1?

_____

_____

c Klopt de redenering? Waarom wel of waarom niet?

2 Lees onderstaand tekstfragment 2. Beantwoord daarna de vragen.

Tekstfragment 2

Dik houdt van skeeleren. Iedereen die van skeeleren houdt heeft skeelers. Dik heeft dus ook skeelers. Joanne gaat liever fietsen dan skeeleren, dus Joanne heeft geen skeelers.

a Wat is de conclusie van tekstfragment 2?

b Wat zijn de aannames in tekstfragment 2?

c Klopt de redenering? Waarom wel of waarom niet?

Hulpkaart redeneren

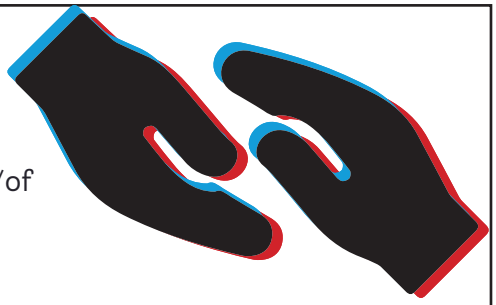

Wat leer je?
Wanneer is een conclusie of uitspraak geldig en/of houdbaar?

Waarom?
Je moet goed kunnen redeneren om filosofisch onderzoek te doen en conclusies te trekken.

Hoe?
De argumentatie in een redenering bestaat uit een standpunt of conclusie met aannames en tussenstappen. De argumentatie moet **geldig** en **houdbaar** zijn.

- De aannames zijn die zaken waar het argument op berust en waar verder geen verantwoording bij is.
- De tussenstappen zijn verbindingen tussen de aannames en de conclusie.
- De conclusie is het standpunt dat verdedigd wordt.

Om te kunnen zeggen of de argumentatie geldig en/of houdbaar is, zet je de aannames, tussenstappen en conclusie in een argumentatiestructuur. Dat kan in een genummerde structuur of in een argumentatieschema.

> *Voorbeeld: 'Joost is een hele lieve jongen. Voor alle lieve mensen geldt dat ze lief zijn voor hun ouders. Ook Joost is dus heel lief voor zijn ouders. Nina is het buurmeisje van Joost. Zij vindt mensen die heel lief zijn voor hun ouders erg leuk. Natuurlijk vindt Nina Joost dan ook heel erg leuk.'*

Genummerde structuur:
Aanname 1: Joost is een lieve jongen.
Aanname 2: Lieve mensen zijn lief voor hun ouders.
Aanname 3: Nina vindt mensen die lief zijn voor hun ouders erg leuk.
Tussenstap 1: Joost is heel erg lief voor zijn ouders. Dit volgt uit aanname 1 en aanname 2.
Conclusie: Nina vindt Joost erg leuk. Dit volgt uit tussenstap 1 en aanname 3.

Deel B

Lees tekstfragment 3. Werk de argumentatie in de tekst uit op een manier die je prettig vindt. Dat kan zijn in een argumentatieschema of in een genummerde structuur. Zie hieronder. Als je vastloopt, lees dan nogmaals de hulpkaart door.

Tekstfragment 3

Marc Pauly is een filosoof die onderzoek doet naar de vraag hoe referenda ontworpen kunnen worden op een manier waarop ze niet manipuleerbaar zijn. Een referendum is een sociaal proces. Voor sociale processen geldt dat ze eerlijk zijn, als ze niet manipuleerbaar zijn. Omdat een referendum een sociaal proces is, geldt ook voor referenda dat ze eerlijk zijn, als ze niet manipuleerbaar zijn. Eigenlijk gaat het onderzoek van Marc Pauly dan ook over hoe we eerlijke referenda kunnen ontwerpen, omdat hij onderzoek doet naar niet-manipuleerbare referenda. Eerlijke referenda zijn belangrijk voor de samenleving en eerlijke referenda zijn dus een belangrijk onderwerp in de wetenschap. Marc Pauly doet dan ook onderzoek naar een belangrijk onderwerp.

Optie 1: Argumentatieschema

Vul onderstaand argumentatieschema in. De conclusie is al ingevuld en de plaats van de aannames is al aangegeven.

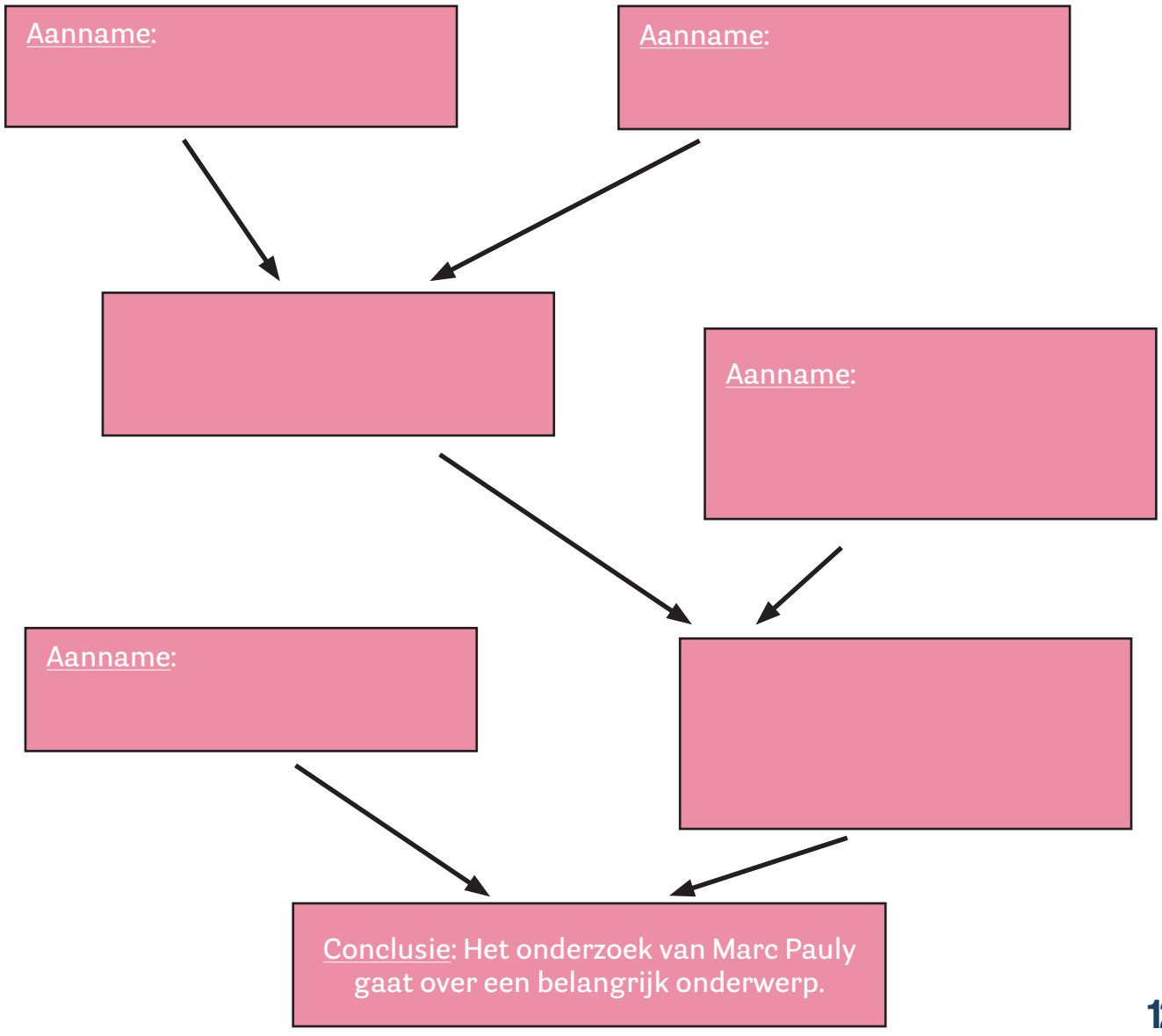

Optie 2: Genummerde structuur

Vul onderstaand argumentatieschema in. De conclusie is al ingevuld. Geef bij elke tussenstap duidelijk aan uit welke andere stappen of aannames dit volgt.

Aanname 1

_____

_____

Aanname 2

_____

_____

Aanname 3

_____

_____

Aanname 4

_____

_____

Tussenstap 1

_____

_____

Dit volgt uit _____ en _____.

Tussenstap 2

_____

_____

Dit volgt uit _____ en _____.

Conclusie: Het onderzoek van Marc Pauly gaat over een belangrijk onderwerp. Dit volgt uit aanname 4 en tussenstap 2.

Klaar?

- Bespreek jouw uitwerking met die van je buur. Hebben jullie ongeveer hetzelfde of zijn er veel verschillen? Vul eventueel je eigen redenatie aan.
- Check samen met je buur de redenatie op geldigheid en houdbaarheid. Als je vastloopt, kan je het infoblad achteraan het werkblad gebruiken. Streep hieronder door wat niet van toepassing is:

De redenatie is wel/niet geldig.
De redenatie is wel/niet houdbaar. Als de redenatie niet houdbaar is, geef dan aan met welke aanname(s) je het oneens bent en waarom:

_____

_____

_____

5 / Verboden te zeggen

In tweetallen spelen jullie verboden te zeggen. Het doel is om zo lang mogelijk de vraag te beantwoorden, zonder de verboden woorden te zeggen. Terwijl de ene persoon het antwoord geeft, houdt de ander bij hoe lang hij/zij het volhoudt en andersom. Wie het langst kan antwoorden zonder een verboden woord te zeggen, heeft gewonnen. De vraag is afhankelijk van welke opdracht je gedaan hebt: opdracht 3 (definiëren) of opdracht 4 (redeneren).

Definiëren
Vraag: wat maakt een definitie een goede definitie?
Verboden woorden: *ja, nee, uhm, context, duidelijk(heid), vaag.*

Definiëren
Vraag: waarom zou je iemands redenatie uitwerken in een genummerde structuur of een argumentatieschema?
Verboden woorden: *ja, nee, uhm, aanname, geldig(heid), houdbaar(heid), conclusie.*

Extra opdracht - Een betoog schrijven

- Voor deze opdracht ga je een betoog schrijven.
- Beantwoord eerst de onderstaande vragen, voordat je begint met schrijven.
- Heb je de opdracht 4 over redeneren gedaan, controleer dan na het schrijven van je betoog het belangrijkste argument in je betoog op geldigheid en houdbaarheid.

1 Wat is de stelling die je wilt verdedigen in je betoog?

2 Ben je voor of tegen deze stelling?

Voor ○

Tegen ○

3 Welke begrippen uit je stelling moet je definiëren voordat je het betoog kan uitwerken?

4 Hoeveel woorden moet je betoog zijn? Vraag dit na bij je docent.

5 Hoeveel alinea's moet je betoog zijn? Dit kun je berekenen door het aantal woorden te delen door 150

_____ / 150 = _____ alinea's.

6 Hoe wil je je betoog indelen? Noteer op de volgende pagina per alinea in een aantal steekwoorden wat je wilt bespreken Je hoeft niet alle tien de alinea's te gebruiken, dat is afhankelijk van het aantal woorden van je betoog.

Alinea 1: introductie

Alinea 2:

Alinea 3:

Alinea 4:

Alinea 5:

Alinea 6:

Alinea 7:

Alinea 8:

Alinea 9:

Alinea 10:

Laatste alinea: conclusie

LESSENSERIE 3
LESSENSERIE 3
LESSENSERIE 3
LESSENSERIE 3

Docentenhandleiding

Check je nieuws!

Frank & Joëlle

Achtergrond wetenschappers

Frank Harbers

Dr. Frank Harbers werkt sinds 2014 als universitair docent aan de afdeling Media Studies en Journalistiek aan de faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen. Na zijn bachelor Nederlandse Taal en Cultuur en zijn Research Master Literatuur- en Cultuurstudies, promoveerde hij in 2014 op een historisch proefschrift getiteld 'Between Personal Experience and Detached Information. The development of reporting and the reportage in Great Britain, the Netherlands and France, 1880-2005'. In dit proefschrift analyseert hij de ontwikkeling van de vorm en stijl van de Britse, Nederlandse en Franse journalistiek vanaf het einde van de negentiende eeuw.

In zijn huidige onderzoek richt Frank zich op de historische en transnationale ontwikkeling van de journalistiek, verhalende en persoonlijke vormen van journalistiek en op journalistieke waarheidsclaim en nepnieuws. Ook onderzoekt hij de toekomst van de journalistiek. Dit doet hij door het debat over journalistieke innovatie te analyseren en door het ontstaan van nieuwe startups, zoals De Correspondent in Nederland, onder de loep te nemen. Sinds 2016 is hij lid van de redactie van het Tijdschrift voor Mediageschiedenis. In 2019 redigeerde hij samen met Huub Wijfjes een overzichtswerk van de historische ontwikkeling van de krant in Nederland vanaf 1618: 'De Krant. Een cultuurgeschiedenis'.

Joëlle Swart

Mediawetenschapper dr. Joëlle Swart is postdoctoraal onderzoeker bij het Centre for Media and Journalism Studies van de Rijksuniversiteit Groningen. Haar onderzoek richt zich op veranderingen in nieuwsconsumptie en de vraag hoe burgers nieuwe gewoonten, vaardigheden en attitudes rondom digitale media ontwikkelen. Ze bestudeert onder andere de beoordeling van de betrouwbaarheid van nieuws. Daarbij werkt zij veel samen met maatschappelijke partners, zoals nieuwsmedia, scholen en bibliotheken.

Na haar bachelor Internationale Betrekkingen en haar master Journalistiek promoveerde ze in 2018 op een proefschrift over de sociaal verbindende functie van nieuws en journalistiek in een digitaal medialandschap. In 2020 ontving Joëlle, samen met prof. dr. Marcel Broersma en dr. Anna Van

Cauwenberge, een beurs van *NWO Digital Society* voor een vijfjarig onderzoeksproject over digitale geletterdheid, inclusie en burgerschap. Dit project omvat twee promotieonderzoeken over de individuele, sociale en technologische factoren die de digitale geletterdheid van burgers bevorderen dan wel belemmeren, en richt zich specifiek op twee doelgroepen: acht- tot twaalfjarige kinderen en laaggeletterde volwassenen.

Samenvatting van de lessenserie

Onderwerpen	Nieuws, nepnieuws, journalistiek, bronnenonderzoek, interviews, wetenschap en onderzoek.
Kerndomeinen schoolvakken	Sluit aan bij kerndoelen van het schoolvak Nederlands: • De leerling leert informatieve teksten te lezen die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn belevingswereld uitbreiden. • De leerling leert verhalen en informatieve teksten te lezen die aan zijn belangstelling tegemoet komen en zijn belevingswereld uitbreiden. • De leerling leert in schriftelijke en digitale bronnen informatie te zoeken, te ordenen en te beoordelen op waarde voor zichzelf en anderen. • De leerling leert strategieën te gebruiken bij het verwerven van informatie uit gesproken en geschreven teksten. • De leerling leert deel te nemen aan overleg, planning, discussie in een groep. • De leerling leert taalactiviteiten (spreken, luisteren, schrijven en lezen) planmatig voor te bereiden en uit te voeren. • De leerling leert een mondelinge presentatie te geven. • De leerling leert te reflecteren op de manier waarop hij zijn taalactiviteiten uitvoert en leert, op grond daarvan en op grond van reacties van anderen, conclusies te trekken voor het uitvoeren van nieuwe taalactiviteiten.
Niveau	Vwo 3 en 4
Aantal lessen	Drie lessen van ongeveer vijftig minuten, afhankelijk van de wensen van de docent en uitvoering van de plusopdracht. • Les 1: Over inspirerend onderzoek: Frank en Joëlle • Les 2: Echt, nep of net echt? • Les 3: Inhoudsanalyses en interviews
Beschikbaar materiaal	• Gratis te bestellen via www.rug.nl/knowlands • Docentenhandleiding • Drie werkbladen • Drie begeleidende video's, zie www.rug.nl/knowlands

Timetable

Les 1: Over inspirerend onderzoek: Frank en Joëlle

Opdracht 1 –
De wetenschapper

Opdracht 2 –
De wetenschappers geïntroduceerd (filmpjes)

Opdracht 3 –
De onderzoekscyclus

Extra opdracht -
Wat vindt een journalist belangrijk?

Les 2: Echt, nep of net echt?

Opdracht 1 –
Waar of niet waar?

Opdracht 2 –
Echt, nep of net echt? (filmpje)

Opdracht 3 –
Beter kijken en lezen

Extra opdracht -
A: Checklist voor nieuwsgebruik
B: Check je checklist: entreeticket

Extra opdracht -
Je eigen nepnieuws maken

Les 3: Inhoudsanalyses en interviews

Opdracht 1 –
Wat weet je nog van... nepnieuws?

of

Opdracht 1 –
Check je checklist 2.0: gebruik je entreeticket

Opdracht 1 –
Inhoudsanalyses en interviews (filmpje)

Opdracht 3 –
Start je eigen onderzoek
A) Onderzoeksvraag
B) Pilotstudies: kies een richting:

FRANK | JOËLLE

Extra opdracht -
Exit-ticket - evalueer je pilotstudie

Plusopdracht -
eigen onderzoek

LES 01

Les 1: Over inspirerend onderzoek: Frank en Joëlle

Onderwerp van de les	Introductie op wetenschap en de wetenschappers Frank en Joëlle.
Doelen van de les	• Leerlingen **leren** over (alfa)wetenschap en wetenschappelijk onderzoek aan de hand van de onderzoekscyclus. • Leerlingen **leren** over de maatschappelijke rol van de journalistiek. • Leerlingen **evalueren** hun eigen vooroordelen over wetenschappers. • Leerlingen **analyseren** Nederlandse journalistieke bronnen en koppelen daar wereldbeelden/overtuigingen aan. • Leerlingen **analyseren** stukken tekst uit wetenschappelijke artikelen.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Geen specifieke voorkennis vereist.
Verloop van de les	De les bestaat uit drie opdrachten en een extra opdracht: 1. De wetenschapper (10 minuten) 2. De wetenschappers geïntroduceerd (15 minuten) 3. De onderzoekscyclus (25 minuten) 4. Extra: Wat vindt een journalist belangrijk?
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten.

1 / De wetenschapper

Wat?
Leerlingen delen hun vooroordelen over ‘de wetenschapper’. De les kan worden geopend met op het bord de vraag ‘Waar denk jij aan bij een wetenschapper?’

Hoe?
Leerlingen maken een mindmap over ‘de wetenschapper’ op het werkblad. Wijs leerlingen erop dat ze alle gedachtes die bij ze opkomen mogen opschrijven (of tekenen) als ze denken aan iemand die werkt in de wetenschap. Gebruik eventueel de hulpkaart Mindmap maken op het werkblad om het creatieve proces op gang te brengen.

Bespreek na een aantal minuten klassikaal de opdracht. Heeft iedereen eenzelfde beeld van wat een wetenschapper doet en van hoe een wetenschapper eruitziet?

Tip!
Vertel leerlingen bij deze opdracht niet dat we ons in deze les richten op alfawetenschap. Op deze manier is hun beeld van ‘de wetenschapper’ minder beïnvloed.

2 / De wetenschappers geïntroduceerd

Wat?
Leerlingen bekijken de filmpjes *Over inspirerend onderzoek: Frank* en *Over inspirerend onderzoek: Joëlle*. Ze reflecteren hierbij op hun eigen beeld van de wetenschapper en denken na over de vragen die worden gesteld in de filmpjes.

Hoe?
Leerlingen vullen de vragen op het werkblad in na elk filmpje. Bespreek na het invullen de antwoorden klassikaal. Is het beeld dat leerlingen van wetenschappers hebben veranderd na het bekijken van de filmpjes?

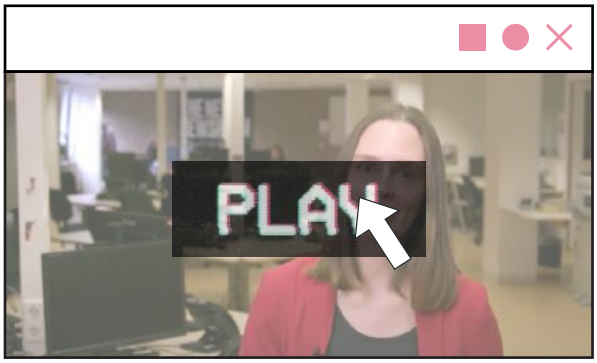

Vragen op werkblad

Bij Frank:

- Komt jouw beeld van ‘de wetenschapper’ overeen met Frank? Waarom?
- Waar kun jij je helemaal in vastbijten?
- Waar zou jij onderzoek naar willen doen of meer over willen weten?

Bij Joëlle:

- Wat wilde Joëlle worden en waarom is dit niet gebeurd?
- Wat zijn overeenkomsten tussen een journalist en een wetenschapper?
- Weet jij al wat je later wilt worden?
- Komt jouw beeld van ‘de wetenschapper’ overeen met Joëlle? Waarom?

Vallende kwartjes

- Leerlingen zien in dat een wetenschapper niet uitsluitend iemand is die in een witte labjas experimenteel onderzoek doet in een lab, zoals ze dat kennen van natuurkunde, scheikunde, of biologie.
- Leerlingen zien in dat wetenschap niet alleen over bètavakken gaat, maar dat je ook onderzoek kunt doen naar maatschappelijke of sociale verschijnselen.

3 / De onderzoekscyclus

Wat?
Onderzoek doe je aan de hand van de onderzoekscyclus (zie de inleiding van dit lespakket voor meer uitleg). Leg de onderzoekscyclus uit aan de leerlingen.
In deze opdracht krijgen leerlingen meerdere fragmenten uit een wetenschappelijk artikel te lezen dat is geschreven door Joëlle en andere wetenschappers. De fragmenten zijn vertaald en versimpeld. De leerlingen koppelen de fragmenten aan de onderzoeksfases. Twee onderzoeksfases zijn al gegeven.

Hoe?
Leerlingen lezen de fragmenten die op het werkblad staan. Ze noteren bij elk fragment uit welke fase van het onderzoek het fragment komt en waarom ze dat denken.

Let op!

De teksten zijn vertaald en versimpeld. Desondanks kunnen er wetenschappelijke begrippen in staan die de leerlingen niet kennen.

Antwoordmodel

1 Uitvoering: in deze tekst staat beschreven hoe de onderzoekers de interviews begonnen en waar de tweede fase van het interview uit bestond.

2 Conclusie en discussie: de tekst gaat over de verschillende conclusies die de onderzoekers trekken op basis van hun onderzoek.

3 Onderzoeksplan en verantwoording: in deze tekst staat de onderzoeksmethode 'interviewen' beschreven en hoe de selectie is gemaakt.

4 Onderzoeksvraag: in de laatste alinea staat de vraag geformuleerd waar het onderzoek om draait. Daarvoor staat informatie waarop deze vraag is gebaseerd.

5 Verkenning: deze tekst vat eerder onderzoek samen over een soortgelijk onderwerp. De bronvermelding naar eerdere studies geeft dit ook aan.

6 **Verwondering: deze tekst vat tegenstrijdige fenomenen samen die de aanleiding vormen voor het onderzoek.**

Bron: Swart, J., & Broersma, M. (2021). The Trust Gap: Young People's Tactics for Assessing the Reliability of Political News. *The International Journal of Press/Politics*, 19401612211006696.

Vallende kwartjes

- Leerlingen zien dat een onderzoek uit verschillende fases bestaat en dat er bij elke fase een bepaalde actie hoort.
- Leerlingen zien dat onderzoek doen meer is dan op een kantoor zitten en literatuur lezen.

Extra opdracht: Wat vindt een journalist belangrijk?

Wat?
Onderzoek naar journalistiek is belangrijk, maar voordat je ergens onderzoek naar kunt doen, moet je er meer over weten. In deze opdracht maken leerlingen kennis met enkele belangrijke kernwaarden van de journalistiek.

Hoe?
Leerlingen vullen de kruiswoordpuzzel in op hun werkblad. De antwoorden staan hieronder.

Tip!

Bespreek de kernwaarden klassikaal. Waarom zijn deze nou eigenlijk zo belangrijk?

Antwoorden

1 **Bron** - Waar de journalist informatie vandaan haalt.

2 **Objectiviteit** - De informatie in de berichtgeving van een journalist is gebaseerd op feiten en niet op zijn of haar eigen mening of bewering.

3 **Betrouwbaar** - De berichtgeving is onderbouwd met feitelijke bewijzen, gebaseerd op goede/bekende bronnen, of op eigen waarneming van de journalist.

4 **Onafhankelijk** - De journalist laat zich niet beïnvloeden door andere partijen of organisaties. Het enige doel van de journalist is om objectieve informatie te verspreiden die het volk over iets informeert, niet een doel van een ander.

5 **Wederhoor** - De journalist moet in zijn berichtgeving de mening van alle kanten van een vraagstuk of probleem belichten.

6 **Brongeheim** - De journalist laat niet weten wie zijn of haar bronnen zijn en anonimiseert deze bronnen in de berichtgeving.

7 **Persvrijheid** - Het recht van de journalistiek om alles te mogen publiceren, zonder gevolgen voor de journalist zelf, dus ook staatsgeheimen die schadelijk kunnen zijn voor de overheid.

8 **Feit** - Iets dat echt is gebeurd of dat is gebaseerd op de realiteit.

Vallende kwartjes

- Leerlingen beseffen dat een betrouwbare en veelvormige journalistiek van groot belang is in een democratische samenleving. Deze kan niet goed functioneren zonder goed geïnformeerde burgers. De journalistiek heeft een informerende en controlerende rol.
- Door het belang in te zien van de journalistiek is het probleem van nepnieuws beter te begrijpen (de basis voor les 2 en 3)

LES 02

Les 2: Echt, nep of net echt?

Onderwerp van de les	Nepnieuws: mis- en desinformatie, propaganda, satire, complottheorie.
Doelen van de les	• Leerlingen **leren** over nepnieuws en de gevolgen ervan voor de maatschappij. • Leerlingen **leren** aantekeningen maken bij een virtueel college, samenvatten en kritisch nadenken/vragen stellen. • Leerlingen **evalueren** hun eigen nieuwsconsumptie. • Leerlingen **analyseren** (nep)nieuwsberichten. • Leerlingen **creëren** een nieuwsbericht.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	Leerlingen zijn zich bewust van het bestaan van nepnieuws.
Verloop van de les	De les bestaat uit drie opdrachten, drie extra opdrachten. 1. Waar of niet waar? (10 minuten) 2. Echt, nep, of net echt? (20 minuten) 3. Beter kijken en lezen (15 minuten) 4. A) Extra: checklist voor nieuwsgebruik B) Extra: check je checklist: entreeticket 5. Extra: je eigen nepnieuws maken
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, voorbeelden eerste opdracht klaarzetten, filmpje klaarzetten, eventuele uitwerking plusopdracht bepalen.
Werkmaterialen	Werkblad, eventueel materiaal voor de plusopdracht.

1 / Waar of niet waar?

Wat?
Leerlingen bepalen bij verschillende nieuwsberichten of het bericht volgens hen waar of niet waar is. Het gaat hier om een eerste indruk.

Hoe?
Laat de nieuwsberichten aan de leerlingen zien. Gebruik hiervoor het werkblad of zet de nieuwsberichten op het bord. Vraag de leerlingen of ze denken dat het waar of niet waar is, en waarom ze dat denken. Let op: het nieuwsbericht kan ook deels waar zijn.

Tip!

- *Loopquiz: verdeel het lokaal in 'waar' en 'onwaar' en laat leerlingen naar deze plekken lopen om aan te geven of ze denken dat het nieuwsbericht waar of onwaar is. Leerlingen kunnen ook in het midden gaan staan als ze denken dat het deels waar is.*
- *Je kunt ervoor kiezen een selectie te maken van de nieuwsartikelen of zelf extra (nep)nieuwsartikelen te zoeken. Let er wel op dat de nepnieuwsartikelen in opdracht 3 weer terugkomen.*

Aandachtspunten docent:

(!) Tijdens het bespreken is het belangrijk dat de leerlingen doorhebben waarop zij baseren of een nieuwsbericht waar, niet waar, of deels waar is. Komt dit bijvoorbeeld door de vormgeving of door de bron?

(!) Geef aan dat alle voorbeelden vormen van nieuws zijn - en dat een bericht op sociale media dus ook een vorm van nieuws is (niet alleen de krant of het achtuurjournaal).

Artikel	Antwoord + toelichting	Bron
1. De Wereldse Waarheid	Onwaar - Deze banner duidt op de The Flat Earth Conspiracy en is dus een complottheorie die onwaar is (alternatieve wetenschap).	Gemaakt door Scholierenacademie, zie werkblad.
2. De Speld - Facebook lijft Amerikaans toezichthouder in	Onwaar - De Speld staat bekend om het maken van satire.	De Speld, Facebook lijft Amerikaans toezichthouder in (10 december 2020), beschikbaar via: Facebook lijft Amerikaanse toezichthouder in (speld.nl)

3. SvdJ - Vrouwelijke journalisten minder geloofwaardig...	Waar - Het Stimuleringsfonds van de Journalistiek is een organisatie die innovatie subsidieert in de journalistieke sector. Ze delen ook nieuws dat gerelateerd is aan het beroep.	Stimuleringsfonds van de Journalistiek (SVDJ), Vrouwelijke journalisten minder geloofwaardig dan mannelijke collega's (vinden vrouwelijke lezers) (14 januari 2021), beschikbaar via: Vrouwelijke journalisten minder geloofwaardig dan mannelijke collega's (vinden vrouwelijke lezers) (svdj.nl)
4. Rapnieuwstv - Boete voor acht jongeren..	Waar - Hoewel het hier om een Instagramaccount gaat, is de informatie die ze delen juist en refereren ze naar de juiste bronnen.	RapNieuwsTV op Instagram (28 januari 2021): RapNieuwsTV on Instagram: "Terecht or nah?? Het AD meldt dat 8 jongeren een boete hebben gehad voor het overtreden van de coronaregels. - Verspreidt over 2 auto's..."
5. RTL nieuws - Brandweer waarschuwt...	Deels waar - Volgens nieuwscheckers.nl (factchecker van de Universiteit Leiden) is deze informatie overdreven. Het gaat hier om misinformatie (per ongeluk interpreteren en verspreiden van onjuistheden). https://nieuwscheckers.nl/nieuwscheckers/handgel-waarschuwing-voor-automobilisten-is-overdreven/	RTL Nieuws, Brandweer waarschuwt: flesje handgel kan tot autobrand leiden (22 mei 2020), beschikbaar via: Brandweer waarschuwt: flesje handgel kan tot autobrand leiden | RTL Nieuws
6. De Telegraaf - NOS-hoofdredacteur vol ongeloof...	Waar - Hoewel De Telegraaf een bepaalde reputatie heeft en door de schrijfstijl (subjectief) erg inspeelt op emotie, is dit bericht waar.	De Telegraaf, NOS-hoofdredacteur vol ongeloof na pepperspray-aanval: 'Alle grenzen te buiten' (24 januari 2021), beschikbaar via: NOS-hoofdredacteur vol ongeloof na pepperspray-aanval: 'Alle grenzen te buiten' | Entertainment | Telegraaf.nl
7. De Alternatieve Krant	Onwaar - De Alternatieve Krant is een krant die mensen wil overtuigen van een onware realiteit en schets het beeld dat traditionele media in een machtssysteem werkt.	Gemaakt door Scholierenacademie, zie werkblad.
8. Tabaksindustrie-reclame	Onwaar - Vroeger verspreidde de tabaksindustrie opzettelijk foute informatie over de goede effecten van sigaretten (desinformatie).	Historianet.nl, Sigarettenreclame: Artsen prijzen roken aan (7 juni 2016), beschikbaar via: Sigarettenreclame: Artsen prijzen roken aan | historianet.nl

2 / Echt, nep of net echt?

Wat?
Leerlingen maken aantekeningen van belangrijke informatie die wordt gedeeld in het filmpje *Echt, nep of net echt*. Het gaat hier om het hoorcollege over nepnieuws en het onderzoek van Frank en Joëlle.

Hoe?
Neem de hulpkaart Aantekeningen maken door met de leerlingen (zie het werkblad). Geef leerlingen na het kijken de tijd om hun aantekeningen nogmaals te bekijken en te markeren wat zij belangrijke informatie vinden. Check of de leerlingen de begrippen 'misinformatie', 'desinformatie', 'propaganda', 'satire' en 'complottheorie' hebben begrepen.

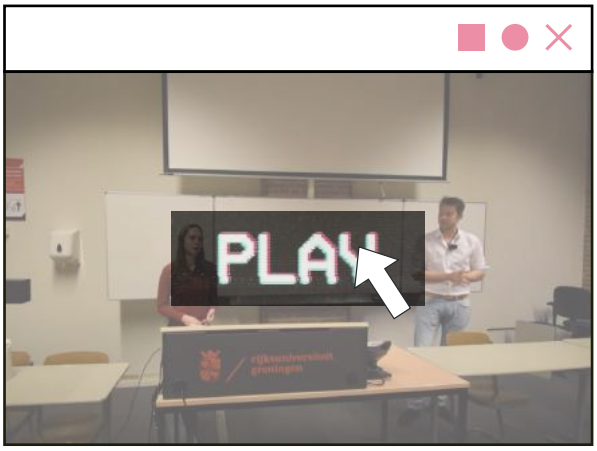

Begrip	Betekenis	Doel
Misinformatie	Nepnieuws of onjuiste informatie wordt per ongeluk verkeerd geïnterpreteerd en verspreid. Er is geen sprake van een bewuste actie.	Juiste informatie verspreiden.
Desinformatie	Nepnieuws of onjuiste informatie wordt met opzet gemaakt en verspreid. Er is sprake van een bewuste verspreiding van nepnieuws.	Mensen overtuigen van onwaarheden.

Propaganda	Subjectief nieuws of informatie. Dit kan gaan om waarheden, desinformatie of om misinformatie (die geïnterpreteerd wordt vanuit een bepaald ideologisch beeld).	Mensen overtuigen van een politieke gedachtegang, beweging of doel.
Satire	Nepnieuws of valse informatie wordt op een humoristische manier gebracht.	Mensen op een humoristische manier bewuster maken van kritisch/opmerkelijk nieuws of informatie.
Complottheorie	Verklarende theorie over gebeurtenissen of personen in de samenleving die niet waar is en/of niet is bewezen. Een complottheorie legt vaak verbanden tussen dingen die niks met elkaar te maken hebben (5G en corona). Een complottheorie wordt vaak ondersteund door een grote groep complotdenkers en is eigenlijk een uit de hand gelopen roddel.	Tegen de autoriteiten/het systeem ingaan, door fenomenen waar over het algemeen niet aan wordt getwijfeld, in twijfel te trekken. (!) Een complottheorie kan zo wel des- als misinformatie zijn.

3 / Beter kijken en lezen

Wat?
Leerlingen passen de kennis uit het filmpje *'Echt, nep of net echt'* toe op de voorbeelden van nepnieuws die in het begin van de les gegeven zijn.

Hoe?
Leerlingen lezen in groepjes de nepnieuwsartikelen op het werkblad. Vervolgens geven ze aan wat voor soort nepnieuws het is en wat het doel van het nepnieuwsartikel is. Dit doen ze door lijnen te trekken tussen de begrippen op het werkblad. Let op: sommige artikelen hebben meerdere doelen, zodat er discussies kunnen ontstaan in de groepjes.

Vallend kwartje
Leerlingen zien in dat je nepnieuws in verschillende categorieën kunt indelen, maar dat dit niet altijd even makkelijk is. Soms passen er meerdere doelen bij de voorbeelden. Daarnaast is het niet altijd even makkelijk om te beslissen of iets bewust of onbewust wordt verspreid.

4a / Checklist voor nieuwsgebruik

Wat?
Leerlingen stellen een checklist op voor een doelgroep naar keuze, bijvoorbeeld ouders/verzorgers of opa's/oma's, om na te gaan of nieuws waar, deels waar of onwaar is.

Hoe?
Laat de leerlingen eerst in groepjes reflecteren op hun eigen nieuwsgebruik. **Dit kan met behulp van de vragen die staan op het werkblad**. Vervolgens gaan de leerlingen een checklist maken met punten waarmee je kunt controleren of nieuws waar is.

Tip!

Laat leerlingen de site https://nieuwscheckers.nl/ bekijken zodat ze een beter beeld krijgen van mis- of desinformatie. Waarom zijn de voorbeelden op de website nep?

Vallend kwartje

Leerlingen beseffen dat 'nieuws' niet alleen wordt verspreid via het journaal, de krant of websites van traditionele nieuwsorganisaties: ook socialemediaberichten op platformen zijn nieuws. Als leerlingen alleen socialemediaberichten zien, consumeren ze dus ook nieuws.

Voorbeeld checklist

☐ Is de titel van het artikel neutraal?
→ Let erop dat titels bedoeld zijn om aandacht te trekken, maar niet altijd weergeven wat daadwerkelijk in een artikel staat. Lees dus altijd meer dan alleen de titel.

☐ Wie is de auteur?
→ Ga na of de auteur van het artikel echt bestaat en of die auteur vaker nieuwsartikelen schrijft. Voor welke nieuwsorganisaties schrijft deze auteur? Heeft de auteur kennis van het onderwerp?

☐ Wat is de datum?
→ Check of de datum van het artikelen overeenkomt met de inhoud. Soms staat er een nieuwe datum bij een oud bericht. Kijk dus of het artikel al eens eerder ergens heeft gestaan.

☐ Wie publiceerde het nieuws?
→ Ga na of de bron van het nieuws betrouwbaar is: gaat het hier bijvoorbeeld om een bekende krant? Ook het medium is belangrijk: staat het bericht op een bekende (nieuws)website of is het ergens op sociale media gedeeld? Je kunt ook kijken of artikelen van bekende kranten dezelfde informatie over een bepaald onderwerp delen.

☐ Kloppen de links?

→ Vaak staan in online berichten linkjes naar genoemde bronnen. Bekijk of deze linkjes werken; als je een melding krijgt dat de verbinding niet veilig is, is dat geen goed teken. Kijk ook eens of de URL van de gelinkte website er echt uit ziet.

☐ Welke motief had de auteur?

→ Kijk in het artikel of er elementen wijzen op het doel van het artikel of de bedoeling van de schrijver. Is het bedoeld als objectieve reportage, als opiniestuk, of als reclame?

☐ Wat zijn de vooroordelen?

→ Ga na wat je eigen mening is over het betreffende onderwerp. Probeer na te gaan of je eigen vooroordelen niet beïnvloeden hoe je het artikel leest en interpreteert. Vraag ook anderen om hun mening over het artikel. Speelt het artikel specifiek in op emoties?

☐ Hoe is de informatie vormgegeven?

→ Een krantenartikel heeft vaak een formele schrijfstijl, maar niet altijd. De Telegraaf maakt bijvoorbeeld vaak gebruik van schreeuwende koppen. Kijk dus naar spelfouten of een overmatig gebruik van hoofdletters of symbolen. Ook zijn bewerkte afbeeldingen vaak een teken van nepnieuws.

☐ Is er beeldmateriaal?

→ Kranten voegen vaak originele en actuele foto's toe aan hun artikelen die gemaakt zijn door echte fotografen. Kijk dus ook of afbeeldingen er professioneel en onbewerkt uitzien. Via Google Images of Tineye kun je checken wat de originele bron is van een foto.

4b / Check je checklist: entreeticket

Wat?
Leerlingen gaan in gesprek over nepnieuws met mensen die de les niet gevolgd hebben. Dit doen ze door hun checklist en de nepnieuwsberichten voor te leggen aan iemand die deze les niet heeft gevolgd. Op die manier reflecteren ze op de kwaliteit van hun checklist.

Hoe?
Leerlingen voeren deze opdracht uit door het 'entreeticket' op het werkblad in te vullen. Het ticket nemen ze mee naar de volgende les.

Vallende kwartjes

- Leerlingen beseffen dat de term 'nepnieuws' een ingewikkeld begrip is en dat termen als mis- en desinformatie beter gebruikt kunnen worden. Hierdoor zijn ze zich bewust van de verschillende doelen en consequenties die gepaard gaan met beide termen.
- Leerlingen beseffen dat er zowel bij de productie als bij de consumptie van nieuws tactieken of manieren zijn om iets betrouwbaar of overtuigend over te laten komen.
- Leerlingen beseffen dat het herkennen van nepnieuws niet zo zwart-wit is als het in eerste instantie lijkt. De checklist is een hulpmiddel maar geeft niet altijd zekerheid.
- Leerlingen beseffen dat de term 'nepnieuws' ook strategisch kan worden gebruikt.

5 / Je eigen nepnieuws maken

Wat?
Leerlingen creëren een eigen nepnieuwsartikel (zowel tekst als vormgeving). Het artikel moet zo betrouwbaar mogelijk overkomen.

Hoe?
Leerlingen kiezen een vorm van nepnieuws (misinformatie, desinformatie, satire, complottheorie of propaganda) en schrijven een artikel met bijpassend doel. Laat leerlingen een echt nieuwsartikel als basis of als voorbeeld gebruiken. Aan het einde van de opdracht kunnen de leerlingen testen hoe betrouwbaar het artikel is geworden door te kijken of anderen nep van echt kunnen onderscheiden.

Opties

- Het artikel kan digitaal worden gemaakt, maar leerlingen kunnen ook plaatjes of koppen uit oude tijdschriften of kranten knippen en plakken.
- Er kan een competitief element worden toegevoegd: wie kan het beste nepnieuws creëren?
- De klas kan een soort gezamenlijke schoolkrant in elkaar zetten met nepnieuws over de school.
- De resultaten kunnen door bijvoorbeeld ouders/verzorgers of opa's/oma's worden bekeken met de zelfgemaakte checklist erbij.
- Met de resultaten kan eenzelfde soort quiz worden gespeeld als bij de eerste opdracht.
- Laat leerlingen reflecteren op hun eigen werk, hoe hebben ze ervoor gezorgd dat hun verzonnen informatie betrouwbaar overkomt?
- Leerlingen beseffen dat de term 'nepnieuws' ook strategisch kan worden gebruikt.

Vallend kwartje

Als leerlingen zelf een betrouwbaar artikel kunnen creëren, begrijpen ze goed op welke conventies ze moeten letten als ze zelf nieuws consumeren.

LES 03

Les 3: Inhoudsanalyses en interviews

Onderwerp van de les	Onderzoek doen: interviewen en inhoudsanalyse.
Doelen van de les	• De leerling gaat twee onderzoeksmethodes **leren**: interviewen en inhoudsanalyse. • De leerling gaat een pilot-onderzoek uitvoeren en **evalueren** om vervolgens te verbeteren. • De leerling gaat de resultaten van de onderzoeken **analyseren**. • De leerling gaat onderzoeksmaterialen en een samenvattende presentatie **creëren**.
Veronderstelde voorkennis leerlingen/beginsituatie	De leerling weet wat nepnieuws is en kent de verschillende soorten, doelen en gevolgen van nepnieuws (les 2).
Verloop van de les	De les bestaat uit vijf opdrachten en een eventuele plusopdracht: 1. Wat weet je nog van... nepnieuws? *OF* Check je checklist 2.0 (10 minuten) 2. Inhoudsanalyses en interviews (15 minuten) 3. Start je eigen onderzoek A) Onderzoeksvragen (5 min) B) Pilotstudies (25 min) 4. Extra: exitticket (5 min) 5. Plusopdracht - eigen onderzoek
Voorbereidingen docent	Werkbladen uitdelen, filmpje klaarzetten, eventuele materialen voor de pilotstudie-opdracht verzamelen.
Werkmateriaal	Werkblad; eventueel materiaal plusopdracht.

1 / Wat weet je nog van... nepnieuws?

Optie - Als je de extra opdrachten 4A en 4B van les 2 niet hebt gedaan

Wat?
Leerlingen delen hun eigen voorkennis over nepnieuws met de klas. Wat denken zij al te weten over nepnieuws?

Hoe?
Leerlingen maken een mindmap over het fenomeen nepnieuws. Wijs leerlingen erop dat ze alles mogen opschrijven wat ze kunnen bedenken over nepnieuws: synoniemen, voorbeelden, soorten, doelen. Gebruik eventueel de hulpkaart Mindmap maken op het werkblad van les 1 om het creatieve proces op gang te brengen.
Bespreek na een aantal minuten klassikaal de mindmaps en leg indien nodig de kernbegrippen van nepnieuws uit (zie les 2, opdracht 2).

Vallend kwartje

Leerlingen beseffen dat de term 'nepnieuws' een ingewikkeld begrip is en dat termen als 'misinformatie' en 'desinformatie' beter gebruikt kunnen worden. Ze zijn zich bewust van de verschillende doelen en consequenties die gepaard gaan met beide termen.

1 / Check je checklist 2.0

Optie - Als je opdracht 4A en B van les 2 wel hebt gedaan

Wat?
Leerlingen bespreken de resultaten van hun checklist aan de hand van het 'entreeticket' van deze les en komen tot een verbeterde versie.

Hoe?
Zet leerlingen in groepjes bij elkaar en laat ze met elkaar praten over hun entreetickets. Samen komen ze tot een checklist die het beste van alle checklisten combineert. Laat de groepjes kort vertellen over hun checklist en de keuzes die ze gemaakt hebben.

2 / Inhoudsanalyses en interviews

Wat?
Leerlingen maken kennis met de onderzoeksmethodes van Frank en Joëlle.

Hoe?
Laat leerlingen het filmpje *Inhoudsanalyses en interviews* zien om ze kennis te laten maken met de onderzoeksmethodes die Frank en Joëlle gebruiken. Tijdens het kijken vullen ze de kijkvragen op het werkblad in.

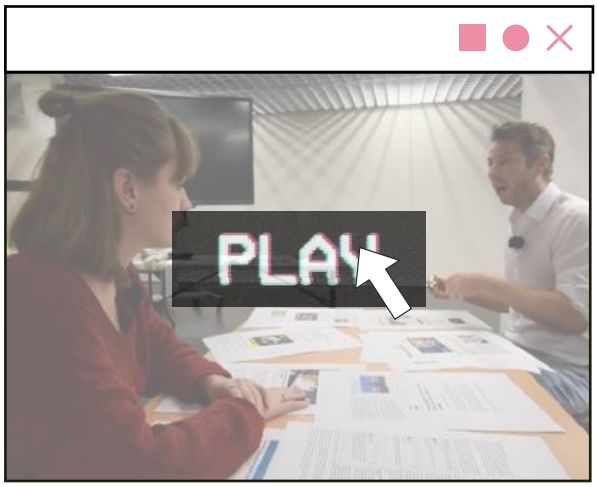

Kijkvragen en antwoorden

1 Wat is de onderzoeksvraag van Frank en Joëlle?
Hoe bepalen jongeren de betrouwbaarheid van nieuws?

2 Welke onderzoeksmethode gebruikt Frank?
Inhoudsanalyse (analyseren van verschillende nieuwsbronnen).

3 Welke aspect van de onderzoeksvraag beantwoordt Frank?
Frank focust zich op de productiekant van de vraag. Hij analyseert de vorm en stijl van nieuwsartikelen of -berichten. Hierdoor wordt duidelijk hoe nepnieuws de stijl van echt nieuws kopieert om zo betrouwbaarder over te komen.

4 Welke onderzoeksmethode gebruikt Joëlle?
Interviews.

5 Welke aspect van de onderzoeksvraag beantwoordt Joëlle?
Joëlle focust zich op de consumptiekant van de vraag. Zij analyseert hoe jongeren nieuws lezen en begrijpen, en welke manieren jongeren (on)bewust hanteren om de geloofwaardigheid van nieuws te beoordelen.

3 / Start je eigen onderzoek

A - ONDERZOEKSVRAGEN

Wat?
Voor opdracht B hebben leerlingen een onderzoeksvraag nodig die gaat over (nep) nieuws en die kan worden beantwoord met een inhoudsanalyse of interviews. In deze opdracht kiezen of maken de leerlingen een onderzoeksvraag.

Hoe?
Leerlingen kunnen kiezen uit (variaties op) onderstaande vragen, maar mogen ook zelf een onderzoeksvraag bedenken.

Aandachtspunt docent
Een onderzoeksvragen bedenken kan tijdrovend zijn. Als leerlingen een eigen onderzoeksvraag opstellen, kunnen ze deze vraag checken met de hulpkaart Onderzoeksvraag maken (zie werkblad).

Vragen bij inhoudsanalyse	Vragen bij interviews
Wat is het verschil in vormgeving tussen nieuwsartikelen in geprinte kranten en nieuwswebsites?	Welke tactieken of gewoontes gebruiken jongeren op de middelbare school om nieuws te beoordelen?
Wat is het verschil in woordgebruik tussen berichten op sociale media en krantenartikelen?	Hoe beoordelen nieuwslezers de betrouwbaarheid van kranten en sociale media?
Hoe verschillen nieuwsberichten voor kinderen van nieuwsberichten voor volwassenen?	Op welke manieren checken jongeren het nieuws dat ze via sociale media lezen of kijken?
Aan welke kenmerken herken je satire/ complottheorie/propaganda?	In hoeverre zijn ouderen zich bewust van het bestaan van verschillende soorten nepnieuws?
Welke kenmerken heeft een website als despeld.nl overgenomen van nos.nl?	In hoeverre zijn jongeren zich bewust van het bestaan van verschillende soorten nepnieuws?
Welke kenmerken hebben nepnieuwsartikelen die betrouwbare nieuwsartikelen niet hebben?	Hoe bewust zijn jongeren bezig met het onderscheiden van mis- en desinformatie?

B - PILOTSTUDIES

Wat?
Leerlingen gaan hun eigen onderzoek ontwerpen en een pilotstudie uitvoeren.

Hoe?
Leerlingen hebben een onderzoeksvraag en -methode gekozen en gaan nu een bijpassend onderzoek ontwerpen, voorbereiden en testen. Voor de methode kiezen ze tussen de inhoudsanalyse (FRANK) of interviewen (JOËLLE).

Aandachtspunt docent
Het uitvoeren van een pilotstudie of testronde werd ook als gouden tip gegeven door de wetenschappers in het filmpje.

Methode FRANK

Wat?
Leerlingen maken een plan voor een inhoudsanalyse en proberen deze uit op een kleine selectie van artikelen. Ze kijken of ze op die manier een antwoord zouden kunnen vinden op hun onderzoeksvraag.

Hoe?
Deze opdracht voeren leerlingen uit in drie stappen:
1. Ze zoeken twee nieuwsartikelen of sociale mediaberichten.
2. Ze maken een lijst met aandachtspunten voor de analyse.
3. Ze coderen de artikelen.

Op de hulpkaart Inhoudsanalyse in de werkbladen staat uitleg over de manier waarop je dit onderzoek kunt uitvoeren. Neem deze hulpkaart met de leerlingen door als dat nodig is.

Tip!

Neem een stapel oude kranten of tijdschriften voor de leerlingen mee naar de les.

Wat?
Leerlingen ontwerpen en testen een interview om te kijken of ze hier hun onderzoeksvraag mee kunnen beantwoorden.

Hoe?
Leerlingen voeren deze opdracht uit in drie stappen:
1. Ze maken een interviewgids met vragen die horen bij de onderzoeksvraag die ze hebben gekozen.
2. Ze oefenen het interview met een klasgenoot.
3. Ze vatten het interview kort samen in bulletpoints.

In de werkbladen staat uitleg over de voorbereiding en uitvoering van interviews. Neem deze uitleg indien nodig door met de leerlingen.

Tip!

Leerlingen kunnen ook de docent kort interviewen.

Aandachtspunt docent
Het gaat hierom een pilotstudie, zodat leerlingen vooral de gelegenheid hebben om hun onderzoeksplan te testen.

Vallend kwartje
- Een onderzoeksplan opzetten kost veel tijd en moet goed uitgewerkt worden. Een testronde of pilotstudie helpt om het plan te verbeteren.
- Een onderzoeker heeft meestal de keuze uit meerdere onderzoeksmethoden. Er is niet slechts één juiste onderzoeksmethode voor een bepaald onderwerp.

Exit-ticket

Wat?
Leerlingen evalueren hun pilotstudie en gaan na wat er goed en minder goed ging.

Hoe?
Laat leerlingen het exit-ticket invullen op het werkblad.

Vallende kwartjes

- Leerlingen beseffen dat nepnieuws een geschikt onderzoeksonderwerp is.
- Leerlingen beseffen dat er verschillende manieren zijn om nieuws betrouwbaar over te laten komen.

Extra opdracht - Eigen onderzoek

Wat?
Leerlingen voeren hun pilotonderzoek nu op grotere schaal uit.

Let op!

Leerlingen hoeven in de derde en vierde klas nog niet perfect onderzoek te kunnen doen. Wel kunnen ze op deze manier oefenen met interviewen en coderen.

Hoe?
Leerlingen verbeteren met het exit-ticket hun onderzoeksplan. Vervolgens voeren ze het onderzoek op iets grotere schaal uit. Ze bekijken hun resultaten en formuleren een antwoord op hun onderzoeksvraag.

Tip!

- *Gebruik de hulpkaarten die bij opdracht 3 op het werkblad staan.*
- *Organiseer een projectdag waarop leerlingen de resultaten van hun onderzoek presenteren met een presentatie of een postertentoonstelling.*

LESSENSERIE 3
LESSENSERIE 3
LESSENSERIE 3
LESSENSERIE 3

Werkbladen

Check je nieuws

Frank & Joëlle

LESSON

01

In deze opdracht ga je een mindmap maken. Lees eerst onderstaande hulpkaart door en maak daarna een mindmap over ‘de wetenschapper’ op de volgende pagina.

Mindmap maken

Niet-fasegebonden

Wat leer je?

Hoe zet je al je gedachten en ideeën over een onderwerp en de verbanden daartussen overzichtelijk op papier?

Waarom?

Om je gedachten, ideeën en gelezen informatie te structureren, kan je een mindmap maken. Dit kan ook helpen bij het opdoen van nieuwe ideeën, doordat je bijvoorbeeld nieuwe verbanden ziet.

Hoe?

- Pak een (groot) vel papier of een whiteboard en een pen of stift.
- Schrijf je centrale onderwerp of thema in het midden.
- Rondom dit woord schrijf je andere woorden op die volgens jou te maken hebben met dit woord.
- Bij elk woord dat je opschrijft, kun je misschien nieuwe woorden bedenken die daarbij horen, schrijf deze ook op.
- Trek lijnen tussen de woorden die direct met elkaar te maken hebben om verbanden zichtbaar te maken.

Voorbeeld

Het centrale onderwerp is ‘(het ontwerpen van) apps’. Woorden die te maken hebben met dit onderwerp zijn bijvoorbeeld: ‘telefoons’, ‘tablets’, ‘games’, ‘programmeren’ Bij het woord ‘games’ denk je wellicht aan ‘Fortnite’, ‘jongeren’ en ‘verslavend’. Noteer die woorden en trek lijnen tussen de woorden die met elkaar verband houden.

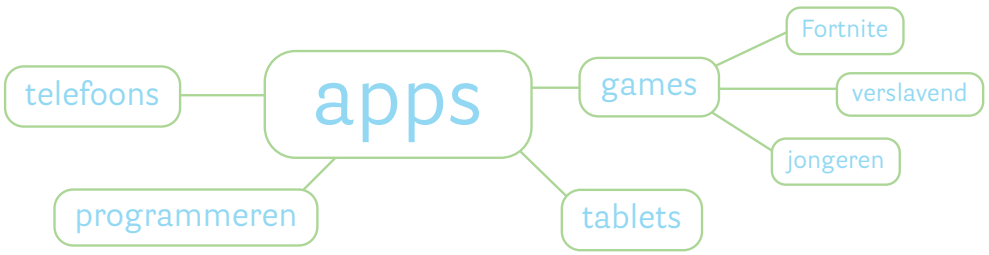

Tips

- Schrijf alles op wat in je opkomt, er zijn geen goede of foute antwoorden bij een mindmap.
- Als je vastloopt kun je de volgende vragen aan jezelf stellen:
  - Als je aan … denkt, dan denk je aan …?
  - Zijn er mensen bij dit thema betrokken?
  - Welke ideeën of oplossingen bestaan er al voor dit thema?
  - Wat voel jij bij dit onderwerp?
  - Welke informatie heb je al over het onderwerp?
  - Zijn er actuele dingen gebeurd rondom dit onderwerp die van belang zijn?
  - Zijn er bedrijven bij dit onderwerp betrokken?

Vul onderstaande mindmap aan. Waar denk jij aan bij een wetenschapper?

2 / De wetenschappers geïntroduceerd

Bekijk het filmpje *Over inspirerend onderzoek: Frank* en vul onderstaande vragen in.

1 Komt jouw beeld van 'de wetenschapper' overeen met Frank? Waarom?

2 Waar kun jij je helemaal in vastbijten?

3 Waar zou je onderzoek naar willen doen of meer over willen weten?

Bekijk het filmpje ***Over inspirerend onderzoek: Joëlle*** en vul onderstaande vragen in.

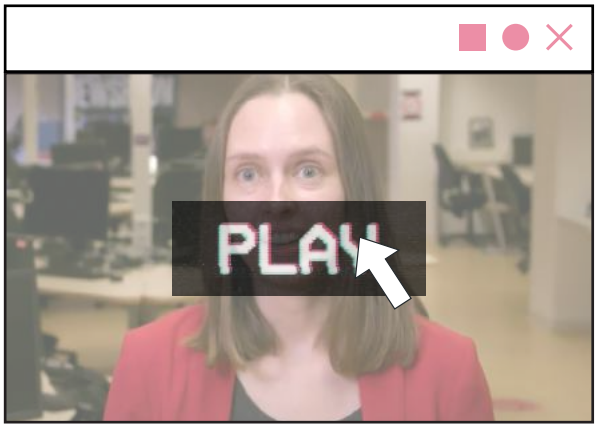

1 Wat wilde Joëlle worden en waarom is dit niet gebeurd?

2 Wat zijn overeenkomsten tussen een journalist en een wetenschapper?

3 Weet jij al wat je later wilt worden?

4 Komt jouw beeld van 'de wetenschapper' overeen met Joëlle? Waarom?

3 / De onderzoekscyclus

In deze opdracht staan tekstfragmenten uit een wetenschappelijk artikel dat Joëlle heeft geschreven. Elk tekstfragment hoort bij een onderzoeksfase uit de onderzoekscyclus. Lees de tekstfragmenten en noteer bij welke onderzoeksfase het fragment hoort. Schrijf ook op waarom je dat denkt. Er zijn al twee fases gegeven.

Hieronder zie je de poster van de onderzoekscyclus waar alle fases op staan. Alle fases komen terug in deze opdracht, behalve fase 6.

Tekstfragment 1

> Het eerste deel van het interview duurde 5 à 10 minuten. Hierin werden de deelnemers gevraagd om hun vorige dag stap voor stap samen te vatten. Op die manier beschreven ze alle momenten waarop zij nieuws hadden geconsumeerd. Het doel hiervan was om de dagelijkse nieuwsroutine en het nieuwsgebruik van de deelnemers in kaart te brengen. Daarna focuste het interview zich op nieuws over de politiek.

Fase: *uitvoering*

Waarom?

Tekstfragment 2

> Onze interviews bevestigen dat het een ongewenst effect kan hebben als jongeren zich beter bewust zijn van het bestaan van misinformatie. Sommige jongeren vertrouwden namelijk geen enkel nieuws over politiek meer nadat zij bewust waren gemaakt van het bestaan van misinformatie en de risico's daarvan. Daarnaast bleek uit ons onderzoek dat jongeren ook moeite hebben om partijdige en commerciele invloeden in het nieuws te herkennen. Toekomstig onderzoek zou zich kunnen richten op de vormgeving van educatieprogramma's om jongeren vaardigheden bij te brengen die hen helpen beter om te gaan met de media in het dagelijks leven.

Fase: _____

Waarom?

Tekstfragment 3

> Om goed te kunnen begrijpen hoe nieuwsgebruik en vertrouwen in nieuws met elkaar samenhangen, voerden we semi-gestructureerde interviews uit. Er doen mensen mee tussen de 18 en 29 jaar, de meeste waren begin twintig. In de maand van december van 2016 en 2017 zijn de interviews afgenomen in Nederland, omdat het nieuws daar over het algemeen betrouwbaar is. In totaal deden 55 mensen mee aan het onderzoek.

Fase: _____

Waarom?

_____

_____

_____

_____

Tekstfragment 4

> Er is nog niet veel bekend over de ervaringen van lezers wat betreft de complexiteit van de betrouwbaarheid van het nieuws. Het is namelijk niet altijd even makkelijk om te bepalen welk nieuws betrouwbaar is en welk nieuws niet. Daarom is de vraag die in dit onderzoek centraal staat: onder welke omstandigheden ervaren jongeren nieuws over politiek als betrouwbaar?

Fase: _____

Waarom?

_____

_____

_____

_____

Tekstfragment 5

> Eerder onderzoek toont aan dat er veel criteria zijn die mensen gebruiken wanneer ze de betrouwbaarheid van het nieuws beoordelen (Fisher 2016; Tandoce et al. 2018). Dit zijn onder andere inhoudsgerelateerde factoren: hard nieuws wordt bijvoorbeeld als betrouwbaarder beoordeeld dan zacht nieuws (Miller en Kurpius 2010). Ook de vormgeving en technologische factoren spelen een rol in de beoordeling van de betrouwbaarheid (Borsma 2013; Dochterman en Stamp 2010; Flanagin en Metzger 2007). Daarnaast zijn contextuele factoren belangrijk, zoals aanbevelingen van anderen (Sundar 2015).

Fase: _____

Waarom?

Tekstfragment 6

> Meer uiteenlopende politieke wereldbeelden en meer aandacht voor campagnes over desinformatie hebben als resultaat dat een toenemend aantal mensen zich afvraagt of politiek nieuws nog betrouwbaar is. Ook laten onderzoeken zien dat mensen traditionele media-organisaties steeds minder vertrouwen. Waarschijnlijk komt dit doordat steeds meer politici openlijk vraagtekens zetten bij de betrouwbaarheid van de journalistiek. Door deze tegenstrijdige ontwikkelingen in de mediasector willen wij graag kijken naar de manier waarop lezers met het probleem van betrouwbaarheid omgaan en hoe zij betrouwbare informatie vinden.

Fase: _____

Waarom?

Bron: Swart, J., & Broersma, M. (2021). The Trust Gap: Young People's Tactics for Assessing the Reliability of Political News. *The International Journal of Press/Politics,* 19401612211006696.

4 / Wat vindt een journalist belangrijk?

Vul de kruiswoordpuzzel in. De antwoorden zijn de kernwaarden van de journalistiek. De eerste letter van elk woord en de beschrijving van elke waarde staat eronder.

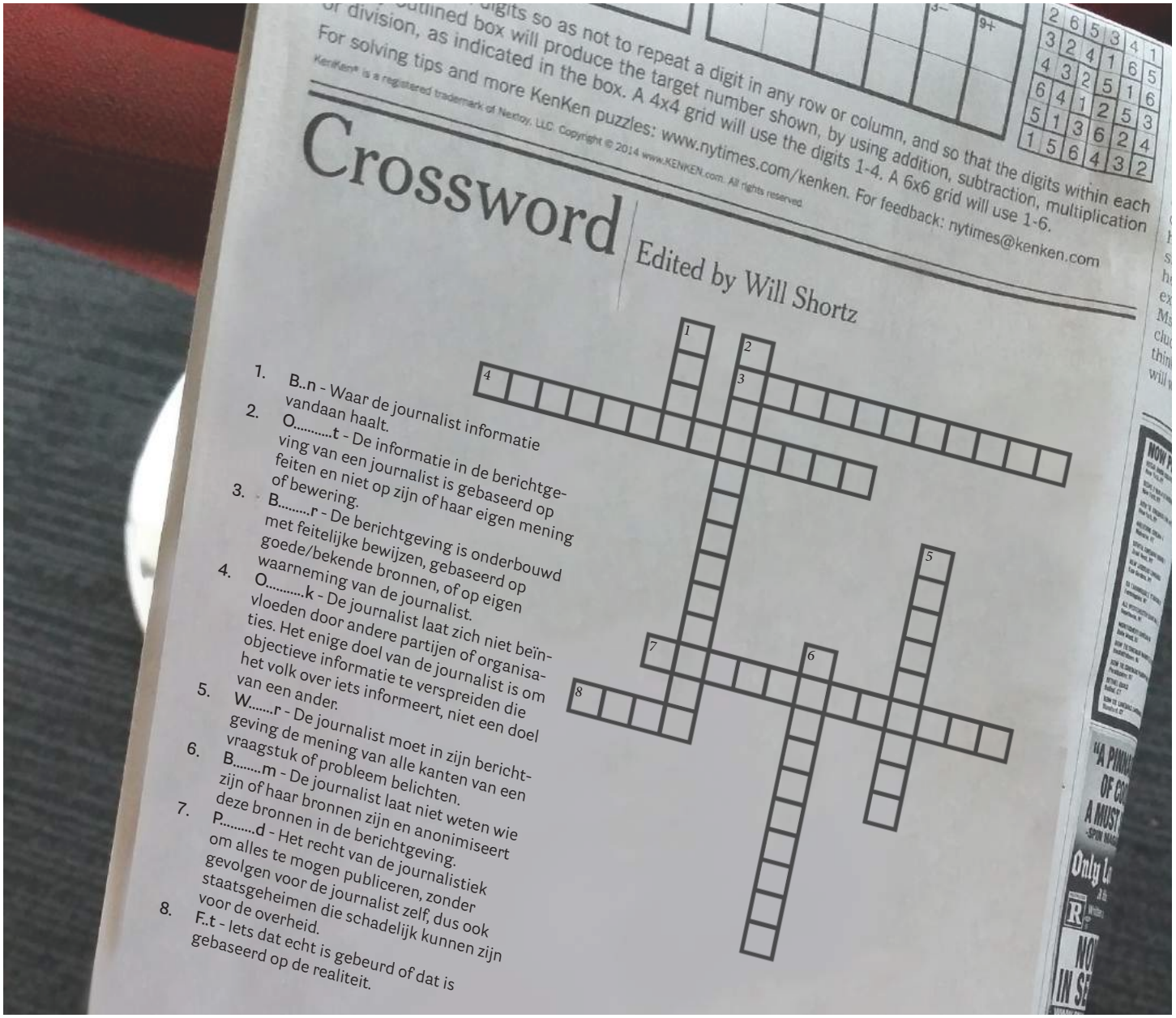

LESSON 02

1 / Waar of niet waar?

Zijn de onderstaande nieuwsberichten waar of niet waar? (Let op: het nieuwsbericht kan ook deels waar zijn)

1

2

Categorieën Zoeken

DE SPELD

0

Facebook lijft Amerikaanse toezichthouder in

10 december 2020 door Rudolf Julius

Facebook heeft de Amerikaanse mededingingsautoriteit FTC overgenomen. Topman Mark Zuckerberg noemt de toezichthouder 'een belangrijke strategische aanvulling' op de activiteiten van zijn bedrijf.

Critici zijn bang dat Facebook zijn monopolie op deze manier verder uitbreidt, maar daar is volgens Zuckerberg geen sprake van. "De FTC is geen sociaal netwerk. Wij willen juist veelzijdiger worden door ons ook te gaan bezighouden met mededingen en eerlijke handel."

De rechtszaak van de FTC tegen Facebook is door de overname van de baan. 44 Amerikaanse staten procederen wel door. Dat waren er woensdag nog 46, maar ook Kentucky en Connecticut zijn inmiddels in handen van de techgigant.

3

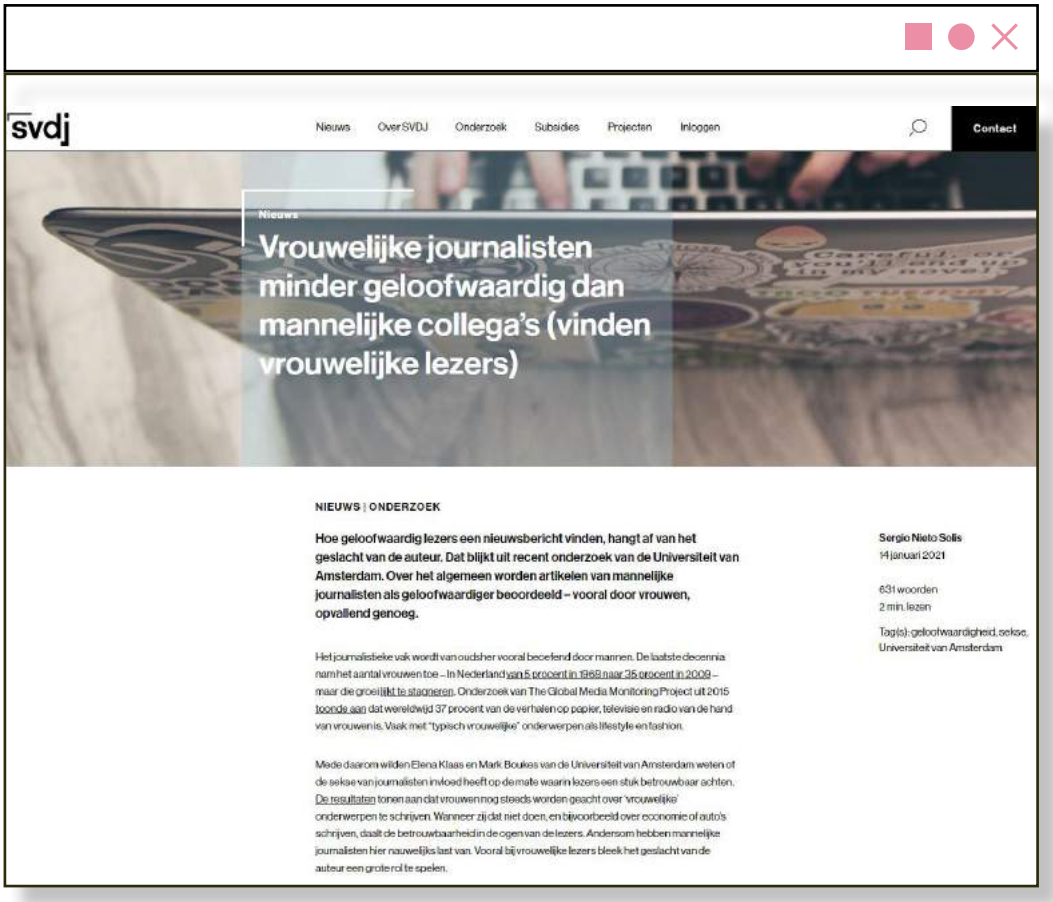
svdj
Nieuws
Over SVDJ
Onderzoek
Subsidies
Projecten
Inloggen
Contact
Nieuws
Vrouwelijke journalisten minder geloofwaardig dan mannelijke collega's (vinden vrouwelijke lezers)
NIEUWS | ONDERZOEK
Hoe geloofwaardig lezers een nieuwsbericht vinden, hangt af van het geslacht van de auteur. Dat blijkt uit recent onderzoek van de Universiteit van Amsterdam. Over het algemeen worden artikelen van mannelijke journalisten als geloofwaardiger beoordeeld – vooral door vrouwen, opvallend genoeg.
Het journalistieke vak wordt van oudsher vooral beoefend door mannen. De laatste decennia nam het aantal vrouwen toe – in Nederland van 5 procent in 1968 naar 35 procent in 2009 – maar die groei lijkt te stagneren. Onderzoek van The Global Media Monitoring Project uit 2015 toonde aan dat wereldwijd 37 procent van de verhalen op papier, televisie en radio van de hand van vrouwen is. Vaak met "typisch vrouwelijke" onderwerpen als lifestyle en fashion.
Mede daarom wilden Elena Klaas en Mark Boukes van de Universiteit van Amsterdam weten of de sekse van journalisten invloed heeft op de mate waarin lezers een stuk betrouwbaar achten. De resultaten tonen aan dat vrouwen nog steeds worden geacht over 'vrouwelijke' onderwerpen te schrijven. Wanneer zij dat niet doen, en bijvoorbeeld over economie of auto's schrijven, daalt de betrouwbaarheid in de ogen van de lezers. Andersom hebben mannelijke journalisten hier nauwelijks last van. Vooral bij vrouwelijke lezers bleek het geslacht van de auteur een grote rol te spelen.
Sergio Nieto Solis
14 januari 2021
631 woorden
2 min. lezen
Tag(s): geloofwaardigheid, sekse, Universiteit van Amsterdam

4

Boete voor 8 jongeren door eten McDonald's op parkeerplaats
McDonald's
McDonald's
rapnieuwstv • Follow
rapnieuwstv Terecht or nah?? Het AD meldt dat 8 jongeren een boete hebben gehad voor het overtreden van de coronaregels.
-
Verspreidt over 2 auto's aten ze hun bestelling van de McDonald's op de parkeerplaats op. Hierbij hielden ze niet genoeg afstand en vormden ze dus een groep. De boetes waren 95 euro. • Foto ter illustratie: ATIKAN PORNCHAIPRASIT / Shutterstock.com
1d
youngbrims Binnekort 95 euro boete als je ademt na 00:00
1d 580 likes Reply
22,970 likes
1 DAY AGO
Add a comment...
Post

5

rtlnieuws

RTL Nieuws
Bekijk de laatste uitzending

Nieuws Economie Sport Entertainment Tech Lifestyle EditieNL Uitzendingen

Hema Verzekeringen Meer informatie

Licht ontvlambaar

Brandweer waarschuwt: flesje handgel kan tot autobrand leiden

20 mei 2020 16:31
Aangepast: 22 mei 2020 18:22

Beeld © iStock

Foto ter illustratie

Laat een flesje of tube ontsmettende handgel niet zomaar achter in je auto. Daarvoor waarschuwt de brandweer. De gel kan namelijk in brand vliegen.

De brandweer adviseert in een bericht op Facebook om een flesje of tube handgel in het dashboardkastje van de auto te bewaren. "Laat deze niet open en bloot in de volle zon in de auto liggen", luidt de waarschuwing.

6

De Telegraaf NIEUWS SPORT ENTERTAINMENT FINANCIEEL VROUW LIFESTYLE WAT U ZEGT

NOS-hoofdredacteur vol ongeloof na pepperspray-aanval: 'Alle grenzen te buiten'

3 uur geleden in ENTERTAINMENT

Lees voor

Hoofdredacteur van de NOS, Marcel Gelauff herhaalde zondag naar aanleiding van de aanval met pepperspray op een NOS-cameraploeg in Urk dat het steeds moeilijker wordt om verslag te doen van gebeurtenissen. Volgens Gelauff moeten zijn mensen op locatie heel omzichtig te werk gaan, wat natuurlijk niet zou moeten.

Marcel Gelauff
© HH/ANP

De Alternatieve Krant

Editie 8 2021

Wie zijn wij?

De alternatieve krant is opgericht om meer balans in het nieuws toe te voegen en de waarheid kritisch aan het licht te stellen. Waar traditionele media vaak nog opereert in een machtssysteem, doen wij dat niet en daardoor dus volledig onafhankelijk. Dit geeft ons de kracht om op eerlijke manier te werk te gaan en zo het stukje beïnvloeding van de landelijke media tegen te gaan.

Elke nieuwe editie staat in het teken van één onderwerp die wij per maand kritisch gaan belichten om zo alternatieve ideeën en feiten naar de burger te brengen. Eerdere edities gingen bijvoorbeeld over het 9/11, De Nederlandse Media, en China. Je kan eerdere edities bestellen via de website!

De alternatieve krant wordt verspreid via ons netwerk. Wilt u lid worden en ons steunen? Meld je dan aan op onze website!

Reclaim your power, read alternative!

KLIMAAT

Ontmaskering van de klimaatse fabeltjesfuik

Editie 8 staat in het teken van klimaat, of eigenlijk de ‘klimaatcrisis’. Voor deze krant hebben wij verschillende experts en professors geïnterviewd om de zogenoemde klimaatcrisis een kritisch onder de loep te nemen; want bestaat deze eigenlijk wel?

Het woord ‘crisis’ verwijst naar een ernstige en onmiddellijke situatie die per direct risico meebrengt. Het klimaat, en de ontwikkeling daarvan, wordt vaak in traditionele media als crisis benoemt en suggereert daarmee dat er per direct gevaar is. Om deze ernstige risico’s tegen te gaan moet wij, de burgers, maar 30 km per uur minder hard rijden op de snelweg.

Editie 8 duikt achter de argumentatie van de klimaatcrisis wat volgens vele wetenschappers simpelweg een ‘klimaatverandering’ is. De wereld is tijdens de gehele geschiedenis klimaatverandering ondergaan, ook toen er nog geen invloed van mensen was. Dus waarom wordt er nu gesuggereerd dat er sprake is van een crisis? De alternatieve krant duikt achter de klimaatse fabeltjesfuik!

Onderwerpen die in deze editie aanbod komen zijn: het niet bestaande verband tussen opwarming en welvaart; verzwegen metingen en modellen; nieuws en de wetenschap; en groene beïnvloeding.

AT THE TOP OF THE HEAP IN TENNIS! That is the enviable position of Ellsworth Vines, Jr., who holds the U. S. National Championships for 1931 and 1932, and has now swept through the 1934 professional ranks as well!

YOU'LL enjoy this pleasing "Energizing Effect"

When you've used up your energy at work or play—smoke a Camel and notice how soon you feel your flow of natural energy snap back.

This experience, long known to Camel smokers, has now been confirmed by a famous New York research laboratory.

Camel smokers enjoy a positive "energizing effect"...a healthful and delightful release of natural, vibrant energy. Millions have found this to be true. A typical Camel experience is this, Ellsworth Vines, Jr. speaking—

"Championship tennis is one of the fastest of modern sports. After four or five sets, you sometimes feel that you just can't take another step.

"That's when a Camel tastes like a million dollars. Not only does the rich, mellow fragrance appeal to my taste, but Camels have a refreshing way of bringing my energy up to a higher level.

"And I can smoke all the Camels I want, for they don't interfere with my nerves."

So, whenever you want a "lift," just smoke a Camel. You can smoke them steadily. For the *finer, MORE EXPENSIVE TOBACCOS in Camels never get on your nerves.*

CAMEL'S Costlier Tobaccos never get on your Nerves

Camels are made from finer, MORE EXPENSIVE TOBACCOS—Turkish and Domestic—than any other popular brand.

"Get a LIFT with a Camel!"

Copyright, 1934, R. J. Reynolds Tobacco Company

Bekijk de hulpkaart Aantekeningen maken hieronder.

Aantekeningen maken

Niet-fasegebonden

Wat leer je?

Hoe kan je het best luisteren, kijken en schrijven tegelijkertijd?

Waarom?

Als je aantekeningen maakt word je gedwongen om hoofd- en bijzaken te onderscheiden. Omdat je het al een keer opschrijft, kan je het beter onthouden en terugvinden.

Hoe?

Aantekeningen kunnen worden gemaakt met de laptop/tablet of met pen en papier. Als je met pen en papier werkt, onthoud je vaak beter wat je opschrijft. Als je het moeilijk vindt om snel mee te schrijven wanneer je mondelinge informatie krijgt van een expert kan je er ook voor kiezen om eerst op je laptop aantekeningen te maken, en vervolgens deze goed te herschrijven na de les.

Tips

- Wees voorbereid (zorg dat je een pen en papier bij de hand hebt)
- Luister actief: probeer niet alles over te pennen, maar te begrijpen en dan kort in eigen woorden op te schrijven.
- Focus op sleutelwoorden, -begrippen en voorbeelden.
- Geef prioriteit aan nieuwe informatie.
- Gebruik afkortingen en tekens (zoals pijltjes of andere symbolen).
- Kijk terug op je aantekeningen en markeer met kleurtjes wat belangrijke informatie is.
- Noteer het als de docent onderwerpen extra veel benadrukt of uitlicht. Ze worden dan vaak ook gebruikt in de toetsen of eindopdrachten.

Valkuilen

- De hele PowerPoint overschrijven: als je de PowerPoint na de les krijgt, is het niet nuttig om deze helemaal over te schrijven. Schrijf daarom op wat de expert erbij vertelt.
- Te nette aantekeningen maken: als je alles in één keer netjes wil opschrijven, kan je het tempo van de les niet bijhouden. Je kan je aantekeningen na de les herschrijven indien nodig. Dit is ook een goede manier om de lesstof te leren!

Maak hier aantekeningen tijdens het bekijken van het filmpje.

3 / Beter kijken en lezen

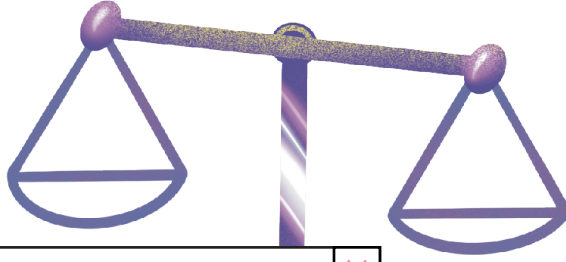

In opdracht 1 heb je verschillende nepnieuwsartikelen gezien. Nu je het filmpje Echt, nep of net echt hebt gezien, weet je dat nepnieuws een containerbegrip is en dat er verschillende soorten nepnieuws zijn.
In deze opdracht pas je de kennis toe die je in het filmpje hebt geleerd:

- Lees de artikelen 1, 2, 5, 7 en 8 van opdracht 1
- Bepaal voor jezelf wat voor soort nepnieuws in het artikel naar voren komt en wat het doel van het artikel geweest zou zijn.
- Geef je antwoorden door lijnen te trekken tussen de soorten nepnieuws, de titels van het nepnieuws en de doelen van de artikelen. Let op: meerdere verbindingen kunnen goed zijn!

Soort nepnieuws	Titels nepnieuws uit opdracht 1	Doel van artikel
Misinformatie	1. De Wereldse Waarheid	Mensen op een humoristische manier bewuster maken van kritisch/opmerkelijk nieuws of informatie.
Desinformatie	2. De Speld	Mensen overtuigen van een politieke gedachtegang, beweging of doel.
Propaganda	5. RTL nieuws	Onbewust foutieve informatie verspreiden.
Satire	7. De Alternatieve Krant	Tegen de autoriteiten/het systeem ingaan, door fenomenen waar over het algemeen niet aan wordt getwijfeld, in twijfel te trekken.
Complottheorie	8. Tabakreclame	Bewust foutieve informatie verspreiden.

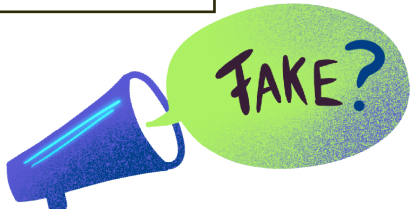

4a / Checklist voor nieuwsgebruik

Met onderstaande vragen ga je kijken naar je eigen nieuwsgebruik.

1 Waar haal jij je nieuws vandaan?

2A Heb je wel eens te maken gehad met nepnieuws? Wat voor soort nepnieuws was dat?

2B Hoe kwam je erachter dat je met nepnieuws te maken had?

3 Wat zou je doen als je merkt dat een vriend, vriendin of familielid sterk in nepnieuws gelooft?

Je gaat nu een checklist maken voor een doelgroep naar keuze, bijvoorbeeld je ouders/verzorgers of opa's/oma's. Het doel van deze checklist is dat ook anderen nepnieuws kunnen herkennen. Let erop dat je de onderwerpen op je checklist goed uitlegt. De eerste twee punten van de checklist zijn al gegeven.

Doelgroep _____

☐ Is de titel van het artikel neutraal?

- Let erop dat titels bedoeld zijn om aandacht te trekken, maar niet altijd weergeven wat daadwerkelijk in een artikel staat. Lees dus altijd meer dan alleen de titel.

☐ Hoe is de informatie vormgegeven?

- Een krantenartikel heeft vaak een formele schrijfstijl, maar niet altijd. De Telegraaf maakt bijvoorbeeld vaak gebruik van schreeuwende koppen. Kijk dus naar spelfouten of een overmatig gebruik van hoofdletters of symbolen. Ook zijn bewerkte afbeeldingen vaak een teken van nepnieuws.

☐ _____

- _____

☐ _____

- _____

☐ _____

- _____

☐ _____

_____

- _____

_____

_____

☐ _____

_____

- _____

_____

_____

☐ _____

_____

- _____

_____

_____

Check je checklist: entreeticket

Laat je checklist uit de vorige opdracht aan iemand zien die niet de les over nepnieuws heeft gevolgd. Leg nu de voorbeelden uit opdracht 1 voor aan die persoon. Kan hij/zij met behulp van de checklist het nepnieuws herkennen?

☐ Nee ☐ Deels ☐ Ja

Welke punten op jouw checklist werken volgens jou het best? Waarom?

_____

_____

_____

_____

Welke punten op jouw checklist werken volgens de ander het best? Waarom?

Welke punten op jouw checklist werken minder goed? Waarom?

Welke punten ga je zelf proberen te gebruiken als je nieuws leest?

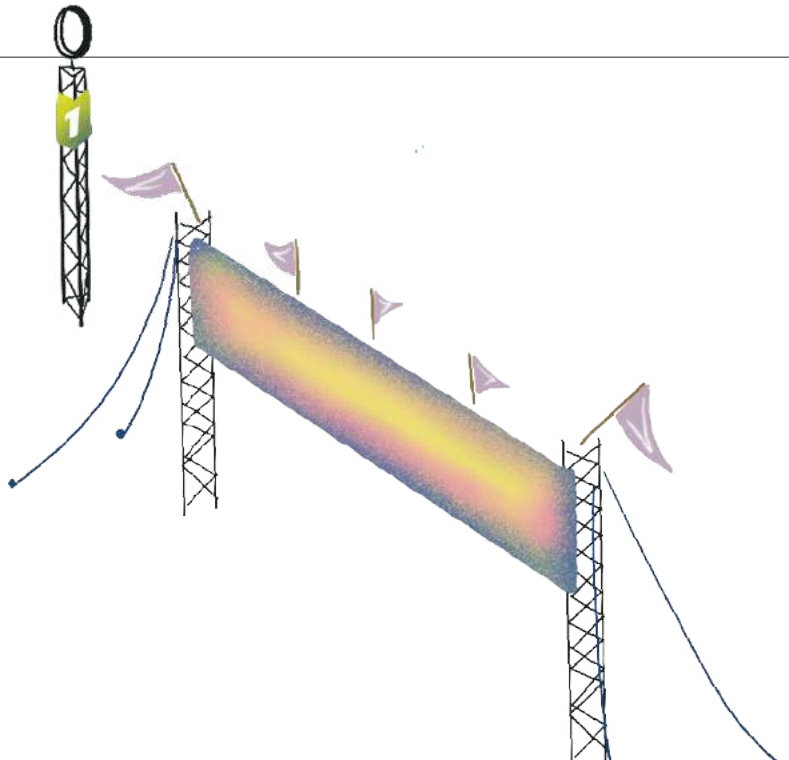

LESSON 03

1 / Wat weet je nog van... nepnieuws

Maak hieronder een mindmap over nepnieuws.

Geef antwoord op de onderstaande vragen tijdens het bekijken van het filmpje *Inhoudsanalyses en interviews*.

1 Wat is de onderzoeksvraag van Frank en Joëlle?

2 Welke onderzoeksmethode gebruikt Frank?

3 Welk aspect van de onderzoeksvraag beantwoordt Frank?

4 Welke onderzoeksmethode gebruikt Joëlle?

5 Welke onderzoeksmethode gebruikt Joëlle?

3 / Start je eigen onderzoek

A - ONDERZOEKSVRAGEN

Kies een onderzoeksvraag. De vragen waaruit je kunt kiezen staan hieronder. Omcirkel de vraag die jij kiest.
Je mag ook zelf een vraag bedenken. Gebruik dan de hulpkaart Onderzoeksvraag maken op de volgende bladzijde.

Let op: door een onderzoeksvraag te kiezen, kies je ook meteen voor de methode van Frank of Joëlle.

Vragen bij inhoudsanalyse (FRANK)	Vragen bij interviews (JOËLLE)
Wat is het verschil in vormgeving tussen nieuwsartikelen in geprinte kranten en nieuwswebsites?	Welke tactieken of gewoontes gebruiken jongeren op de middelbare school om nieuws te beoordelen?
Wat is het verschil in woordgebruik tussen berichten op sociale media en krantenartikelen?	Hoe beoordelen nieuwslezers de betrouwbaarheid van kranten en sociale media?
Hoe verschillen nieuwsberichten voor kinderen van nieuwsberichten voor volwassenen?	Op welke manieren checken jongeren het nieuws dat ze via sociale media lezen of kijken?
Aan welke kenmerken herken je satire/ complottheorie/propaganda?	In hoeverre zijn ouderen zich bewust van het bestaan van verschillende soorten nepnieuws?
Welke kenmerken heeft een website als despeld.nl overgenomen van nos.nl?	In hoeverre zijn jongeren zich bewust van het bestaan van verschillende soorten nepnieuws?
Welke kenmerken hebben nepnieuwsartikelen die betrouwbare nieuwsartikelen niet hebben?	Hoe bewust zijn jongeren bezig met het onderscheiden van mis- en desinformatie?

Onderzoeksvraag opstellen

Fase 3: Onderzoeksvraag

Wat leer je?

Hoe maak je van een gewone vraag een goede onderzoeksvraag?

Waarom?

Het formuleren van een onderzoeksvraag is belangrijk om je onderwerp goed af te bakenen. Zo weet je zeker dat het een behapbaar onderzoek wordt dat past in de tijd die je hebt.

Hoe?

Door antwoord te geven op de volgende vragen uit het vragenkompas uit Expeditie Onderzoek, kun je kijken of je onderzoeksvraag goed is. Je onderzoeksvraag is goed als je op alle vragen dichter bij 'ja' in de buurt zit dan bij 'nee'.

1. Past de vraag bij het onderwerp?

   Nee Ja

2. Is het geen opzoekvraag?

   Nee Ja

3. Is het een nuttige vraag?

   Nee Ja

4. Is het echt één vraag?

Nee	Ja

5. Is de vraag duidelijk?

Nee	Ja

6. Is de vraag afgebakend?

Nee	Ja

7. Is de vraag door ons te beantwoorden?

Nee	Ja

Tips

- Open vragen die beginnen met 'in hoeverre', 'waarom' of 'op welke manier' zijn vaak goede onderzoeksvragen.
- Je kan verschillende soorten onderzoeksvragen stellen. Zo heb je de vergelijkende onderzoeksvraag: "Wat zijn de verschillen tussen..." Ook heb je de verklarende onderzoeksvraag: "Wat is de belangrijkste oorzaak van...".
- Soms blijkt tijdens het maken van de onderzoeksmethode dat de onderzoeksvraag nog niet goed genoeg is, dan kun je je vraag nog bijstellen.

B - PILOTSTUDIES

Vul onderstaande vragen in.

Wat is je onderzoeksvraag?

Deze vraag past bij de methode van FRANK / JOËLLE (doorstrepen wat niet van toepassing is).

Ga naar de opdrachten die passen bij jouw onderzoeksmethode.

Opdrachten onderzoeksmethode FRANK

Lees de onderstaande hulpkaart door en beantwoord daarna de vragen.

Hulpkaart methode inhoudsanalyse (FRANK)

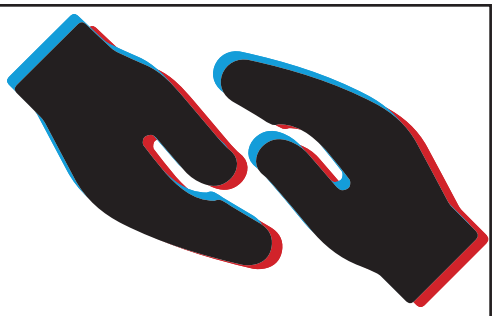

Wat leer je?
Wat is een inhoudsanalyse en hoe voer je die uit?

Wat is een inhoudsanalyse?
Een inhoudsanalyse is een methode om de vorm, stijl, inhoud en andere kenmerken van bronnen te onderzoeken.

Hoe doe je een inhoudsanalyse?

Stap 1: maak een selectie van de artikelen

- Bepaal op basis van je onderzoeksvraag wat voor artikelen je nodig hebt.
  Voorbeeld: Als je geïnteresseerd bent in de inhoud van krantenartikelen, ga je krantenartikelen verzamelen.

Stap 2: maak een lijst met aandachtspunten

- Bedenk wat voor kenmerken je in de artikelen tegen zou kunnen komen om je onderzoeksvraag te beantwoorden. Maar hier een aandachtspuntenlijst van, zodat je tijdens het coderen op de juiste dingen let. Deze aandachtspunten zijn gebaseerd op wat je al weet van het onderwerp. Door je goed in te lezen, kun je een goede lijst met aandachtspunten maken.
  Voorbeeld:

  Onderzoeksvraag: wat zijn kenmerken van een traditionele krant?
  Artikelen: meerdere artikelen uit verschillende traditionele kranten.
  Lijst met aandachtspunten:
  - □ Grote kop, vaak met blokletters of ander lettertype
  - □ Pakkende of opvallende kop
  - □ Kop die inspeelt op emotie
  - □ Noemen van auteur en datum
  - □ Eén grote afbeelding
  - □ Noemen van bron van de afbeelding
  - □ Formele taal
  - □ Noemen van bronnen in de tekst.

Stap 3: codeer de artikelen

- Je neemt de artikelen door met je lijst met aandachtspunten ernaast en noteert het als je punten van je lijst met aandachtspunten tegenkomt. Dat kan op twee manieren:
  1. Coderen met kleur: elk aandachtspunt krijgt een kleur en je markeert het onderdeel van het artikel met de betreffende kleur als je dat aandachtspunt tegenkomt.
  2. Coderen met Excel: voer de punten op je lijst met aandachtspunten in de eerste kolom in. Maak voor elk artikel dat je hebt geanalyseerd een kolom aan. Vul voor elk aandachtspunt in of het wel of niet terugkomt in de artikelen. Je kunt dat doen zoals in het voorbeeld hieronder, maar je kunt er ook opmerkingen bij noteren van andere zaken die je opvallen.

Voorbeeld coderen met Excel:

	Artikel De Telegraaf	Artikel AD
Grote, pakkende kop	Ja	Nee
Vermelden van bron van afbeelding	Ja	Ja

Welke twee nieuwsartikelen ga je gebruiken voor je pilotonderzoek? Noteer de titel en de link hieronder.

Maak een lijst met aandachtspunten voor je inhoudsanalyse: waar ga jij op letten?

Markeren met kleur / coderen in Excel (omcirkel jouw keuze).

Ga nu je twee artikelen coderen.

Lees de onderstaande hulpkaart door en beantwoord daarna de vragen.

Hulpkaart methode interviews (JOËLLE)

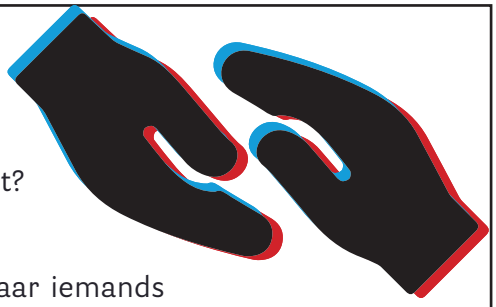

Wat leer je?
Hoe bereid je een interview voor en hoe voer je het uit?

Waarom?
Een interview is geschikt als je benieuwd bent naar iemands gedachten, meningen en motivaties over een onderwerp.

Hoe?

1. Denk na over het doel van je interview
   - Wat wil jij graag weten en waarom? Hoe zal het interview jou helpen om een antwoord te krijgen op je onderzoeksvraag?
2. Selecteer mensen die je wilt interviewen
   - Wat wil jij graag weten en waarom? Hoe zal het interview jou helpen om een antwoord te krijgen op je onderzoeksvraag?

     Let op:
     - Het is niet gebruikelijk om je vrienden te vragen voor het interview, omdat zij anders op jouw vragen kunnen reageren dan ze normaal zouden doen (bijvoorbeeld door jou het antwoord te geven dat jij graag wilt horen). Je kunt wel mensen interviewen die je via via kent. Je kunt ook een oproep plaatsen op sociale media.
     - Voor de pilotstudie-opdracht kun je wel een vriend interviewen in de klas, omdat dit puur is om je interviewgids te testen.
3. Bereid je interview voor
   - Maak een interviewgids met de volgende onderdelen:
     a. Alle vragen die jij zou willen stellen, in de juiste volgorde. Begin met de makkelijkere vragen, zoals '*Zou je jezelf kunnen voorstellen?*' Dan voelt de geïnterviewde zich op zijn gemak en kun je vervolgens ingewikkeldere vragen stellen.
     b. Follow-up vragen. Voor het geval mensen weinig uit zichzelf vertellen, bedenk je alvast follow-up-vragen. Voorbeelden zijn: '*Waarom vind je dat?*', '*Kun je daar wat meer over vertellen?*' en '*Kun je daar een voorbeeld van geven?*'
4. Voer het interview uit
   a. Begin met een introductie, waarin je jezelf voorstelt en wat vertelt over je onderzoek.
   b. Geef een privacyverklaring als de geïnterviewde anoniem wil blijven. Voorbeeld: We zullen uw naam of de naam van uw werkgever niet gebruiken in het verslag.
   c. Vraag toestemming om op te nemen. Als de geïnterviewde dit niet prettig vindt, maak je aantekeningen.
   d. Stel de vragen uit je interviewgids. Luister goed, vat samen wat er gezegd is en vraag eventueel door.
   e. Bedank de geïnterviewde aan het eind.

5. Verwerken
   - Als je een opname hebt, typ je het hele gesprek uit. Heb je alleen aantekeningen, dan verwerk deze zo snel mogelijk na het gesprek, omdat je je dan het meest herinnert.

Wie zou je moeten interviewen om een antwoord op je onderzoeksvraag te krijgen?

Maak een interviewgids met de vragen die je gaat stellen

> Nu ga je een klasgenoot interviewen
Vat de antwoorden die je hebt gekregen samen:

Exit-ticket

Vul het onderstaand exit-ticket in.

Wie zou je moeten interviewen om een antwoord op je onderzoeksvraag te krijgen?

Maak een interviewgids met de vragen die je gaat stellen

> Nu ga je een klasgenoot interviewen
Vat de antwoorden die je hebt gekregen samen:

rijksuniversiteit
groningen

rug.nl/knowlands